

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Havva YILMAZ

KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLERE KARŞI TUTUMLARIN ELMALILI
TEFSİRİ'NDE ELE ALINIŞI

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Havva YILMAZ

KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLERE KARŞI TUTUMLARIN ELMALILI
TEFSİRİ'NDE ELE ALINIŞI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Havva YILMAZ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Süleyman NAROL (imza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA (imza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER (imza)

Tez Başlığı: KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLERE KARŞI TUTUMLARIN
ELMALILI TEFSİRİ'NDE ELE ALINIŞI

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2022

Mezuniyet Tarihi : 28/07/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “KUR’AN KISSALARINDA PEYGAMBERLERE KARŞI TUTUMLARIN ELMALILI TEFSİRİ’NDE ELE ALINIŞI” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../...../ 2022

İmza

Havva YILMAZ

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Havva YILMAZ
Öğrenci Numarası	20185249010
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA
Yüksek Lisans Tez Başlığı	KUR'AN KISSALARINDA PEYGAMBERLERE KARŞI TUTUMLARIN ELMALILI TEFSİRİ'NDE ELE ALINIŞI
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1874978200
Rapor Tarihi	25.07.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %7 Alıntılar dahil: %19
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA	
İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARINA GENEL BAKIŞ VE ELMALILI'NIN KISSALARI ELE ALIŞI

1.1.Kıssa Kavramının Tanımı.....	4
1.2.Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar	5
1.3.Kıssaların Amaçları.....	7
1.4.Elmalılı'nın Kasası'l-Kur'an İlmine Dair Değerlendirmeleri	10
1.4.1.Kıssanın Tanımı ve Önemi.....	10
1.4.2.Kur'an'ın Kıssa Anlatım Üslubu	12
1.4.3.Kıssaların Gerçekliği	14
1.4.4. İsrâiliyatla İlgili Görüşleri.....	18
1.5. Elmalılı'nın Kur'an Kıssalarının Tefsirine Dair Yaptığı Tespitler	21
1.5.1.Kıssaların Anlatılış Hikmetini Açıklaması	21
1.5.2.Kıssalardan Alınacak Olan İbret Noktalarını Belirtmesi	24
1.5.3.Kıssalarda Hitabın Kapsayıcı Olduğunu Açıklaması	28
1.5.4.Kıssalarda Tekrar Keyfiyetini Açıklaması.....	30
1.5.5.Kıssalar Arası Bağlantı Kurması	33
1.5.6.Kıssaların Geçtiği Sûreyle Bağlantısını Açıklaması	36

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN TEBLİĞİNE KAVİMLERİN GÖSTERDİĞİ OLUMSUZ TAVIRLARIN ELMALILI TEFSİRİNDE ELE ALINMASI

2.1.Önceki Peygamberlerin Kavimleriyle Hz. Muhammed'in (sav) Kavmi Arasındaki Olumsuz Tutumların Benzer Yönleri.....	39
--	----

2.1.1.Peygamberleri İnkâr Etmeleri	40
2.1.2.Peygamberleri Yalanlamaları	45
2.1.3. Peygamberleri Mecnun, Sihirbaz, Şair Gibi Söylemlerle İtham Etmeleri	49
2.1.4.Mucize İstemeleri	55
2.1.5.İfrat ve Tefrite Düşmeleri.....	68
2.1.6. Haksız Yere Peygamberlerini Öldürmeleri.....	70
2.1.7.Söylemlerinde Çelişmeleri	75
2.1.8.Başlarına Gelecek Olan Azabı Acele İstemeleri	77
2.2. Peygamberlerin Tebliği Karşısında Kavimlerin Gösterdiği Olumsuz Tutumların Nedenleri	82
2.2.1.Sosyal Statü ve Üstünlük Davası Gütmeleri	83
2.2.2.Peygamberleri ve İnananları Küçümsemeleri	88
2.2.3.Atalarının Dinine Bağlılık Göstermeleri.....	95
2.2.4.Şirk Üzere Olmaları	98
2.2.5. Peygamberlerin Getirdiği Mesajların Dünya Menfaatleriyle Çelişmesi.....	106
2.3.Peygamber-Toplum İlişkisi Bağlamında Günümüzdeki Din ve Kur'an Anlayışlarının Elmalılı Tefsiri'ne Göre Değerlendirilmesi	109
2.3.1. Günümüz Toplumunda Peygamber-Din Algısı.....	109
2.3.1.1. Peygambersiz Din Anlayışı	112
2.3.1.1.1. Deist Yaklaşım	112
2.3.1.2.Peygambersiz İlâhi Kitap Anlayışı.....	116
2.3.1.2.1.Meâlcilik Akımı	116
2.3.2.Kur'an'a Göre İdeal Toplum.....	120
2.3.2.1. Allah'a ve Rasül'e İtaat Eden Toplum	120
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	127
Ö Z G E Ç M İ Ş	130

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s: Aleyhi's-Selam

b.: Bin

bkz.: Bakınız

c.: Cilt

çev: Çeviren

DİA: Diyanet İslâm Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Hız.: Hazreti

MÜİF: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

nşr.: Neşreden

s.: Sayfa

ss.: Sayfa sayısı

sad: Sadeleştiren

sav: Sallallahü Aleyhi ve Sellem

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

thk.: Tahkik eden

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

vd.: Ve diğerleri

vb.: Ve benzeri

ÖZET

Tarih boyunca toplumların ıslahı ve hak dinin tebliğ edilmesi için Allah tarafından birçok peygamber gönderilmiştir. Kur'an perspektifinden bakıldığında bu peygamberlerin tebliğinde yer alan ilk mesaj, hak yoldan sapan toplumlara şirkin batıl olduğunun hatırlatılması ve bütün ilâhi dinlerin özü olan tevhidin vurgulanmasıdır. Kavimler, peygamberlerin getirdiği bu ilk tevhid mesajı da dâhil olmak üzere hepsini inkâr etmişlerdir. Aynı inkâr tavırları hem Kur'an'da kıssası anlatılan geçmiş kavimlerde hem de Hz. Peygamber'in (sav) toplumunda görülmüştür.

Kur'an Kıssalarında Peygamberlere Karşı Tutumların Elmalılı Tefsiri'nde Ele Alınışı başlığı altında hazırlanan bu çalışma, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünde; tezin problematiği, amacı, hangi metotlarla yazıldığı, konunun hem içerik hem de kaynaklar bazında sınırlandırılması ve konuyla ilgili daha önceden yapılmış olan çalışmaların bu tezden farklılıkları izah edilmiştir. Birinci bölümde; Kur'an kıssaları, amaçları ve nitelikleri açısından ele alınmış ve Elmalılı'nın kıssalara dair tefsirinde yaptığı tespitler başlıklar halinde işlenmiştir. İkinci bölümde; geçmiş kavimlerin peygamberlere gösterdikleri tavırların benzerlikleri açıklanmış ve aynı tutumların Mekke müşrikleri tarafından son Peygamber Hz. Muhammed'e (sav) de gösterildiği belirtilmiştir. Bu toplumların benzer tutumlar sergilemelerinin nedenlerinin de genelde aynı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca günümüz toplumlarının dine, Kur'an'a ve sünnete bakış açıları ayetler ve sahih hadisler ışığında değerlendirilmiştir. Kıssalarla ilgili ayetler, bu konular çerçevesinde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı tefsirindeki yaklaşım ve yorumları esas alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Peygamber, Kıssa, Tutum, Elmalılı

SUMMARY

THE HANDLING OF ATTITUDES TOWARDS PROPHETS IN QUR'ANIC STORIES IN ELMALILI TAFSIR

Throughout history, many prophets have been sent by Allah to reform societies and to convey the true religion. From the perspective of Qur'an, it has been understood that the first message in the comminiques is to remind societies that stray from the right path that polytheism is superstitions and to emphasize tawhid, which is the essence of all divine religions. The tribes denied all of them, including this first message of tawhid the prophets brought. The same denial attitudes were observed both in the past tribes whose stories are told in Qur'an and in the society of the Prophet Mohammed (saw).

This study, which was prepared under the title of *The Handling of Attitudes Towards Prophets in Qur'anic Stories in Elmalılı Tafsir*, consists of an introduction and two parts: In the introduction; the problem of the thesis, its purpose, the methods by which it was written, the limitation of the subject in terms of both content and resources, and the differences of previous studies on the subject from this thesis were explained. In the first part; the stories of Qur'an were discussed in terms of their purposes and qualities, and the determinations made by Elmalılı in the tafsir of the stories were handled under headings. In the second part; the similarities of the attitudes which the previous tribes adopted against the prophets were explained and it was stated that the same attitudes were adopted by the Meccan polytheists against the last Prophet Mohammed (saw). In addition, it was stated that the reasons why these societies adopted similar attitudes were generally the same. In the third part; the perspectives of today's societies on religion, Qur'an and the Sunnah were evaluated in the light of verses and authentic hadiths. The verses related to the stories were analyzed based on the approach and interpretations of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's tafsir called "*Hak Dini Kur'an Dili*".

Key Words: Qur'an, Prophet, Story, Attitude, Elmalılı

ÖNSÖZ

Vahiy ve peygamber karşıtlığı tarihin her döneminde ciddi bir itikadi sorun olmuştur. Allah her topluma bir uyarıcı olarak peygamber göndermiştir. Bu peygamberler dini tebliğ ederken herhangi bir karşılık beklememelerine rağmen kavimleri tarafından suçlama, yalanlama, hatta öldürölme gibi çeşitli olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmışlardır. Bu tepkiler son peygamber Hz. Muhammed'in (sav) ümmetinde de görölmüştür. Bu tavır ve tutumları sergileyen insanların zihinlerinde son nokta olarak hep peygamberi ortadan kaldırma düşüncesi belirmiştir. Çünkü bu şekilde olursa dini ayakta tutan bir etken olmayacağından dini tahrip etmek daha kolay olacaktır. Zira önceki ilâhi kitap ve dinlerin aslının değişmesindeki en temel sebep peygamber algısının tamamen ortadan kalkmış olmasıdır. Bu tür tavırlar, günümüzde de varlığını sürdürmekte, İslâm dini için de hedeflenmekte ve Peygamber olmadan dinin ve Kur'an'ın anlaşılabilceğı ve yaşanılabilceğı savunulmaktadır. Bu gayelerle Kur'an ve sünnet bütönlüğünü bozma aşamasına kadar gidilmektedir.

Bu tez çalışması, Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssaları peygamber-toplum ilişkisi açısından ele almaktadır. Konuyla ilgili açıklamalar son dönem çağdaş müfessirlerinden olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö. 1878/1942) "*Hak Dini Kur'an Dili*" tefsiri esas alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Peygamberlerin tebliğı karşısında kavimlerin gösterdiği tutumların benzerliğı, tutumların genel itibariyle olumsuz olmasının nedenleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Aynı tutum ve tavırların asırlar geçmesine rağmen son peygamber Hz. Muhammed'in (sav) ümmeti tarafından da gösterildiğı Kur'an ayetleri esas alınarak karşılıklı açıklanmıştır. Aynı zamanda peygamber ve vahiy karşıtlığının bütün zaman dilimlerinde süregelen bir tutum haline geldiğı ve bunun günümüz toplumu için de söz konusu olduğı dile getirilmiştir. Bu tutumlar ayrıca günümüzde bir peygamber olmadan da din uygulanabilir düşüncesini tetiklemiştir.

Bu çalışma sürecinde her türlü desteğini gördüğüm danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA'ya, ilim yolunda her daim destekçim olan kıymetli eşim Zafer YILMAZ'a çok teşekkür ederim.

Havva YILMAZ
Antalya, 2022

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Kur'an'da anlatılan her kıssada peygamberler kendi toplumlarına dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıracak temel prensipleri ve insanlığın yararına olacak ilkeleri tebliğ etmişlerdir. Bu kutsal görevi ifa ederken de bütün benlikleriyle Allah'a yönelmişler, O'na olan teslimiyetlerini her daim devam ettirmişler, kavimlerinden dünyalık hiçbir beklenti içine girmeyerek ecirlerini Allah'tan beklemişlerdir.

Peygamberlerin bu kadar içtenlikle görevlerini yapmalarına ve onların her daim ahlaki bir olgunluğa sahip oldukları kavimleri tarafından bilinmesine rağmen tebliğ karşısında başta peygambere sonra onun getirdiği mesajlara toplumları olumsuz tavırlar göstermişlerdir. Peygamberler, toplumları tarafından insan haysiyetine yakışmayacak birtakım hoş olmayan söylemlere ve ithamlara maruz kalmışlar, bir kısmı yurdundan çıkarılmış bir kısmı insanlık adına işlenebilecek en büyük suçun göstergesi olarak öldürülmüştür. Bu şekilde insanın dünyada kendi heva ve arzularına göre yaşama isteği hem peygamberlere hem de dinin temel öğretilerine olumsuz tavır takınılmasına sebep olmuştur. Ayrıca toplumların bir taraftan da peygamberliği değersiz kılarak Allah tarafından gönderilen şariatleri tahrip etme amaçları olmuştur. Böylece kavimler ilâhi emirleri uygulamak yerine kendi kurallarını dine dâhil edip özden sapmalara neden olmuşlardır. Bu özden sapmalar da peygamberlerin getirdiklerinin etkisiz kılınmasından sonra varlık göstermiştir.

Kıssalar Kur'an'ın büyük bir bölümünü teşkil etmekte ve Kur'an'ın ana gayesini oluşturmaktadır. Ehemmiyetinden dolayı Kur'an kıssaları birçok çalışmaya konu olmuştur. Dolayısıyla gerek Kur'an kıssalarının önemiyle gerekse peygamber-toplum ilişkisiyle ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar vardır. Şerife Özdemir tarafından yazılan *“Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili”* adındaki yüksek lisans tezi, Kurtca Yaman tarafından yapılmış olan *“Kur'an Kıssalarında Toplum özellikleri”* başlığıyla yüksek lisans tezi, Gönül Seyis'in *“Kur'an Kıssalarında Makasid-ı Şeria”* adındaki yüksek lisans tezi, Emel Yavuzoğlu Ergin tarafından yapılmış olan *“İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kur'an Kıssalarının Seyri”* isimli doktora tezi bu çalışmalar arasında gösterilebilir. Kur'an kıssaları ve peygamber-toplum ilişkileriyle ilgili adı burada zikredilmeyen başka çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Şerife Özdemir tarafından yapılmış olan *“Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili”* tezinde, Elmalılı'nın Kur'an kıssalarını tefsir ederken izlediği metotlar üzerinde durulmuştur. Diğer

alışmalar değerlendirildiğinde ise ortak noktaları, peygamber-toplum ilişkisi çerçevesinde kıssalarda geçen iyi ve kötü rollere yer verilerek, Kur'an'ın da hedefine uygun bir şekilde toplumların eğitimlerine katkı sağlamak olmuştur. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı ise peygamber-toplum ilişkisinde olumsuz tavırları ele almak bu tavırların bütün toplumlarda benzer yönleriyle gösterildiğini ortaya koymak ve günümüzde de hala devam etmekte olan peygamber karşıtlığını Elmalılı tefsiri çerçevesinde ele alıp incelemektir. Bu şekilde farkındalık sağlayarak Kur'an'ın öngördüğü ideal toplumun ancak peygamber rehberliğinde mümkün olabileceğini ve bunun temel niteliklerini göstermeye çalışmaktır.

Araştırmanın Amacı

Tarihi süreç içerisinde gerek ‘‘Kasasu'l-Kur'an’’ ilmi üzerine gerekse Elmalılı'nın tefsir yöntemi ve Kur'an ilimlerini nasıl ele aldığına dair pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç ise vahiy ve peygamber karşıtlığına dikkat çekerek Elmalılı'nın bu konudaki görüşlerini açıklamaya çalışmaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırma; Kur'an'da geçen kıssaların tanımı, gayeleri, zellikleri, Elmalılı'nın kıssaların tefsirinde izlediği metotları zet olarak kapsamakla birlikte asıl olarak kavimlerin peygamberlere yönelik tutumları ayetler esas alınarak işlenmeye çalışılmıştır. Kavimlerin dini tebliğ karşısında gösterdikleri tepkilerin benzerliği, nedenleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Kıssaların her birinden teferruatlı bahsedilmemiş olup daha çok kavmiyle mücadelesi olan peygamberlerin hayatlarından örnekler verilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır. Peygamber-toplum ilişkisinin ve daha çok peygamber karşıtlığının günümüzdeki din ve Kur'an anlayışları ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Araştırmada konuyla ilgili ayetler içerik ve özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalara, temel rivayet ve dirayet tefsirlerine bakılmış ve ayrıca sahih hadis kaynaklarından rivayetlere de yer verilmiştir. Rivayet tefsirlerinden Taberî'nin (. 310/923) *Câmiu'l-Beyân an Te'vili yi'l-Kur'an'ı*, İbn Kesîr'in (. 744/1373) *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azm*'i; dirayet tefsirlerinden Râzî'nin (. 606/1210) *Mefâtîhu'l-Gayb*'ı, Zemahşerî'nin (. 538/1144) *el-Keşşâf*'ı, Beydâvî'nin (. 685/1286) *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*'i, Ebssud'un (. 982/1574) *İrşd'l-Akli's-Selim*'i çalışma kapsamında yararlanılan tefsirlerdendir. Bunlardan başka ağdaş müfessirlerden Eb'l A'lâ el-Mevdûdî'nin (. 1903/1979) *Tefhm'l-Kur'an* isimli tefsiri ile DİB yayınlarından Hayrettin Karaman ve diğer müellifler tarafından yazılan

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri isimli eserden yararlanılmıştır. Bu sayılan kaynaklardan yararlanmakla birlikte çoğunlukla kıssaların geçtiği her ayette, Elmalılı'nın (ö. 1878/1942) *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirindeki açıklamalarına bakılmış onun konuyu ele alışı ve ayetlere yaptığı yorumlar tespit edilmiştir. Ayrıca peygamber ve kavimleriyle ilgili ayetlerin tefsirinde, ayetlerin sebab-i nüzûluyla ilgili Elmalılı'nın esas aldığı rivayetler sahih hadis kaynaklarından araştırılarak kaynak gösterilmiştir. Elmalılı'nın yaptığı tespitler ışığında günümüzdeki din ve Kur'an anlayışları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARINA GENEL BAKIŞ VE ELMALILI'NIN KISSALARI ELE ALIŞI

1.1.Kıssa Kavramının Tanımı

Sözlükte; olay, haber, söz, hikaye, anlatım gibi manalara gelen قصة “kıssa” kelimesi¹ Tefsir ıstılahı olarak Allah’ın Kur’an-ı Kerim’de geçmiş ümmetler, peygamberler ve sâlih kullarla ilgili verdiği bilgi, hadise ve anlatımlar demektir.² Bu kelimenin çoğulu قصص “kasas” tır.³

قصة “Kıssa” kelimesinin Kur’an’da geçen anlamlarından ilki “bir şeyin izini sürerek arkasına düşmek” manasına gelmektedir. Buna göre bir haber ve hikayenin kıssa adını alabilmesi için izlenmeye ve yazılmaya değer bir özelliği olması gerekir.⁴ Nitekim وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنْبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ “Annesi Mûsâ’nın ablasına: Onun izini takip et, dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.”⁵ ayetinde geçen قص “kassa” fiili bu anlamda kullanılmıştır.⁶

قصة “Kıssa” kelimesinin Kur’an’da kullanılan ikinci anlamı, “birine bir sözü beyan etmek” demektir. نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ (Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur’an’ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbet bilmeyenlerden idin.”⁷ ayetinde geçen söz konusu fiil de bu anlamı ifade eder.⁸

قصة “Kıssa” kelimesi bu anlamların dışında anlatmak, hikaye etmek manasına da gelmektedir.⁹ Fakat “hikaye” ve “kıssa” kelimeleri karşılaştırıldığında Kur’an kıssalarının hikaye kelimesini karşılamadığı anlaşılmaktadır. Hikaye gerçekte meydana gelmemiş olaylar

¹ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er- Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1418, c. 11, s. 190-191.

² Şerife Özdemir, *Elmalılı'nın Kıssaları Tahlili*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2007, s. 15.

³ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994, s. 43.

⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, sad. Cebeci vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2018, c. V, s. 32.

⁵ Kasas 28/11. Tezde geçen ayetlerin mealinde, Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017 isimli meal kullanılmıştır.

⁶ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'luga ve Sthâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlim, Beyrut 1407/1987, c. III, s. 1051; Ebu'l Kasım el-Hüseyin b. Muhammed el-Mağrûf bir-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Daru'l- Kelam, Dimeşk 1412, c. I, s. 671; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. XI, s. 190.

⁷ Yûsuf 12/3.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. XI, s. 190; İsfahânî, *el-Müfredât*, c. I, s. 672; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1426/2005, c. I, s. 627.

⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 201.

için de kullanılabilirken “kıssa” geçmişte gerçekleşmiş, fakat unutulmuş olayları doğru bir şekilde bildirerek, insanlara ders çıkartmayı amaçlamaktadır.¹⁰ Kur’an’da yer alan kıssalar için hikaye kelimesinin kullanılmaması bu ayrıma dayanmaktadır.¹¹

أنباء, “nebe”, نبأ “Kasas” kelimesi ve türevleri dışında Kur’an’da bu anlamda “nebe” kelimeleri de geçmektedir.¹² “Nebe” faydası büyük olan haber anlamına gelmektedir. Bu şekilde yalandan uzak ve Allah tarafından mütevatir olarak gelen haberler için “nebe” kelimesi kullanılmaktadır.¹³ نبأ “nebe” ve çoğulu أنباء “enbâ” Kur’an’da geçmişten bahsetme ve maziye anlatma anlamında da kullanılmıştır. Buna göre Kur’an’da, “nebe” ve çoğulu olan “enba” kelimeleri de genellikle zaman ve mekân itibariyle tarihte gerçekleşmiş ve tarihin sayfalarında gizlenmiş olan olayları haber vermede kullanılmaktadır. Bu kökten türeyen birçok fiil Kur’an’da yer almaktadır.¹⁴ Âdem’in (a.s) iki oğlu Hâbil ve Kâbil¹⁵, Nûh (a.s)¹⁶, İbrâhim (a.s)¹⁷, Mûsâ (a.s) ve Firavun¹⁸, Âd kavmi¹⁹, Semûd kavmi²⁰, gayb²¹ haberleri için “nebe” ve “enbâ” kelimeleri kullanılmıştır.

Kur’an’da kıssalar için kullanılan bir diğer kelime ise مثل “mesel”dir. “Mesel” açıklamak amacıyla benzeri hakkında söylenen söz demektir.²² “Mesel” kelimesi bu şekilde eş-benzer anlamına gelmektedir. Kendisinde garabet bulunan bedi sözdür. Meselden maksat anlatılmak istenen olayı açıkça hissettirmektir. Meseller doğal hayatta tekrar edildiğinden anlamı aynıyla gerçek olmaları şart değildir. Kendisinde garabet bulunan her hayret verici hal, sıfat veya kıssa için “mesel” tabiri kullanılmaktadır. Kur’an’da mesellere örnek olarak İsâ (a.s) ve Âdem’in (a.s) yaratılış kıssaları zikredilebilir. Burada her iki peygamberin hayret verici halleri ön plana çıktığından mesel olarak isimlendirilmiştir.²³

1.2.Kur’an-ı Kerim’de Kıssalar

Hacim itibariyle bazı müfessirlere göre Kur’an’ın üçte birini, bazı müfessirlere göre ise üçte ikisini teşkil eden kıssalara, asr-ı saadetle ilgili olaylar da eklendiği zaman kıssaların

¹⁰ Özdemir, *Elmalılı’nın Kıssaları Tahlili*, s. 16.

¹¹ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 48.

¹² Cevherî, *es-Sihâh*, c. III, s. 1051.

¹³ Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî el-Zebîdî, *Tâcü’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâru’l-Hidâye, c. I, s. 443.

¹⁴ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 52.

¹⁵ Mâide 5/27-40.

¹⁶ Hûd 11/120.

¹⁷ Hicr 14/51.

¹⁸ Kasas 28/3.

¹⁹ Tevbe 9/70.

²⁰ Tevbe 9/70.

²¹ Âl-i İmrân 3/44.

²² İsfehâni, *el-Müfredât*, c. I, s. 759.

²³ Özdemir, *Elmalılı’nın Kıssaları Tahlili*, s. 17.

Kur'an'ın yarısını teşkil ettiği söylenebilir.²⁴ Kıssaların Kur'an hacminin bu denli büyük bir bölümünü oluşturmaları onların önemini göstermektedir.

Kur'an'daki kıssalar; içinde anlatılan konulara, özelliklerine, kısalık ve uzunluklarına göre farklı şekillerde tasnife tabi tutulmuşlardır. Kur'an kıssaları denilince ilk akla gelen “Peygamberler ve Ümmetleri Arasında Geçen Kıssalar”dır. Bu kısım ile ilgili örnekler Kur'an'da oldukça geniş yer tutmaktadır. İkinci kısımda ise bazı önemli şahsiyet ve hâdiselerin kıssaları sayılabilir. Bu kısma aynı zamanda peygamber olmayanların kıssaları da denilmektedir.²⁵ Bunlar arasında Zü'l-Karneyn kıssası²⁶, Ashâb-ı Kehf²⁷, Bahçe sahibi adamın kıssası²⁸, Kârûn kıssası²⁹ ve Ashâb-ı Uhdûd³⁰ gibi bazı önemli şahsiyet ve toplumların kıssaları sayılabilir.³¹

Kur'an kıssaları mahiyetleri itibarıyla üçe ayrılır.

1-Tarihi kıssalar: Âdem (a.s) ve iki oğlu, Hûd (a.s), Nûh (a.s), Sâlih (a.s), Lût (a.s), İbrâhim (a.s) İsmâil (a.s), İshâk (a.s), Yâkub (a.s), Yûsuf (a.s), Şuayb (a.s), Mûsâ (a.s), Dâvûd (a.s), Süleyman (a.s), Eyyûb (a.s), Yûnus (a.s), Zekeriyâ (a.s), Yahyâ (a.s), İsa (a.s) gibi peygamberlerin kıssaları ve Peygamber olmayan şahıs ve toplumların kıssalarıdır.³²

2-Asr-ı Saadet Kıssaları: Bu tür kıssalar, Kur'an'ın inmeye devam ettiği dönemde Hz. Peygamber (sav) ve ashabının başından geçen olaylardan bahsetmektedir.³³ Kur'an-ı Kerim bu olayların anlatıldığı ayetlerde genellikle “önemli haber” anlamına gelen “nebe” ve “yakın zamanda meydana gelen olaylar” anlamına gelen “haber” kelimeleri ile ifade eder. Kıssalarda olduğu gibi bu tür haberlerdeki esas amaç sadece tarihi olayları bildirmek değil, ibret ve öğüt alınmasını sağlayarak hayra yönlendirmektir.³⁴ Bunlardan Bedir Muharebesi, Uhud Gazvesi, Hendek Gazvesi, Huneyn Savaşı, Hûdeybiye Barış Antlaşması, Tebük Seferi gibi olaylar örnek olarak gösterilebilir.

²⁴ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 26-27.

²⁵ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 78.

²⁶ Kehf 18/83-98.

²⁷ Kehf, 18/9-26.

²⁸ Kehf 18/32-44.

²⁹ Kasas 28/76-81.

³⁰ Burûc 85/4-10.

³¹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 78.

³² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 78.

³³ Muhammed Abay, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 17,

³⁴ Kurtca Yaman, *Kur'an Kıssalarında Toplum Özellikleri*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2016, s. 37.

3-Gaybi Kıssalar: Bu tür kıssalar gaybi âlemle ilgili olan kıssalardır. Bunlara örnek olarak yedi ayrı sûrede geçen Âdem'in (a.s) yaratılışı ve neticesinde gerçekleşen olaylar, meleklerin ona secde etmesi, şeytanın secde etmemesi³⁵, İsmâ'nın (a.s) muhakeme edilişi³⁶ verilebilir. Bunların dışında Kur'an'ın nüzûlü esnasında gelecekte olacağı haber verilen ahiret hayatının aşamaları, cennet-cehennem ahvali gibi haberler de gaybi kıssalardan sayılır. Aynı zamanda Kur'an'ın nüzûl zamanından sonra meydana gelmiş olan olayları, (İranlıların Rumlarla olacak olan savaşının sonucunu) bildirmesi³⁷, Mekke'nin fethinden sonra insanların İslâm'a grup grup gireceğinin haber verilmesi³⁸ gaybi haberlerden olup kıssa formunda anlatılmıştır.³⁹

1.3.Kıssaların Amaçları

Kur'an'da geçen bu kıssalardan maksat, tarihi olayların kronolojik bir sıralamaya tabi tutularak anlatılması değildir.⁴⁰ Kur'an kıssalarında olaylar tarih mantığıyla anlatılmaz. Esasen Kur'an bir tarih kitabı da değildir. Bu sebeple aynı kıssanın Kur'an'ın farklı yerlerinde tekrar edildiği fakat tekrarlanan yerlerde aynı olay örgüsünün kullanılmadığı görülmektedir. Bu da Kur'an'ın tarihte gerçekleşmiş bir olayı anlatırken sadece o anda verilmek istenen mesaja odaklandığını ve buna göre bir anlatım tarzı sergilediğini göstermektedir.⁴¹ Dolayısıyla Kur'an'ın kıssa anlatımında gerçekleştirmeyi hedeflediği öncelikli şey geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin yaşadığı birtakım olaylardan ibret alınmasını sağlamaktır.⁴² Nitekim لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ “Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.”⁴³ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

Kıssaların amacı, Kur'an'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlardan farklı değildir. Kur'an dini tebliğ eden ve insanları dine davet eden bir hidayet kitabıdır. Dolayısıyla kıssa anlatımı da bu tebliğ ve dine davet metotlarından birisidir. Nasıl ki Kur'an inanç, ibadet, ahlak,

³⁵ Bakara 2/30-39; A'râf 7/11-25.

³⁶ Mâide 5/116-119.

³⁷ Rûm 30/1-3.

³⁸ Nasr 110/1-3.

³⁹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 81.

⁴⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, s. 199; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 201.

⁴¹ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s. 30.

⁴² Mennâ' Halîl Kattân, *el-Mebâhis Fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1417, s. 316; M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Kardelen Yayınları, Konya 2013, s. 73; Durmuş Esen, *Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili" Tefsirinde Ulûmu'l-Kur'an*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2008, s. 9.

⁴³ Yûsuf 12/111.

gibi konuları işliyorsa kıssalar da aynı konuları içerisinde işlemektedir. Özetle, kıssaların amacı Kur'an'ın indiriliş amaçlarını gerçekleştirmektir.⁴⁴

Bunlardan başka kıssaların gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlar genel olarak şöyle sıralanabilir:

1. Peygamberleri ve Mü'minleri Teselli Etmek

Hiz. Muhammed (sav) İslâm'ı tebliğ etmeye başlayınca Mekke müşriklerinin tepkisini çekmiştir. Onlar, her fırsatta peygamberimizi ve ona inanan mü'minleri baskı, zorlama ve daha da ilerisi birtakım işkencelere maruz bırakmışlardır. İşte böyle zamanlarda Yüce Allah kıssalar indirerek daha önceki peygamberlerin kavimleriyle yaşadığı mücadelelerden örnekler vermek suretiyle bu tür tepki ve zorlukların onlara da gösterildiği, ancak sabırlı oldukları takdirde sonucunda peygamberin ve mü'minlerin galip geleceği ifade edilmiştir.⁴⁵ “Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen kimse idi.”⁴⁶ ayeti Hiz. Peygamber'i (sav) teselli edip sabırlı olması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Peygamberlerden Nûh (a.s), Hûd (a.s), Sâlih (a.s), Mûsâ (a.s), Dâvud (a.s) ve Süleyman (a.s) savaş ile emrolunmuşlardır. Ahkaf Sûresi'nin 35. ayetinde فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْصِ “Ulül'azm peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret...” geçtiği üzere burada o sabrın uygulamalarından birinin savaşmada sabır ve sebat göstermek olduğu dolayısıyla bu şekilde cihat etmenin Hiz. Muhammed'in (sav) de özelliklerinden biri olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁷ Ankebût suresi 14. ve 15. ayetlerinde geçen Nûh (a.s) kıssasında kastedilen Rasûlullah'ı (sav) teselli etmek ve inkârcılardan gördüğü zorluklara karşı gösterdiği cihatta onu desteklemektir.”⁴⁸

Kur'an, kıssa anlatımıyla ayrıca Hiz. Peygamber'in (sav) ve ona inanan mü'minlerin kalbini sağlamlaştırıp İslâm davası yolunda onların azmini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Nitekim “(Ey Muhammed) Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana o olaylara dair gerçek bilgi, müminlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir”⁴⁹ ayeti dine davet ve tebliğ görevinde gerek peygamberin gerekse ona tabi olan mü'minlerin, bütün zor şartlara sabırla göğüs germelerinin, bu dava uğrunda yılmadan mücadeleye devam etmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁵⁰ Bunların yanında

⁴⁴ Seyyid Kutup, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, çev. Kamil M. Çetiner, Arslan Yayınları, İstanbul 1997, s. 205; Abay, *Kur'an Kıssaları*, s. 31; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 202.

⁴⁵ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s. 34.

⁴⁶ Sâd 38/17.

⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 388.

⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 423.

⁴⁹ Hûd 11/120.

⁵⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 294.

“Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye de kapılmayın. Eğer (gerçekten) inanıyorsanız, mutlaka en üstünsünüzdür. (Üstün gelecek olan sizsiniz.)”⁵¹ “Nice az topluluklar vardır ki, sayıca kendilerinden çok olan topluluklara Allah’ın izniyle galip gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir.”⁵² ayetlerinde de mü’minlerin başlarına gelen zorluklara sabretmeleri karşılığında her daim Allah’ın yardımıyla üstün gelecekleri vurgulanmaktadır. Ayrıca inananların azmini güçlendirmekte ve umut vermektedir.

2. İman Esaslarını Açıklamak

Kur’an, gerek tebliğ edildiği zamandaki insanları şirk ve inkârdan kurtarmak, gerekse kıyamete kadar evrensel kitap olması yönüyle her zaman mü’minlerin imanlarını sağlam ve zinde tutmak hedefiyle Kur’an’ın bütününde olduğu gibi kıssalar yoluyla da imanla ilgili hususları önemle açıklayıp ispat etmiştir. Kur’an’ın ve kıssaların inanç konuları içinde en fazla üzerinde durduğu hususlar; tevhîd, ahirete iman, vahiy ve peygamberlik gibi konulardır. Bunlardan sonra diğer imanî ve dînî konular gelmektedir.⁵³

Kur’an, her devirde gönderilen bütün peygamberlerin öncelikle kavimlerine tebliğ ettikleri temel ilkenin Allah’ın varlığına ve birliğine iman edilmesi olduğunu vurgular. Çünkü tevhid inancı dinin özünü oluşturmaktadır. Diğer iman esasları bunun üzerine bina edilmiştir. Öneminden dolayı Kur’an kıssa üslubuyla bu konuyu yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Konuyla ilgili “Andolsun Nûh’u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka ilahınız yoktur...”⁵⁴ “Ad kavmine de kardeşleri Hûd’u (gönderdik.) O dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka ilahınız yoktur...”⁵⁵ ayetleri tevhidin önemine işaret etmektedir.

Kur’an’da kıssalar yoluyla anlatılmaya çalışılan bir diğer inanç esası, ahirete imandır. Ahirete iman; öldükten sonra dirilmeye, mükâfat ve cezaya, Allah’ın bütün ölüleri diriltmeye kadir olduğunu kabul etmeye dair bütün konuları içinde barındırmaktadır.⁵⁶ Kur’an’ın birçok kıssasında ahirete iman konusu farklı üsluplarla anlatılmıştır. Bunlara örnek olarak; Yâsîn Sûresi’ndeki şehrin uzak yerinden koşarak gelen adamın kıssası⁵⁷, Bakara Sûresi’nde bir

⁵¹ Âl-i İmrân 3/139.

⁵² Bakara 2/249.

⁵³ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 281.

⁵⁴ A’râf 7/59.

⁵⁵ A’râf 7/65.

⁵⁶ Abay, *Kur’an Kıssaları*, s. 32.

⁵⁷ Yâsîn 36/13-28.

kasabaya uğrayan adamın kıssası⁵⁸, Ashâb-ı Kehfle ilgili anlatılan kıssa⁵⁹ ve daha birçok kıssada ahirete iman konuları anlatılmıştır.

Kur'an kıssalarının önemli gayelerinden birisi de vahiy ve peygamberliğin hak olduğunun ispat edilmesidir. Hz. Muhammed (sav) okuma yazması olmayan ümmi bir peygamberdir. Yahudi ve Hristiyan âlimlerin sohbetinde bulunup onlardan kıssalar hakkında bir şey duymamıştır. Dolayısıyla o, bu kıssaları vahiy dışında bir kaynaktan okuyup öğrenmemiştir. Bunların Kur'an'da yer alması bu kıssaların, ilâhi vahye dayandığını göstermektedir.⁶⁰ Bu sebeple kıssalarda sıkça Hz. Muhammed'in (sav) getirmiş olduğu Kur'an'ın kaynağının vahiy olduğu ve kendisinin de Allah'ın elçisi olduğu vurgulanmıştır.⁶¹ Ayrıca Kur'an'ın birçok ayetinde bu olaylar vuku bulurken Hz. Peygamber'in (sav) onlara şahit olmadığı zikredilmiştir. Nitekim *“(Ey Muhammed!) Mûsâ'ya o emri verdiğimiz zaman sen (vâdinin) batı tarafında değildin. (O olayı) görenlerden de değildin. Fakat biz (Mûsâ'dan sonra) birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti. Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat bu haberi gönderen biziz. Yine biz Mûsâ'ya seslendiğimiz zaman Tûr'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi, düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için (o haberleri) sana bildiriyoruz.”*⁶² ayetleri hem kıssaların gerçekliğini ortaya koymakta hem de Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini ispat etmektedir.

1.4.Elmalılı'nın Kasasu'l-Kur'an İlmine Dair Değerlendirmeleri

Bu bölümde, Kur'an ilimlerinden olan Kasasu'l-Kur'an ilmine dair Elmalılı'nın görüş ve değerlendirmeleri ele alınacaktır. Kıssa kavramının tanımı ve önemi, kıssaların gerçekliği meselesi, Kur'an'ın kıssaları anlatım üslubu, kıssaların tefsirinde geçen İsrâîlî rivayetler, kıssalarda tekrar meselesi vb. konular Elmalılı'nın değerlendirmeleriyle işlenecektir.

1.4.1.Kıssanın Tanımı ve Önemi

Elmalılı, Yûsuf Sûresi 3. ayetin tefsirini yaparken قصة “kıssa” kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Ahsenu'l kasas deyimi, ‘en güzel anlatış’ veya ‘en güzel kıssa’ anlamında mef’ûl-ü mutlak veya mef’ûl-ü bih olur. ‘Gaf’ harfinin fethası ile ‘kasas’ kelimesi, kök

⁵⁸ Bakara 2/259.

⁵⁹ Kehf 18/21

⁶⁰ Seyyid Kutup, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, s. 205.

⁶¹ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s. 32.

⁶² Kasas 28/44-46.

kelimedir. Sözlükteki kök anlamı ise, ‘bir şeyin izini sürerek arkasına düşmektir.’⁶³ Elmalılı ‘kıssa’ kavramını bu şekilde masdar anlamından yola çıkarak açıklamıştır. Ayrıca قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْعُ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا “Musâ: İşte aradığımız o idi, dedi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler”⁶⁴ ayeti ve وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ “(Mûsâ’nın) Kız kardeşine ‘onun izini takip et’ dedi.”⁶⁵ ayetindeki قصيه “gussîhi” ifadesini de, herhangi bir şeyin izinin sürülmesi şeklinde beyan etmiştir. Elmalılı, kıssa kavramının ikinci anlamını şöyle ifade etmiştir: “İkincisi, aynı kökten alınarak, ‘izlemeye değer bir haber aktarıp hikâyeye etmek’ anlamına gelir ki, Türkçe’de ‘ayıtmak’ ve bazı lehçelerde de ‘aydırtmak’ şeklinde kullanır.”⁶⁶ Böylece birinci anlamdan yola çıkarak bir hikâyenin “kıssa” özelliği taşıyabilmesi için izlenmeye ve araştırılmaya değer bir yapısı olması gerektiğini ifade etmiştir. Kıssa kelimesinin üçüncü anlamını ise şöyle tanımlamaktadır: “Üçüncüsü ise, ‘o anlatılan haber veya hikâyeye’ anlamında kök olarak, yani ‘anlatılan şey’ anlamında kasas veya kıssa denilir ki, ‘gaf’ harfinin kesresiyle ‘kisas’ kelimesi bunun çoğul yapısıdır.”⁶⁷ Elmalılı, bu açıklamalara ilâve olarak “kıssa” kavramı hakkında şu ifadeleri de kullanmıştır: “Kasas ve ‘kıssa’ kökünden ‘kassa’ kelimesi, ‘bir haberi ulaştırıp anlatmak’tır ki, Türkçe ayıtmak diye ifade edilir. ‘Kassu’l eser’ ifadesi, ‘iz gütmek’ anlamına gelir. O zaman fiil olur.”⁶⁸ Böylece kıssa kavramının bir eylem olarak herhangi bir haberin aktarılması anlamına da geldiği belirtilmiştir.

Elmalılı kıssaların tanımını ayrıca şu şekilde yapmaktadır:

“Âdem’in yaratılışından sonra bütünüyle beşeri topluluklar ve çeşitli milletler üzerinde Allah’ın egemenliğinin bir ortaya çıkma şekli olan peygamber göndermenin hikmet ve sonuçlarına; din ve şeriatlerin tamamlanma seyrine; maksadının gaye ve özüne ilişkin pek önemli gerçekleri açıklayan ve aydınlatan ve birçok surede çeşitli ibret ve uyarı açısından genişçe ortaya konacak veya işaret edilecek kıssalardır.”⁶⁹

Yine Elmalılı’ya göre kıssalarda asıl öneme sahip olan yönler, olayın zamanı ve şahısları değil, alınacak olan ibretidir. Bu sebeple o, en isabetlisinin kişilerin ve zamanların belirlenmesiyle uğraşmayarak olayı anlatıldığı şekilde kökü ve içerdiği hikmeti ile düşünüp değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁷⁰

⁶³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 202.

⁶⁴ Kehf 18/64.

⁶⁵ Kasas 28/11.

⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 202.

⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 202.

⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 18.

⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 229.

⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 466-467.

Elmalılı, kıssaların edebiyattaki yerine ve önemine ise şöyle işaret etmektedir:

“Kıssa da aslında izi takip edilmeye değer hal ve durum anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ‘şahnameler’ gibi kaleme alınan; dillerde dolaşan hikâyelere de kıssa denilir ki, Farsça’da buna destan veya efsane denilir. Türkçemizde ise destan kavramının yaygınlık kazanmış anlamında, efsane, inanılmayacak gibi garip anlamında, kıssa da ibret verici anlamında yaygın kullanılır. Demek ki bir haber veya hikâyenin kıssa olabilmesi, izini sürmeye ve araştırılmaya değer bir özelliğe sahip olmasına bağlıdır. Bunun içindir ki, edebiyatta kıssanın özel bir önemi vardır. Bir hikâyenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane halini alması, kalıcı bir güzelliği gösteren olağanüstü bir durumla ilgilidir. Güzellik ise, çok yaygın ve bol olarak bulunmayacağı için, gerçekten kendisine kıssa denilebilecek hikâyelere çok az rastlanılır.”⁷¹

Elmalılı’nın yaptığı açıklamalara göre bir hikayenin kıssa özelliği taşıması için ilk olarak içerisinde anlatılan hususların ibret alınmaya değer olması gerekir. Çünkü okunduğu zaman ibret alınmayan veya insanlık için bir fayda içermeyen hikayeleri kıssa olarak değerlendirilmek, Kur’an’ın kıssa anlatımına uygun düşmemektedir. İkincisi ibret içermesinin bir gereği olarak bunlar araştırılmaya, incelenmeye ve izinin sürülmesine değer bir yapıda olmalıdır. Üçüncü olarak ise kalıcı bir güzelliğe sahip olmalıdır. Yani kıssanın içerdiği hikmetler sadece onları yaşayan insanlara yönelik değil, bütün çağlarda onları okuyan herkes için ibret özelliği taşımalıdır.

1.4.2.Kur’an’ın Kıssa Anlatım Üslubu

Benzeri olmayan Yüce yaratıcının elbette kelamı da hiçbir söze benzemeyecektir. Dolayısıyla O’nun kitabı üslup, içerik vb. her yönden hiçbir beşeri söz ve eserle ölçülüp anlaşılamaz. Zira Kur’an’ın her şeyi kendine özeldir. Bu yüzden kıssaları da her yönden Kur’an’a özeldir.

Elmalılı, kıssaları tefsir ederken Kur’an’ın bu kıssaları diğer kaynaklardan farklı olarak kendine has özel bir üslupla anlattığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Tarihin ilk dönemlerine ait bu kıssalar, eski kalıntılar, eski kitaplar ve olayların akışları istatistiksel olarak incelense içerdikleri sapmalar ve hurafeler derlenip toplansa, insanlık hayatının başı ve sonu açısından ifade edecekleri değişmez gerçeklerin, Kur’an’ın bu kıssalarında özetlenerek ifade edilen temel ilkelerin sınırını geçemeyecekleri kesindir. Bu kıssaların taşıdıkları gerçekler, Kur’an’ın inşinden önceki dillerde ve kitaplarda o kadar sapma ve hurafelerle karma karışık edilmiş idi ki, insanlar onu duyup dinledikçe dini duyguları bir çocuğun masal dinlemekten aldığı hayali şaklabanlık gibi bir şey sanacak duruma gelmişlerdi. Nitekim bu gün de Dinler Tarihi ve Edebiyatını bu ruh ile izlemek isteyenler pek çoktur. Özellikle ilk dönem müfessirlerinden bir kısmı, bu kıssalar etrafında Kur’an’ın inşinden önce ortalıkta dolaşa gelen çeşitli rivayet ve hikâyeleri aktararak, bununla Kur’an’dan onlardaki sapmaları nasıl

⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 202-203.

giderdiğine ve insanları hayalden gerçeğe nasıl götürdüğü konusunda bir karşılaştırma yapma dersi vermişlerdir. Fakat tefsir araştırmalarına yetkili olmayan birçokları, bunları kıssaların kendisi gibi algılamış ve Kur'an metninden çok bu rivayetlerin arkasından koşarak Kur'an'ın açtığı gerçek yolundan aksi bir tarzda yararlanmaya çalışmış ve dini sünnetten çok sadece garipliklerde arama sevdasına düşmüşlerdir. Bunlara karşılık sırf doğal kalmak isteyenler de ilk yaratılışı hiç hesaba almaksızın, olağanüstü olaylar türünden olan ve dillerde destan olan ilahi belgeleri hiçbir incelemeye tabi tutmadan, 'öncekilerin mitleri/efsaneleri' deyip geçmişler veya genel olarak doğaya dayandırma sevdasına düşmüşlerdir. Kur'an ise gerçeğin bu ikisi arasında bulunduğunu anlatmak için bu kıssaları çok güzel bir üslupla anlatmış ve ciddi bir tarzda resmetmiştir."⁷²

Elmalılı'nın yaptığı bu açıklamalardan anlaşıldığına göre kıssaların en doğru ve en güzel anlatımı Kur'an'dadır. Bunun yanında diğer kaynaklar, kıssaları gerçeklikten uzak ve birtakım hurafeleri de dâhil ederek anlatmışlardır. Kur'an ise tarih boyunca ortaya çıkan kıssalarla ilgili bu hurafeleri ve sapmaları bertaraf edip bunların asıl gerçekliğini ortaya koymuştur. Böylece kıssaları anlamak için Kur'an'ın naklettikleriyle yetinmeyerek detaylı anlatımlarını öğrenmek maksadıyla Kur'an dışında farklı kaynaklara bakılması okuyucuya herhangi bir fayda sağlamayan bir uğraş olmaktadır. Buna karşılık kıssalarla ilgili Kur'an'ın sunduğu hakikatleri göz ardı edip hiçbir araştırmaya tabi tutmadan bunların gerçek olmadığını savunup direkt olarak masal veya efsane türünden bir şey olarak kabul etmek de diğer faydasız olan uç noktayı oluşturmaktadır.

Elmalılı, kıssaların Kur'an'ın anlatım üslubuna dikkat ederek okunması gerektiğini ve bu okumanın neticesinde anlaşılacak olan ibretleri şu açıklamalarıyla ifade etmiştir:

"Dolayısıyla bunları her kıssanın konu ve amacına, tasvir ve tartışma tarzına, yani her peygamberin çağrısındaki öze ve anlatma biçimine, kanıtlamasına, kavmiyle olan tartışmaların üslubuna, soru ve cevapların içerdiği bilimsel gerçeklere, edebi kurallara ve sonuçta iman ve inkârın sonucuna; ayrıca kıssalar bütünü genel yapıları arasındaki ortak paydaya; gelişim ve ilerleme ahengine analizci ve sentezci bir tarzda bakarak, onları tam bir ibretle okumak gerekir ve bunlardan hareketle, yıkılmış milletlerin hayatlarını analiz ederek, düşünüş ve yok oluş nedenlerini çıkararak gelecek için ibret almanın yolunu öğrenmek gerekir. Görülecektir ki bütün yıkılış ve yok oluş nedenleri, hakkın emrini dinlememek, Allah'ın rehber olarak gönderdiği yüksek nasihatçilerin değer ve kıymetini bilmemeye ve dolayısıyla şükretme yerine nankörlük etmeye dayanmaktadır."⁷³

Kıssalar okunurken kuru bir okuyuş tarzından kaçınıp, çok yönlü bir bakış açısı geliştirilmelidir. Çünkü Kur'an'ın kendine has anlatım üslubu ve her kıssanın içerdiği hikmetler, böyle bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Peygamberlerin kavimleriyle yaşadıkları

⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 229-230.

⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 230.

mücadeleleri, Allah'ın peygamber göndermesinin ortak nedenleri, bütün peygamberlerin vahiy diliyle konuşması ve öncelikle tevhidi vurgulamaları, kavimleri helâka sürükleyen sebepler vb. her konunun üzerinde analizci bir bakış açısıyla durulmalıdır. Ancak böyle bir okuma yapıldığında ve meselelere Kur'an perspektifinden bakıldığında kıssaların hakikati ve içerdiği ibret noktaları tam olarak anlaşılabilir.

Elmalılı, yukarıdaki açıklamalarını destekler bir şekilde kıssaların değerine işaret etmiş ve Kur'an'ın kıssa anlatımındaki edebi üsluba dikkat ederek okunması gerektiğini yine şu şekilde savunmuştur:

“Bu kıssalar, Kur'an'ın ifadesindeki arılık, yumuşaklık, ciddiyet ve belâğata özen gösterilerek okunduğu zaman, bunlardan alınacak olan ibret ve ilham dersi o kadar yüksek ve o kadar açık ve bereketlidir ki, kütüphaneler dolusu tarih kitapları okunup incelenecek olsa, elde edilecek uyarılma dersi, yükselmek için sarılacak ibret prensipleri, bunlardan başka bir şey olmayacak ve bunların verdiği netlik ve ilhamı vermeyecektir.”⁷⁴

Yapılan açıklamalar, kıssaların Kur'an'ın anlatım üslubuna dikkat ederek okunduğunda bunlardan alınacak olan ibretlerin başka hiçbir kaynaktan bulunamayacağını göstermektedir.

Elmalılı, ayrıca konuya örnek olarak Yûsuf Sûresi'nde geçen Yûsuf (a.s) kıssasının, kıssaların en güzeli olduğu zikretmiş ve diğer kaynaklara nazaran bu kıssanın en güzel, en doğru anlatımının bu sûrede ve Kur'an'da geçtiğini ifade etmiştir. Yine Kur'an'ın dışında hiçbir eserde bu kıssanın bu kadar güzel bir şekilde aktarılıp anlatılmadığını zikretmiştir.⁷⁵

1.4.3.Kıssaların Gerçekliği

Kur'an-ı Kerim'de kıssaların gerçek vuku bulmuş olaylar olduğuna dair birçok ayet vardır.⁷⁶ *لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ* *Andolsun ki, onların (peygamberlerin) kıssalarında selim akıl sahipleri için ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulabilecek bir söz değildir. Ancak kendilerinden evvel (inen kitapların) tasdiki, (dinle alakalı) her şeyin açıklaması ve inanan bir millet için doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir.”*⁷⁷ ayeti de kıssaların tarihte gerçekleşmiş olaylar olduğunun açık ve kesin bir kanıtıdır. Ayrıca Kur'an'ın hidayet rehberi bir kitap oluşu ve onun bir bölümünü oluşturan kıssaların asıl gayesi düşünüldüğünde; tarihi bilgilere, arkeolojik

⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 229.

⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 201.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/44; Kasas 28/44-49.

⁷⁷ Yûsuf 12/111.

keşiflere bakıldığında kıssaların gerçekliğini ispattan başka bir iddiayı destekleyecek delilin olmadığı görülmektedir.⁷⁸

Kur'an'da Ashâb-ı Kehf kıssasının *نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ* “Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz...”⁷⁹ ayetinde geçtiği gibi bir ifadeyle başlaması bu kıssanın gerçekliğine işaret etmektedir. Çünkü ayette geçen *بِالْحَقِّ* “bi’l-hak” ifadesi olayın gerçek yaşandığının bir delilidir.⁸⁰ Ashâb-ı Kehf’in mağarada nasıl uyutuldukları anlatıldıktan sonra, *لَوْ اِطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمَلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا* “Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.”⁸¹ ayetinin gelmesi de bu kıssanın gerçekten vâki olduğunu göstermektedir. Çünkü gerçek olmayan bir hikayenin anlatımında böyle bir ifadenin bulunması mümkün değildir.⁸²

Elmalılı, *فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ* (Resülüm) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!”⁸³ ayetinin Yûnus Sûresi’nde geçen kıssaların doğru ve gerçek olduğunu vurguladığını ve Hz. Muhammed’in (sav) peygamber olduğunu iyice anlatmak ve güçlendirmek için getirildiğini ifade etmiştir. Bununla beraber ayetin ifadesinde Hz. Peygamber’in (sav) herhangi bir şüphesinin ve sorususun da söz konusu olmadığını söylemiştir. Bu kıssaların olağanüstü olayları kapsadıklarını hatırlatmakla birlikte Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliği hakkında en ufak bir şüpheye yer vermeyen bir açıklama ve imana teşvik etme anlamı olduğunu zikretmiştir. Yani başka bir yerden öğrenmekle değil Allah tarafından peygambere vahiyle haber verildiğini, Firavun ve benzerlerinin kıssalarının doğruluğunda asla şüphe olmadığını ifade etmiştir.⁸⁴

Elmalılı’ya göre ayette geçen “senden önce kitap okuyanlara da sor” ifadesinden Hz. Muhammed’in (sav) bu kıssaların gerçekliği konusunda herhangi bir şüpheye düştüğü anlaşılmamalıdır. Çünkü bu sorudan kasıt, kıssaların Ehli kitap tarafından da kesin olarak bilindiğini ve ilahi kitaplarında yer almış şeyler olduğunu belirtmek içindir.⁸⁵ Nitekim Ehl-i kitap Hz. Muhammed (sav) gönderilmeden önce onun peygamberliği hakkında şüphe içinde

⁷⁸ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 108-109.

⁷⁹ Kehf 18/13.

⁸⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî, *el-Câmî‘ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, Dârûl-Kütûbi’l-Mısriyye, Kahire, 1964/1384, c. X, s. 364; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 208.

⁸¹ Kehf 18/18.

⁸² Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 208.

⁸³ Yûnus 10/94.

⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 117.

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 117.

olmamışlardır. Çünkü kendi kitaplarında Hz. Muhammed'in (sav) vasıfları yazılı olduğu için onu bu vasıflardan tanımışlardır.⁸⁶

Elmalılı ayrıca Hz. Muhammed'in (sav) bu kıssaları geçmiş ilahi kitaplardan okumadan ve okuyanlardan da işitmeden, yalnız Allah tarafından indirilen vahiy ile kendisine bildirilen haberler olduğunu ifade etmiştir. Yine ona göre bu haberlerin hepsi şüpheden uzaktır. Hz. Peygamber'e (sav) vahiy ve peygamberlik geldiği de bu ayetlerle kesinlik kazanmıştır. Allah Teâlâ bunu böyle yemin ile vurgulayıp sağlamlaştırarak açıkça bildirmiştir.⁸⁷

Ayrıca Hz. Peygamber'e (sav) bildirilen kıssaların kaynağının vahiy olduğu şu ayette vurgulanmaktadır: *“Biz bu Kur'an-ı sana vahyetmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen daha önce bunları bilmiyordun.”*⁸⁸ Ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (sav) bu kıssalar kendisine vahiyle bildirilmeden önce bunlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmamıştır. Dolayısıyla bunlar başka bir kaynaktan alınmış bir alıntı veya kendisi tarafından düşünülp tasarlanmış değildir. Aksine Hz. Peygamber'e (sav) Allah tarafından vahyedilmiş gaybi haberlerdendir. Ayrıca sadece manası ile değil benzersiz bir anlatım güzelliğine sahip metni ve anlamı ile birlikte okunup bildirilerek Kur'an vahyi ile vahyedilmiş gaybi haberlerdendir.⁸⁹

Kur'an'ın vahiy kaynaklı bir ilâhi kitap olması kıssalar dâhil içindeki bütün anlatımların gerçek olduğunu göstermektedir. Nitekim *“...Bu Kur'an da, Uydurulmuş herhangi bir söz değildir.”*⁹⁰ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir. Kur'an insanlar tarafından uydurulabilecek bir söz değildir. Zira o kendisinden önce peygamberlere indirilmiş olan kitapları doğrulayan ilâhi bir kitaptır.⁹¹ Kıssaların gayb haberlerinden olması da uydurma hikayeler olmadıklarını ve gerçekliklerini ispatlamaktadır. Bununla ilgili de Yûsuf Sûresi'nde geçen *“İşte bu kıssa, gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar tuzak kurmak üzere ittifak ettikleri zaman, sen onların yanında değildin.”*⁹² ayeti Yûsuf'un (a.s) kardeşleri tarafından tuzak kuralması olayını zikretmekte ve Hz. Peygamber'in (sav) bu olayı yaşayanlarla beraber yaşamadığını

⁸⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Dâru Müessetü'r-Risâle, 1420/2000, c. XV, s. 200.

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 117.

⁸⁸ Yûsuf 12/3.

⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 201-202.

⁹⁰ Yûsuf 12/111.

⁹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020, c. III, s. 265.

⁹² Yûsuf 12/102.

hatırlatmaktadır. Bütün bunlar da bu kıssanın gayb haberlerinden olduğunun bir delilidir.⁹³ Hûd Sûresi'nde Nûh (a.s) kıssası anlatıldıktan sonra تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ *"İşte bunlar gayb haberlerinden olup sana vahiyle bildiriyoruz."*⁹⁴ ifadesiyle gelen ayet de hem bu kıssanın gayb haberlerinden olduğuna hem de gerçekliğine işaret etmektedir. Genel olarak ayetlerde zikredilen bu gaybi haberlerin de Allah tarafından Hz. Muhammed'e (sav) vahyedildiğinde ve onun hak peygamber olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Buna rağmen bazı kesimler vahye inanmayıp bu kıssaları bir roman, uydurma bir hikaye gibi kabul etmişlerdir.⁹⁵

Elmalılı, Kur'an kıssalarının gerçekliğiyle ilgili ayrıca şu açıklamaları yapmıştır:

"Kıssaların gerçek olanı da hayali/uydurma olanı da vardır. Şüphe yok ki, en güzel kıssalar, gerçekliği olanlar, gerçek bir olayın kalıcı güzelliğini anlatanlar ve güzel inceliklerle anlatılmış olanlar arasındadır. Çünkü gerçek güzellik daima hayalin ötesindedir. Hayali olanın güzellik sayılması ise, ancak gerçeğe bir işaret ve örnek olması açısından. Günaha bulaşmamış bir güzelliğin tam bir macerası olan ve kalıcı güzelliğin açık kanıtını görmüş bir gözün geçici bir güzelliğin cilvelerine nasıl bir aşağılayıcı bakışla baktığını anlatan Yusuf kıssası, Allah'ın gayblarından, müteşabih bir sembol ile görünmeye başlayıp derece derece açığa çıkarak anlamını bulmuş bir gerçeğin açık bir anlatımı ve aynı zamanda Muhammedî güzelliğin ezeli bir simgesi ve sembolüdür. Hz. Yusuf'un rüyası, onun günahsız güzelliğinin gelecekte ortaya çıkacak anlam ve yazgısına hakkın gıyabında nasıl bir simge ve örnek olmuş ise, bütün ayrıntısıyla Yusuf kıssası da Muhammedî güzelliğin tam anlamına öyle bir öncül simge olarak inmiş gaybî bir gerçektir ve özellikle de bu boyutuyla en güzel kıssadır."⁹⁶

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Elmalılı, kıssaları hayali ve gerçek olarak iki kısma ayırmıştır. Bir kıssanın kabul edilebilirliğini ve güzelliğini ise onun gerçek yaşanmış bir olay olmasıyla ilişkilendirmiş ve gerçek güzelliğin hayalin ötesinde olduğunu vurgulamıştır. Buna göre hayali, yaşanmamış olaylar kalıcı olmadığı için okuyanlar nazarında gerçek bir hikaye kadar etki uyandırmayacağı açıktır.

Elmalılı, Fecr Sûresi'nde geçen Âd kavmi, Semûd kavmi ve Mûsâ (a.s) kavminin anlatıldığı ayetleri⁹⁷ kıssaların gerçekliği açısından şöyle yorumlamaktadır:

"Görmedin mi? Bu görmekten murat, kalben görmek, yani bilmektir; rivayetlerden ve haberlerden öğrenerek, 'görmüş gibi bilmek'tir. Âd ve Semud kavimleri ile Firavun'un haberleri dillerde destan olarak tevâtür yoluyla aktarılagelmiştir. Âd ve Semud, en eski Arap kabilelerinden olup, Arabistan'da yaşıyorlardı; kalıntıları, izleri ve yıkıntıları görülüyordu. Mısır bölgesi de Arabistan'a yakın olduğu için, Firavun'un hikâyelerini Araplar Yahudilerden de işitiyorlardı. Aslı görülmüş olan mütevâtir haberler de

⁹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 265.

⁹⁴ Hûd 11/49.

⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 268.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 202-203.

⁹⁷ Fecr 89/6-14.

onu duyanlar için kuşkudan uzak, zorunlu ve kesin bilgi ifade ettiğinden ve bu anlatılanlar, Kur'an'da da Allah tarafından tekrar tekrar haber verildiğinden dolayı, bu bilgi, 'görme' kelimesi ile ifade edilmiştir."⁹⁸

Bu bilgilere göre Elmalılı, ayette geçen "görme" ifadesini gerçek anlamından ziyade mecâzi olarak kabul edip, rivayetlerden ve ayetlerden okunarak "bilme" manasında olduğunu vurgulamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) o olayları görmemiştir. Ama vahiy yoluyla kendisine bildirildiği için bu haberlerin doğruluğu konusunda herhangi bir şüphesi söz konusu değildir.

Elmalılı, Zâriyât Sûresi'nde İbrâhim (a.s) kıssasıyla ilgili geçen هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ *"İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? (Bunlar meleklerdi)"*⁹⁹ ayetinin tefsirinde, Allah'ın bu kıssayı vahiy yoluyla bildirdiğinin bir işareti olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰

1.4.4. İsrâiliyatla İlgili Görüşleri

İsrâiliyat, Yakûb'un (a.s) ikinci adı veya lakabı olan İsrâîl kelimesiyle nisbet ismi oluşturan "İsrâiliyye" kelimesinin çoğuludur. Büyük oranda Yahudi, kısmen de Hristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa olay veya bilgi" anlamında kullanılmaktadır.¹⁰¹ Yahudiler Yakûb'a (a.s) nisbet edilerek kendilerine Ben-i İsrâîl (İsrâiloğulları) demektedirler. Ayrıca Kur'an-ı Kerim de Yahudileri "Ben-i İsrâîl" diye nitelendirmiştir. Tefsir ve hadis ilmiyle uğraşan âlimler "İsrâiliyat" kelimesiyle ilgili daha kapsamlı tanımlamalar yapmışlardır. Yahudi ve Hristiyan kültürlerinin yanı sıra geçmiş mitolojilerden de tefsir ve hadis kitaplarına geçmiş olan haberlerin tamamını İsrâiliyat kapsamında değerlendirmişlerdir. Hatta bir kısmı geçmiş kaynaklarda mevcut olmayan ve İslâm düşmanlarının, sadece İslâm'ı bulandırmak, İslâm inancını bozmak için uydurmuş oldukları haberleri de İsrâiliyat'tan saymışlardır. Bu tür haberlerin tamamı için İsrâiliyat teriminin kullanılması ise aktarılan bu bilgilerin büyük çoğunluğunun Yahudi kaynaklı olmasından dolayıdır.¹⁰²

İsrâiliyat'ın İslâm kültürüne girme sebepleri ise şöyle sıralanabilir; Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssaların birçoğu Tevrat'ta da yer almaktadır. Fakat Kur'an-ı Kerim, kıssaların ayrıntılarına girmezken Tevrat ayrıntılarıyla üzerinde durmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim bu kıssaları anlatırken ders çıkarılabilecek hususlarına dikkat çekmekte ders çıkarmaya konu

⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 517.

⁹⁹ Zâriyât 51/24.

¹⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 553.

¹⁰¹ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *el-İsrâiliyyât fî 't-Tefsîr ve 'l-Hadîs*, Dimeşk 1985, s. 19; İbrahim Hatipoğlu, "İsrâiliyat", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XX, s. 199-202.

¹⁰² Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s. 119-120.

olmayacak hususlara ise girmemektedir. Okuyuculardan bir kısmı ise verilen mesaja odaklanmayıp kıssalarda geçen olayların ayrıntılarına takılmışlardır. Kur'an kıssalarında, olayların ayrıntılarını bulamayınca meraklarını gidermek için Ehl-i kitaba başvurmuşlardır.¹⁰³

İsrâiliyat'ın İslâm kültürüne girmesinin sebeplerinden birinin de Ehl-i kitaptan bazı âlimlerin İslâm dinine girmiş olmaları kabul edilebilir. Nitekim bu âlimler Müslümanların kendilerine soru sormaları sonucunda veya kendiliklerinden İsrâilî haberleri aktarmışlardır. İslâm'ın evrensel bir din oluşu ve Ehl-i kitabı da kendisine davet etmesi nedeniyle Müslümanlarla Ehl-i kitap arasında zaman zaman ilmi tartışmalar olmuştur. Dolayısıyla bu da İsrâiliyat'ın İslâm kültürüne girmesinin sosyolojik sebeplerinden sayılabilir.¹⁰⁴

Elmalılı, İsrâilî rivayetlerin yoğun olduğu ayetlerin tefsirini yaparken öncelikle müfessirlerin İsrailî rivayetlerle ilgili görüşlerini aktarmış onlarla ilgili gerekli açıklamaları yaptıktan sonra yorumlarda kendince uygun olmayan kısımlarını da belirtmiştir.¹⁰⁵ Mâide Sûresi'nde geçen Mûsâ (a.s) ile kavmi arasındaki konuşmalarla ilgili tefsircilerin naklettiği İsrâiliyat'la ilgili haberlerin sembolik birer anlatımdan ibaret olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu gibi rivayetlerin tefsirciler tarafından zikredilmesinin nedeninin Kur'an'ın beyan yönünü ön plana çıkarmak olduğunu belirtmiş ve bu gibi efsanevi anlatımlarla ayetlerin anlaşılması yoluna gidilmemesi gerektiğini vurgulayarak İsrâiliyat'a karşı tavrını ortaya koymuştur.¹⁰⁶

“Şimdi bunları aktarmaktan maksadımız, mitolojilere karşı, Kur'an'ın açıklamalarının muhkemliğini ve sağlamlığını anlatmaktır. Kur'an bize gösteriyor ki Beni İsrâil'in bu gibi efsanelerinin, boyunu göklere çıkardıkları Acların-Ucların, devlerin aslı ve gerçeği, iki kelimedden ibarettir: 'Zorba millet' bu ve bu gibi geçmiş ümmetlerin kıssalarında, doğrudan doğru Kur'an'ın sağlam ve açık ifadesine dikkat etmek ve onun bakışları hayalden gerçeğe nasıl çevirdiğini anlamak gerekir. Müfessirlerin bu gibi yerlerde, böyle hikâyeleri aktarmaktan maksadı, Kur'an'ın bunlarla tefsir ve açıklama fikrini vermek değil, apaçık bir kitap olan Kur'an'ın sağlam açıklamaları ile geçmiş rivayetlerin özünü ölçmek için bir ölçüt ve örnek vermektir. Bunu ayırt edemeyenler ve fark edemeyenler, Kur'an'ın anlamını bunlara havale ederek düşünmek gerektiği zannına düşerek pek çok hata etmiş olurlar. Allah Teâlâ bu gibi uyarılar ile Müslümanların diğer Ehl-i kitap gibi, mitolojiler peşinden dolaşmamalarını ve Allah'ın dininin ve vehim hayallerde değil, gerçeklerde aramalarını hatırlatmış ve bunun için kitabına, 'Kitab-ı Mübîn' (apaçık kitap) ve 'Kitab-ı Hâkim' (hikmetli kitap) isimleri vermiş, 'Onda muhkem ayetler var ve onlar kitabın anası/özüdür.' (Al-i İmrân,7) buyurmuştur. 'Hakikat' yani sözün asıl sözlük anlamını anlamak mümkün iken, mecazî/sembolik anlama gidilmemesi gerekli olduğunu öğretmiştir.”¹⁰⁷

¹⁰³ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s. 123.

¹⁰⁴ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s. 123-124.

¹⁰⁵ Özdemir, *Elmalılı'nın Kıssaları Tahlili*, s. 48.

¹⁰⁶ Özdemir, *Elmalılı'nın Kıssaları Tahlili*, s. 47.

¹⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 327.

Elmalılı'nın ifadelerinden anlaşıldığı üzere müfessirler tarafından isrâîlî rivayetlere yer verilmesinin nedeni ayetleri o rivayetlerle tefsir etmek ve anlaşılmasını sağlamak değil, bilakis Kur'an'ın muhkem açıklamaları ile mitoloji olan rivayetleri kıyaslayıp aradaki farkı ortaya çıkarmaktır. Bu ayetlerin de ancak Kur'an'ın kendi özüne uygun açıklamalarla anlaşılabilceğini belirtmiştir.

Elmalılı, Kâf Sûresi'nin 1. ayetinde geçen "kâf" kavramıyla ilgili müfessirlerin açıklamalarını aktardıktan sonra bu konuda en isabetli yorumun Râzî'nin (ö.606/1210) görüşü olduğunu belirtmiştir. Çünkü Râzî, "Kâf Dağı" ile ilgili rivayeti yadsımamış fakat bu ayeti onunla tefsir etmeyi zayıf bulmuştur.¹⁰⁸ Elmalılı, ayrıca bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'e (sav) kadar ulaşan kesintisiz bir hadis olmadığı için asıl adil davranmanın konuyla ilgili rivayetleri anlamak değil esasen doğru yorumu bulmak olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

Elmalılı, Kâf Dağı'yla ilgili yukarıdaki açıklamalarına ilave olarak şu değerlendirmeleri de yapmıştır:

"Kaf Dağı rivayetleri, Hz. Peygamber'e vardırılamamış bulunduğu için, bunu, eski zamanlarda çok yaygınlaşmış bir teori türünden kabul etmede hiçbir sakınca yoktur. Fakat bunu tefsir için temel aramak uygun olmaz. 'ك' harfini, müteşâbih olarak Allah'ın kudretinin bir simgesi kabul etmek, Kaf Dağı denilen olabilirlik dünyasında bir şey olarak yorumlamaktan daha münasip olur"¹¹⁰

Elmalılı ayrıca "*Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.*"¹¹¹ ayetinde geçen İsrâiloğullarının başlarına gelen ibretlik olaylarla ilgili aktarılan rivayetler hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Şu husus göz ardı edilmemelidir ki, bunların nasıl olduğu ve müddeti, yani ne şekilde ve ne kadar bir zaman içinde olduğu hakkındaki haberlerin aktarılma kaynağı İsrailî rivayetlerdir. Ayette, nasıl olduğuna ve ne kadar zaman olduğuna dair hiçbir işaret ve açıklama yapılmaksızın, yalnızca gönderilmiş oldukları bildirilmiş ve buyurulmuştur ki: 'Açıklamalı ayetler olarak' yani her biri ayrı ayrı birer açık delil olarak gönderdik, her biri Mûsâ'nın doğruluğunu, Allah Teâlâ'nın kudretinin tamlığını ve Firavun kavminin yok oluşa doğru gittiğini ve gerçeği ve doğruyu anlayıp bir an önce Allah'a iman edip, yalvarıp yakarmaları gerektiğini gösteren açık deliller idiler."¹¹²

¹⁰⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru İhyâi't-Türâsîl'l-Arabî, Beyrût 1420, c. XXVIII, s. 121.

¹⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 513.

¹¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 513-514.

¹¹¹ A'râf 7/133.

¹¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 278.

Elmalılı, Mâide Sûresi 27. ayetinde geçen Âdem'in (a.s) iki oğluyla ilgili ayeti tefsir ederken çoğu müfessirin Âdem'in (a.s) iki oğlundan kastedilenin Hâbil ve Kâbil olduğunu kabul ettiklerini söylemiştir.¹¹³ Kendi görüşünü ise şöyle dile getirmiştir:

“Herhalde dikkat etmek gerekir ki, bu kıssadan yararlanmak ve ders almak için kişilerin kim olduğunun tam bilinmesi gerekli olmadığı için, genel ifade kullanılarak ‘âdemoğlundan ikisi’ buyurulmuş, ‘hak ile’ kaydı ile de, masallara değil, olayın kendisinin gerçek olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü Kâbil ve Hâbil kıssası adıyla da enteresan ve garip birçok şeyler söylenmiştir. Yani bu kıssa bir gerçektir. Faraza bunun hayal ürünü olduğu düşünülse bile Benî İsrâil’in durumu, bunun gerçek bir örneğini oluşturmaktadır; bu onlara hakkıyla okunur. Dolayısıyla hata olma olasılığından kurtulamayacak olan türlü türlü rivayetler ve detaylar bir tarafa atılarak, sadece Kur’an ayetini izlemeli ve dinlemelidir.”¹¹⁴

Elmalılı, İsrâilî rivayetlerin yoğun olarak geçtiği ayetlerin tefsir ederken topyekün bu rivayetlerden kaçınmamış, ilgili rivayetleri tefsirinde aktarmış ve bu konuda müfessirlerin görüşlerine yer verdikten sonra İsrâiliyat’la ilgili kendi yorumlarını ortaya koymuştur. Klasik müfessirlerden farklı olarak bu rivayetler konusunda ihtiyatlı davranmış ve Kur’an’ın vermek istediği mesaja uygun bir yaklaşım tarzı sergilemiştir. Dolayısıyla kıssaların tefsiriyle ilgili rivayetlerde geçen ayrıntılı anlatımları gereksiz bulmuş ve ayrıntılara takılmak yerine kıssada verilmek istenen asıl hikmete odaklanılması gerektiğini savunmuştur.

1.5. Elmalılı’nın Kur’an Kıssalarının Tefsirine Dair Yaptığı Tespitler

Elmalılı kıssaları tefsir ederken bu kıssaların anlatılmasında birtakım hikmetler olduğunu ifade etmiştir. Sûrelerde geçen kıssaların anlatılış hikmetini, kıssaların şahıs ve yer isimleri gibi ayrıntılı anlatımlara girmeden ibret ve ders alınmak için anlatıldığını Kur’an kıssalarında hitabın, kıssaları okuyan herkes için geçerli olduğunu, kıssalarda tekrar keyfiyetini gerektirecek nedenleri vb. konuları kendine has bir yöntemle açıklamıştır.

1.5.1. Kıssaların Anlatılış Hikmetini Açıklaması

Kur’an-ı Kerim’in birçok sûresinde geçen kıssalar belli hikmetleri içermektedir. Elmalılı, Kur’an’daki her kıssanın mutlaka bir anlatılış hikmetinin olduğunu ve insanlık için çeşitli faydaları ihtiva ettiğini şu şekilde zikretmiştir: “Her bir kıssa başka yönden Hz. Muhammed’in (sav) Mekkeli müşriklere karşı verdiği mücadeleyi andırmasından dolayıdır. Bir de o müşriklere yaptıkları hırçınlıkların daha önceki devirlerde kâfirlerin tutumlarına benzediğini ihtar etmek içindir.”¹¹⁵ Bu şekilde kıssaların anlatılış hikmetlerinden biri

¹¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 332.

¹¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 332.

¹¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 543.

toplumların peygamberlere yönelik tavırlarının benzerliğini ortaya koyup Hz. Muhammed'i (sav) ve inananları teselli etmektir.

Elmalılı, En'âm Sûresi'nde geçen İbrâhim (a.s) kıssasının hikmet ve amacını bu sûrenin 90. ayetinden yola çıkarak şöyle açıklamaktadır: “Ve işte, İbrâhim kıssasının hatırlatılmasının hikmet ve amacı budur. Bunlara uyup, yüzünü ancak Allah'a çevir, hiçbir şeyden korkmayarak ve başkasından hiçbir şey beklemeyerek hükümleri yerine ulaştır.”¹¹⁶ Bu şekilde Elmalılı İbrâhim (a.s) kıssasının bu surede anlatılmasının hikmetinin on sekiz peygambere uymak ve onların yolunu takip etmek olduğunu ifade etmiştir.

En'âm Sûresi'nde on sekiz peygamber ismi ise ard arda şu şekilde zikredilmektedir: *“İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. Biz O'na İshâk ve (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik; Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Zekerîyyâ, Yahyâ, İisâ ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik.) Hepsi de iyilerden idi. İsmâil, Elyesa, Yûnus ve Lût'u da (hidayete erdirdik) Hepsini âlemlere üstün kıldık.”*¹¹⁷ Elmalılı'ya göre bunların sıralanışı güzel bir sınıflandırmaya tabi tutularak, İbrâhim (a.s) eksenine etrafında bir araya getirilmiştir. Nûh (a.s) puta tapanlarla uğraşan ilk peygamberdir. İshâk (a.s) ve Yâkub (a.s) bütün İsrâiloğulları peygamberlerinin atası, Dâvûd (a.s) ve Süleyman (a.s) baba-oğul mülk ve egemenlikte seçkin, Eyyûb (a.s) ve Yûsuf (a.s) sınanma ve güzelce sabredişle seçkin, Mûsâ (a.s) ve Hârûn (a.s) iki kardeş, mucize kuvveti, heybet ve ihtişam, kitap ve özel şariat ile seçkin, Zekerîyyâ (a.s) Yahyâ (a.s), İisâ (a.s) ve İlyas (a.s) zühd, ruhanilik ve fedakârlıkta örnek olmuşlardır.¹¹⁸ Elmalılı bu şekilde peygamberlerin her birinin kendilerine has üstün niteliklere sahip olduğunu vurgulamıştır.

Elmalılı, A'râf Sûresi'nde anlatılan peygamber kıssalarının¹¹⁹ anlatılış hikmetini şöyle ifade etmiştir:

“Hz. Mûsâ'nın ulaştığı bu nokta, bu rahmet şeriatı ve ahir zaman Peygamberinin gönderileceğinin söz verilmesi konusu yukarıdan beri anlatılan peygamber kıssalarının anlatılış nedeni ve en uç hedefidir. Ve işte bu altı peygamberin kıssasında geçen: ‘Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş'a istiva eden Allah'tır.’ (A'râf,54) ayetindeki ilâhî istivanın bunda bir görüntüsü vardır. ‘Zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki haline geri döndü.’ (Buhari, Bed'ül hak, 2) hadîs-i

¹¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 42.

¹¹⁷ En'âm 6/83-86.

¹¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 40.

¹¹⁹ A'râf 7/59-157.

şerifinin ifade ettiği gibi, Hz. Muhammed'in çağından itibaren zaman, geçmişteki dönemlere bir son veriyor ve Rahman Allah'ın Arş'a istivası ile yepyeni bir tarih dönemi açıyor ki, geçmiş dönemlerin başlangıç dönemlerine göre olan olağanüstülükleri ve şeriatleri, bunda değişmez bir düzene girecek, 'Allah'ım, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet, gazap olunanların ve sapıkların yoluna değil.' (Fatıha 6-7) ayetlerinin ifade ettiği gibi, her şeyden önce genel bir yol ile herkes ve her millet için kesin bir rahmet ve kurtuluşa erme imkânı elde edilecektir."¹²⁰

Elmalılı, A'râf Sûresi 171. ayetinde geçen İsrâiloğulları'nın durumunun anlatılmasındaki hikmet ve sonuçları ise şöyle değerlendirmiştir:

"Tevrat'ın hükümleri ağır ve şiddetli olduğundan dolayı, İsrailoğulları bunları benimsemek istememişler, Allah Teâlâ da Tur Dağı'nı üzerlerine kaldırmış, 'Kabul ederseniz ne âlâ, yoksa bu dağ kesinlikle tepenize inecek.' demiş; dağın durumunu görünce, hepsi düşüp sol kaşı üzerine secdeye kapanmışlar ve bu halde dağın düşeceği korkusundan bir taraftan da sağ gözleri ile ona bakarlarmış. İşte bunun için Yahudiler secde edecekleri zaman böyle yaparlar ve 'bu bizi cezalandırılmadan kurtaran secdedir' derlermiş."¹²¹

Elmalılı'ya göre ayrıca İsrâiloğulları'nın aykırılıklarını ve zoru görmeden gerçeğe inanmamalarının öteden beri alışkanlıkları olduğunu anlatan bu kıssanın anlatılmadaki hikmet, Allah'ın fermanına ve gücüne karşı koymanın imkânsız olduğunu, isteyerek itaat etmeyenlerin eninde sonunda istemeden de olsa boyun eğmek zorunda kaldıklarını hatırlatmaktır. Ayrıca karşı konulması imkânsız olan zorlama mucizesinin unutulmaması gerektiğini bildirmektedir. Çünkü o gibi ilahi zorlamaların, her zaman mümkün olduğunu ve asıl huzurun o gibi bir zorlama durumuna düşmeden kendi isteği ile Hak Teâlânın emrine boyun eğmek ve kitabına sımsıkı sarılmak olduğunu anlatmaktadır.¹²²

Elmalılı, Hûd Sûresi'ndeki kıssaların¹²³ anlatılış amacının yok edilen milletleri hatırlatmak olduğu ifade etmiştir.¹²⁴ Sâffât Sûresi'nde geçen Yûnus (a.s.) kıssasında¹²⁵ Allah'ın bir peygamberi hapsedişinin anlatımı olduğunu ve bu sûrede anlatılmasının hikmet ve inceliğinin ise Hz. Peygamber'e (sav) bir hatırlatma özelliği taşıdığını ifade etmiştir.¹²⁶

Fecr Sûresi'nde geçmekte olan kıssaların¹²⁷ anlatılmasının yararlarını ve içerdiği hikmetleri ise şöyle açıklamıştır:

¹²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 305.

¹²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 322.

¹²² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 322-323.

¹²³ Hûd 11/25-100.

¹²⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 165.

¹²⁵ Sâffât 37/139-148.

¹²⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 119.

¹²⁷ Fecr 89/6-16.

“Bunları anlatmanın yararı da kâfirleri uyarmak, müminlere yol göstermek ve bir önceki sûrede sözü edildiği üzere, yeryüzünün hallerine bakıp düşünmekle elde edilecek ibret örneklerinden bazılarını ayrıntılı olarak göstermektir. Çünkü yeryüzünün durumları araştırılırken, böyle yıkılıp yok olmuş milletlerin eserleri, kalıntıları da görülerek, âlemin değişmelerinden, altüst olmalarından, ilk yaratılış ve âhiret için ibret alınmış, yararlı işlerle boş işlerin farkına varılmış olur.”¹²⁸

Elmalılı, kıssaların anlatılış hikmetlerini açıklamakla birlikte kıssalardan çıkan sonuçları da içerdiği hikmete uygun olarak izah etmiştir. Şuarâ Sûresi’nde geçen yedi kıssada¹²⁹ peygamberleri yalanlayanların başına azap inmesinin hep yürürlükte olan bir adet olduğunun anlatımı olduğunu, inkârcıların tehdit edilip, Hz. Muhammed’in (sav) teselli edildiğini ifade etmiştir.¹³⁰

Neml Sûresi’nde geçen kıssaların¹³¹, Allah’ın şanının yüceliğini ve kudretinin mükemmelliğini ortaya koyduğunu söylemiştir. Ayrıca peygamberlerine vermiş olduğu mucize ve yardımların her türlü tasavvurun üstünde olduğu belirtmiştir. Özellikle Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliği ile söz verilen değişimlerin meydana geliş biçimi hakkında geçmişten bazı örnekler verilerek mü’minleri müjdeleme amacıyla getirildiğini söylemiştir. Anlatılan bu tarihi kıssaların, Allah’ın en hayırlı olduğunu gösterme açısından naklî delil niteliği taşıdığını ifade etmiştir.¹³²

Elmalılı, Kasas Sûresi’nde geçen Mûsâ (a.s) ve Kârûn kıssası¹³³ için Firavun’un siyasi zulüm ve despotlukta bir simge olduğunu Kârûn’un da ekonomik despotluk ve vurgunculuk hususunda bir simge niteliği taşıdığını belirtmiştir. Bu şekilde Kârûn kıssasının anlatılış hedefinin vurguncu ve sömürücü bir kapitalistin hikayesini tanıtmak olduğunu zikretmiştir.¹³⁴

1.5.2.Kıssalardan Alınacak Olan İbret Noktalarını Belirtmesi

Kur’an’daki kıssalardan maksat, tarihi olayların kronolojik bir sıraya tabi tutularak anlatılması değildir. Bilakis geçmiş peygamberlerin ve kavimlerin başlarına gelen olaylardan ibret alınması için anlatılmıştır. Bu sebeple Kur’an, olayların teferruatını değil, kendi hedefine uygun ve insanların ortak dertleri olan yönlerini seçmiştir.¹³⁵

Elmalılı, Kur’an’da geçen kıssaları tefsir ederken bunlardan alınacak olan ibret noktalarını yer yer belirtmiştir. Ayrıca kıssalarda önemli olan unsurun, bu ibret noktaları

¹²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 518.

¹²⁹ Şuarâ 26/10-190.

¹³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 307.

¹³¹ Neml 27/7-66.

¹³² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 348-349.

¹³³ Kasas 76-82.

¹³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 410.

¹³⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 199.

olduğunu, buna karşılık kıssalardaki kahramanları, anlatılan olayların geçtiği yer ve zaman gibi ayrıntıları bilmenin insan için bir fayda sağlamayacağını açıklamıştır. Kehf Sûresi'nde geçen Zülkarneyn (a.s) kıssasıyla ilgili ayrıntılara girilmeden kıssada verilmek istenen dersin kavranması konusunda şunları söylemiştir:

“Gerçekte bunun isim ve kimliğini belirlemeye kalkışmak Kur'an'ın üslûbuna da uygun değildir. Çünkü soru Zülkarneyn'nin niteliği üzerine sorulmuş olduğu için, cevapta da isim ve kimliğin belirlenmesine bakılmayıp, ancak o nitelikle ilgili konuyu açıklayan kısma hatırlatılarak buyuruluyor ki: ‘De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım.’ yani onu andıracak unutulmaz bir anı, hatırlarda tutulacak ve dillerde destan olacak bir uyarı...”¹³⁶

Yine Kehf Sûresi'nde zikredilen “*Biz sana, onların hikâyesini doğru olarak aktarıyoruz: Gerçekten bunlar, birkaç genç yiğit idiler ve Rablerine iman ettiler, biz de hidayetlerini arttırdık ve kalplerine bir bağlılık, bir sağlamlık verdik.*”¹³⁷ ayetinde Ashâb-ı Kehf'in sayıları hakkında net bir bilgi geçmemektedir. Elmalılı, Ashâb-ı Kehf kıssasını tefsir ederken kıssanın ayrıntılarına takılmadan asıl bu kıssanın anlatılmasındaki hikmete uygun olarak verilen mesaja odaklanılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir: “Demek ki kıssanın ibret ve ders olan gerçeğinde, bunların isimleri ve sayıları ve nereli olduklarını öğrenmek gerekli değildir.”¹³⁸ Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere kıssalarla ilgili önemli olan, kıssanın kahramanlarının sayıları ve isimleri değil, bilakis anlatılan olaydan gerekli dersleri almaktır.

Elmalılı, ayrıca Ashâb-ı Kehf kıssasıyla ilgili “*...de ki: Onların sayılarını ancak Rabbim bilir...*”¹³⁹ ayetinin açıklamasında, sayılarının bilinmesinin bu kısma açısından gerekli olmadığını şu şekilde dile getirmiştir: “Çünkü kıssanın bilinmesi gereken noktaları, tam olarak bilindi. Şu halde Ashâb-ı Kehf kıssasını, yalnız Kur'an'ın açıklamalarına dikkat ederek okumalı ve şundan bundan sormaya kalkışmamalıdır.”¹⁴⁰ Bu şekilde Kur'an'da anlatılan kıssaların detaylarının değil, sadece ders unsuru olan anlatımlarının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Kur'an'ın bir tarih kitabı olmadığı ve kıssaların da tarih kitaplarında olduğu gibi bütün ayrıntılarıyla anlatılmadığına daha önce değinilmişti. Böylece Ashâb-ı Kehf kıssasında ve daha birçok kıssada geçen olayların ayrıntılarını merak etmek ve bu merakını gidermek için de Kur'an dışında başka kaynaklardan kıssaların detaylarıyla ilgili bilgi almaya çalışmak, insan için faydasız ve lüzumsuz bir uğraş olmaktan başka bir şey değildir.

¹³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 570.

¹³⁷ Kehf 18/13.

¹³⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 528.

¹³⁹ Kehf 18/22.

¹⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 536.

Elmalılı, bazen ayetin ayetle tefsiri metodunu uygulayarak kıssalardan alınacak olan dersleri başka ayetlerden örnekler vererek açıklamıştır. Hûd Sûresi'nde anlatılan Nûh (a.s) kıssasından alınması gereken dersin yine aynı surenin 49. ayetinde zikredildiğini belirtmiştir.¹⁴¹ *“İşte bunlar gayb haberlerinden olup sana vahiyle bildiriyoruz. Daha önce onları ne sen bilirdin ne de kavmin. Bu böyledir, öyle ise sabret. Sonuç şüphesiz takva sahiplerinindir.”*¹⁴² ayeti Nûh (a.s.) kıssasının, diğer bütün kıssalarda olduğu gibi gerçekliğini göstermektedir. Ayrıca anlatılan bu kıssa, Hz. Muhammed (sav) için bir teselli niteliği taşıyarak onun azmini güçlendirme hedefine yöneliktir.

Mü'min Sûresi'nde geçen Mûsâ (a.s) ve Firavun kıssasında anlatılan mü'min kul ile ilgili açıklamaları yaptıktan sonra bu kıssadan alınması gereken dersin, *“Şüphesiz peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz.”*¹⁴³ ayetinde hatırlatıldığını zikretmiştir.¹⁴⁴ Ayette ayrıca peygamberlerin ve onlara inanan mü'minlerin hem dünya hayatında hem de ahirette Allah'ın yardımıyla mutlaka galip gelecekleri hatırlatılmaktadır.

Elmalılı, Kasas Sûresi'nde geçen Mûsâ (a.s) kıssasıyla ilgili gerekli açıklamaları yaptıktan sonra bu kıssadan alınması gereken dersin aynı sûrenin 43. ayetinin mesajında geçtiğini zikretmiştir. *“Andolsun biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musâ'ya, (düşünüp öğüt alsınlar diye) insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir.”*¹⁴⁵ ayetinden anlaşıldığına göre Kur'an dilinde “ilk nesiller” Firavun'un yok olmasıyla son bulmuştur. Firavun'un yok olmasından veya Tevrat'ın inişinden İslâm'ın ortaya çıkışına kadar ki insanlar ise “kurûn-u vustâ” yani “orta nesiller”dir. İslâm'ın ortaya çıkışıyla, “kurûn-u uhrâ” son nesiller dönemi başlamıştır. Bu şekilde Mûsâ'nın (a.s) gönderilişi ile ilk nesiller kapanıp orta nesiller dönemi açıldığı gibi, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliği ile de orta nesillere son verilip son nesiller dönemi açılmıştır. Buna göre ayetin mesajında, ilk nesillerin durumlarının düşünülüp ibret alınması, Firavun ve askerleri gibi zulüm ve haksızlık yollarının tercih edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴⁶

¹⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 153.

¹⁴² Hûd 11/49.

¹⁴³ Mü'min 40/51.

¹⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 205.

¹⁴⁵ Kasas 28/43.

¹⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 395.

Elmalılı, Kamer Sûresi'nde geçen Nûh (a.s)¹⁴⁷, Hûd (a.s)¹⁴⁸, Sâlih (a.s)¹⁴⁹, Lût (a.s)¹⁵⁰ ve Mûsâ (a.s)¹⁵¹ kıssalarının anlatıldığı ayetleri zikrettikten sonra bu kıssalardan alınması gereken dersin “*Şimdi sizin kâfirleriniz, onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplarda sizin için bir berât mı var? Yoksa ‘biz intikam almaya gücü yeten bir topluluğuz’ mu diyorlar? O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklar.*”¹⁵² ayetlerinde geçtiğini zikretmiştir.¹⁵³ Ayrıca ayette geçen “sizin kâfirleriniz” hitabı Elmalılı’ya göre Mekke’li Araplara olmasının yanı sıra son çağın insanlarını da kapsamaktadır. Onlar, Nûh (a.s) kavminden Firavun kavmine kadar helak edildikleri anlatılan kâfirlerden daha kuvvetli ve Allah’ın azabından korunmak için onlardan daha hayırlı değillerdir. Ahir zaman insanlarının da aynı kıssalarda geçen kavimlerde olduğu gibi inkâr ve isyanlarına karşı ceza ve sorumlulukları vardır.¹⁵⁴

Elmalılı, Bakara Sûresi'nde geçen Âdem (a.s) kıssasında, Âdem’e (a.s) Allah tarafından verilen nimetleri¹⁵⁵ zikrettikten sonra kıssadan alınması gereken dersi belirtmek için şu ifadeleri kullanmıştır: “Kısacası bu olayda, Allah Teâla’nın Râblığının ortaya çıkış şekli, büyük bir netlik ve pek ince bir üslûp ile anlatılarak, insanın asıl yaratılışında saklı, insan benliğindeki ilâhi nimetler hatırlatılmıştır.”¹⁵⁶

Elmalılı “*Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk ettik; zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız. Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik)*”¹⁵⁷ ayetlerinden alınması gereken dersi şu ifadeleriyle belirtmiştir: “Yani nice nesillerin, milletlerin yok edilmesinden sonra, sizin onların yerine konulup, dünyaya getirilmeniz hikmeti, eğlenmeniz değil, kendi isteğinizle gayret etmenizdir, faaliyet göstermeniz ve çalışmanızdır.”¹⁵⁸ Bu şekilde geçmiş kavimlerin başlarına gelenlerden ibret alınması ve ona göre insan hayatının şekillendirilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

¹⁴⁷ Kamer 54/9-16.

¹⁴⁸ Kamer 54/18-21.

¹⁴⁹ Kamer 54/23-31.

¹⁵⁰ Kamer 54/33-39.

¹⁵¹ Kamer 54/41-42.

¹⁵² Kamer 54/43-45.

¹⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 54.

¹⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 54.

¹⁵⁵ Bakara 2/30-33.

¹⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. I, s. 348.

¹⁵⁷ Yûnus 10/13-14.

¹⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 64.

Sonuç olarak Elmalılı, bazen kendi değerlendirmeleriyle bazen de ayetin ayetle tefsiri metodunu kullanarak, ayrıntılara takılmadan, kıssalardan çıkarılacak olan ibret noktalarını yine Kur'an'ın mesajına uygun olarak belirtmiştir. Kıssalarla ilgili yaptığı yorumlarda, bu metodu açık bir şekilde görülmektedir.

1.5.3.Kıssalarda Hitabın Kapsayıcı Olduğunu Açıklaması

Kur'an bütün zamanlara ve bütün insanlara hitap eden evrensel bir kitaptır. Bu özelliği dolayısıyla kıssalar yoluyla insanlığa iletmeyi hedeflediği hükümler de evrensel nitelik taşımaktadır. Yapılan uyarılar ve ibret alınması gereken noktalar, olayları bizzat yaşayan peygamberlerin ve ümmetlerinin şahsında yer ve zaman fark etmeksizin kıssaları okuyan herkes için geçerlidir.

Kur'an'da geçen Âdem (a.s) kıssası bu konuda örnek verilebilir. Elmalılı *“Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.”*¹⁵⁹ ayetinde geçen Âdem (a.s) kıssasıyla ilgili hitabın onun şahsında bütün insanlığa kapsayıcı olduğunu anlatmak için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Burada da söz öncelikle peygambere yöneltildi. Demek ki, kıssanın özünü gerçek anlamıyla anlayacak ve izin verildiği ölçüde de anlatacak olan odur. Bununla birlikte, ifadede her insana yönelik genel bir hitap edilme sevinci de yer almaktadır. Dolayısıyla burada açık ve geniş kapsamlı bir yarar vardır ve herkesten bu mesajı vicdanında kavrayıp uygulaması istenmektedir. Burada açıkça ilahi bir lütuf, kaza ve kader, Allah katında ilk insanın değeri, beşeri üreme, din, bilgi, dil, ahlak, ödev, kardeşlik, toplumsal yapı ve hukukun ilk evreleri mevcuttur. İnsani üremenin, din, ilim ve lisanın ilk evresinden itibaren kabul edilmesi ve son insanlığın bu ilkeye dayanma gereği ve insani kimliğin tanımında bunların özel bir değeri bulunduğu, fakat günah ve isyanın, kin ve düşmanlığın asıl ve yaratılıştan olmayıp, sonradan ve dış telkinlerin sonucu olduğu anlatılmaktadır. Böylece Hristiyanların Asli Günah (peşe orijinal) dogmasının doğru olmadığı, şeytanın insandan farklı bir şey olduğu, bu ikisi arasında ezeli bir düşmanlığın bulunduğu, şeytanın bu düşmanlıktan asla vazgeçmeyeceği, ancak insanlığın buna karşı kendine, kendi doğasına sahip olup; kendisini ve doğasını koruyup savunabileceği, işte o zaman beşeri saadetin doruğa ulaşacağı ve buna ilişkin tövbenin kıymeti anlatılıyor.”¹⁶⁰

Âdem (a.s) kıssasının içerdiği hikmetler düşünüldüğünde bütün insanları ilgilendiren ilahi mesajları kapsadığı ve bu kıssayı okuyan herkesin bu mesajları anlayıp verilen dersleri alması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu kıssada Allah'ın ilk insan Âdem'i (a.s) yaratırken ona verdiği değerlerden bahsedilmekte ve bu değerlerin insani kimliğinin tanımlanmasında

¹⁵⁹ Bakara 2/30.

¹⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. I, s. 331.

büyük rol oynadığı açıklanmaktadır. Kötülüklerin ve şeytanın ayartmalarının ise insan için fitrattan gelen bir şey olmadığı, bilakis sonradan iradi seçimle ortaya çıktığı hatırlatılmıştır. Ayrıca insan ve şeytan arasında ezeli bir düşmanlığın olduğu, bu durum karşısında insana düşen görevin ise şeytana uymayıp fitratından gelen asli değerlere sahip çıkarak bunları her daim korumakla yükümlü olduğu zikredilmiştir.

Elmalılı yine Âdem (a.s) kıssasıyla ilgili “*Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle, Âdem’e secde edin! diye emrettik. İblis’in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.*”¹⁶¹ ayetinde geçen hitabın bütün insanlığa yönelik olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu seslenişlerin bir bireye veya sınıfa değil, bütünüyle insan türüne, daha doğrusu insanlık toplumu cinsine yönelik olduğu ve dolayısıyla meleklerin Âdem’e secde olayının da insan türüne verilmiş bir nimet bağlamında hatırlatıldığı açıktır. Demek ki bu secde emri Hz. Âdem’in şahsına özel değil, soyu da içinde olmak üzere türüne ait bir şeref ve ayrıcalıktır. Âdem’in soyu içinde bizzat Hz. Âdem’den daha üstün olan ‘azimet’ sahibi büyük peygamberler ve zatlar bulunduğu şüphesiz olduğuna göre bu anlam açıktır. Dolayısıyla Âdem’i yalnız ilk insan olmak üzere değil, bütün insan türünün özünü temsil eden tümel bir örnek, diğer bir ifadeyle cins isim olarak düşünmek ayetin bağlamına daha uygundur. Hz. Âdem kendi bireyselliğinde fiilen sahip olduğu insani erdem ve yeteneklerinden başka bütün soyunda ortaya çıkacak olan erdem ve yetenekleri de potansiyel olarak sahip olduğu için ‘insanlığın babası olarak düşünüldüğü zamandır ki, Âdem’in yaratılışının soyunun yaratılışı; Âdem’in biçimlendirilmesinin soyunun biçimlendirilmesini, Âdem’e secde etmenin bütün insan türüne secdeyi içermiş olduğu ortaya çıkar.”¹⁶²

Allah Teâlâ insanı eşref-i mahlûkat (yaratılmışların en üstünü) olarak tanımlamıştır. ¹⁶³ İnsan Allah’ın kendine lutfettiği bu konumu ile bütün mahlukâtın üstünde ve her daim saygıyı hak eden bir varlık olmuştur. İnsanlığın atası olduğu için saygıya ilk layık görülen de Âdem (a.s)’dır. Sahip olduğu insani erdem ve yetenekleri ile bütün varlıklardan üstün kılınmış, bunun göstergesi olarak melekler tarafından kendisine secde edilmiştir. Bu üstün kılınmanın bir gereği olarak Âdem’e (a.s) duyulan saygı, onda tezahür eden her şey, hayatıyla ilgili bütün değişimler ve oluşumlar ve ona bahşedilen nimetlerin hepsi insanlık türünü de ilgilendirmektedir. Çünkü Âdem (a.s) insanlığın atasıdır ve insan türünü doğrudan temsil etmektedir. Bu nedenle onun sahip olduğu değerlerin hepsi diğer insanlar için de geçerlidir.

¹⁶¹ A’râf 7/11.

¹⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 164.

¹⁶³ İsrâ 17/70.

Elmalılı, Fecr Sûresi'nde geçen “*Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?*”¹⁶⁴ ayetindeki hitabın Hz. Peygamber’e (sav) gibi gözükse de onun şahsında bu kıssaları duyan herkes için geçerli olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁵

Kur’an’ın ana gayesinin ve hedefinin insanları hidayete çağırmak ve ıslah etmek olduğu düşünüldüğünde kıssaların hitabının kapsayıcı olması zaruri bir durumdur. Kıssalarda geçtiği üzere her dönemde hakkı anlatan bir peygamber ve bu anlatımlara aldırmayıp batıla yönelen kavimler olmuştur. Kıssaları okuyan herkes bu anlatımlardan kendi hayatlarıyla ilgili çıkarımlar yaparak gerekli dersleri almalıdır.

1.5.4.Kıssalarda Tekrar Keyfiyetini Açıklaması

İnsanın fitrî yapısında unutmaya özelliği vardır. Bu nedenle hayati ehemmiyeti olan konularda, insanın bilgiyi kavraması için tekrar önemli bir ihtiyaç ve zarurettir.¹⁶⁶ Kur’an-ı Kerim’de de genel olarak bir tekrar olayı vardır. Fakat bu tekrar keyfiyeti sıkıcı, monoton ve muhataplarını usandıracak tarzda değildir. Kur’an düşmanlarının ve bilerek veya bilmeyerek onlara tabi olanların Kur’an’a dil uzatmalarına haklılık kazandıracak boyutta değildir.¹⁶⁷

Kur’an’da tekrarı zaruri kılan bazı unsurlar vardır. Kur’an insanlığa gönderilen dine davet ve hidayet kitabıdır. Kur’an genelinde olduğu gibi, kıssa üslubuyla da bu ilâhi davet ve dinin hükümlerini açıklamak ve kalplere yerleştirme gayesi gütmektedir. Neticede bu ilâhi mesajla fert ve toplumların eğitilmesi hedeflenmektedir. Bu şekilde tekrarı zaruri kılan en önemli unsur Kur’an’ın hedef ve gayesidir.¹⁶⁸

Tekrarı zorunlu kılan bir diğer unsur, Kur’an’da anlatılan konuların müstakil bölümler halinde bir sıralamaya tabi tutularak değil, birbiriyle iç içe geçmiş bir şekilde anlatılmasıdır. Kur’an baştan sona okunup incelendiğinde başta Kur’an’ın temel meseleleri (Tevhîd, Ubûdiyet, Ahiret, Ahlak) iç içe anlatılmıştır. Zira bu konuların hepsi birbirine bağlıdır. Birinin anlatılması diğerini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla ilgili siyaka uygun olarak aynı konular farklı üslup ve ifadelerle, Arap diline ve Kur’an’ın belâğatına ters düşmeyecek bir şekilde tekrar edilmiştir.¹⁶⁹

Elmalılı, kıssaların tekrarlanmasıyla farklı hikmetlerin olduğunu zikretmiş ve her bir tekrarı, anlatılan konunun bağlamına uygun olarak izah etmiştir. A’râf Sûresi’nde geçen Mûsâ (a.s) kıssasıyla ilgili ayetleri tefsir ederken bu kıssasının aynısının Bakara Sûresi’nde de

¹⁶⁴ Fecr 89/6.

¹⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 517-518.

¹⁶⁶ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 250.

¹⁶⁷ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 252.

¹⁶⁸ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 254.

¹⁶⁹ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, s. 256-258.

anlatıldığını fakat bu sûredeki anlatımının farklı hikmetler ve incelikler içerdiğini zikretmiştir. Buna göre Mûsâ (a.s) kıssasının Bakara Sûresi’nde “şehre girme” açısından hatırlatıldığını, A’râf Sûresi’nde ise “şehre yerleşme ve oturma” emriyle zikredildiğini belirtmiştir. Bu şekilde aynı kıssanın iki sûrede geçmesini aynı olayın farklı bir açıdan zikredilmesi şeklinde ifade etmiştir.¹⁷⁰

Elmalılı, Hûd Sûresi’ndeki kıssaların¹⁷¹ tefsirini yaparken de bu kıssaların benzerlerinin A’râf Sûresi’nde geçtiğini fakat bu sûrede farklı anlamlar içerdiğini şu şekilde zikretmiştir:

“Hûd suresinin kıssaları A’râf suresindekilere benzemektedir. Bunda da aynı onun gibi önce Nûh ile başlanmış, sonra sırasıyla Hûd, Sâlih, Lût, sonra Şuayb, Mûsâ ve Hârûn’dan söz edilmiştir. Fakat bu sureler oradakilerin aynen tekrarı değil, başka noktaları, incelikleri, hikmetleri ve ibretleri içeren açıklamalardır. Konu ve amaç aynı olmakla beraber, içeriklerin farklı özellikleri vardır. Bu kıssalar o kadar güzel ibret, hikmet ve öğütleri içermektedir ki, her biri ciltlerle açıklanabilir ilhamlar verecek birer hikmet sayfasıdır. Fakat biz bunların böyle özetleme ve anlatım hikmetini bozmamak için çoğunluğunda sadece örneklerle yetiniyoruz. Bundan dolayı bunların yalın bir şekilde okunup geçilmemesini, üzerinde derinliğine iyice düşünülmesini ve ibret gözüyle bakılıp ilham dersi almak için okunmasını öneririz.”¹⁷²

Elmalılı, Zuhrûf Sûresi’nde geçen Mûsâ (a.s) ve Firavun kıssasını¹⁷³, Hz. Peygamber (sav) ve Kureyşlilerin durumlarıyla ilişkilendirmiştir. Kureyşlilerin, Hz. Peygamber’in (sav) dünyevi bir zenginliği olmadığı için onu takdir etmemelerini ve Firavun’un Mısır’ın mülkünü kendinin olduğunu düşünerek Mûsâ’ya (a.s) karşı büyüklenme içinde olmasını iki kıssanın benzer yönü olarak zikretmiştir. Böylece bu kıssanın Zuhrûf Sûresi’nde tekrar anlatılmasını Hz. Muhammed’i (sav) teselli edip düşmanlarını uyarma bağlamında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kıssanın kendisinde diğer sûrelerde bulunmayan birtakım incelikleri de barındırdığını ifade etmiştir.¹⁷⁴

Kamer Sûresi’nde anlatılan Lût (a.s) kıssasıyla¹⁷⁵ ilgili bu kıssanın Kur’an’ın çeşitli yerlerinde geçtiğini fakat tekrar mahiyetinde değil her geçtiği yerde özel bir noktaya işaret edildiğini zikretmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 312.

¹⁷¹ Hûd 11/25-35.

¹⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 147.

¹⁷³ Zuhrûf 43/46-56.

¹⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 308.

¹⁷⁵ Kamer 54/33-40.

¹⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 35.

Elmalılı, Mûsâ (a.s) kıssasının Tâhâ, Neml ve Kasas sûrelerinde tekrar edilmesini açıklarken önce bu konuda müfessirlerin görüşlerine yer vermiş, sonra da kendince isabetli gördüğü yorumu belirterek şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

“İmam Fahreddin Râzî, bu farkların hikmetini anlatmak için der ki: Bunlar arasında bir aykırılık yoktur, Allah Teâlâ hepsini anlatmış; ancak her sûrede o seslenmenin içeriğinin bir kısmını hikâyeye buyurmuştur. Kadî Beydâvî ile Ebussuûd da, fark yalnız lâfızdadır, temelde kastedilen anlamda bir aykırılık yoktur demişlerdir. Bu ise ‘Kur’an yalnız anlamı aktarmış’ demek olacağı için bu seslenmenin bir lâfız ve ses ile değil, yalnız bir anlamdan ibaret olduğunu zannettireceği gibi kıssanın üç surede tekrar edilmesinin nedenini de açıklamıyor. Hâlbuki her birinde kıssa sadece bir tekrardan ibaret olmayıp, diğerinde söylenmeyen bir yön ile açıklanmış olduğundan, Râzî’nin dediği gibi bu seslenmenin kapsamakta olduğu mana da öyledir. Hepsinin ifade ettiği açık anlam, Mûsâ aleyhisselâm’ın burada lâfzî bir söz işitmiş olmasıdır.”¹⁷⁷

Elmalılı’ya göre Nâziat Sûresi’nde geçen Mûsâ (a.s) kıssası¹⁷⁸ peygamberlik haberlerini yalanlayanların sonları hakkında ders vermek ve Hz. Peygamber’e (sav) teselli olması açısından getirilmiştir. Yine bu kıssa; A’râf, Tâhâ, Şuarâ, Kasas sûrelerinde ve diğer bazı surelerde geçmiş ve her birinde farklı yönleriyle anlatılmıştır. Buradaki özelliği ise yumuşak söz ve tebliğin nasıl olacağını açıklamaktır. Ayrıca Firavun’un “*Ben sizin en yüce Rabbinizim*”¹⁷⁹ demesindeki haddi aşmayı ortaya koymuştur. Daha önce Kasas Sûresi’nde “*Ben sizin için benden başka tanrı bilmiyorum.*”¹⁸⁰ Şuarâ Sûresi’nde “*Eğer benden başka Tanrı edinirsen.*”¹⁸¹ demiştir. Bu suredeki kıssa ise diğer ayrıntılı kıssaların bir özeti niteliğindedir. Bu sebeple ‘geldi değil mi?’ şeklindeki hitap, soru sorarak anlatma ve kulak verme amacı taşımaktadır.¹⁸²

Elmalılı, Mü’minûn Sûresi’nde geçen Nûh (a.s) kıssasının¹⁸³ da farklı surelerde geçtiğini bu surede tekrar edilmesinin sebebinin ise bazı farklı ayrıntılara temas etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu sûrede gemi nimetinin kaynağı ve yararının vurgulandığını söylemiştir. A’râf, Hûd ve Nûh sûrelerinde Nûh’un (a.s) peygamberliği ve kavmini İslâm’a çağrmasıyla ilgili farklı ayrıntıların olduğunu, diğer bazı sûrelerde daha özet bir üslupla çeşitli hatırlatmalara işaret edildiğini belirtmiştir.¹⁸⁴ Bu şekilde Elmalılı Kur’an’ın bazı sûrelerinde tekrarlanan kıssaların her birinin farklı konulara ve ayrıntılara işaret ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca kıssalarla

¹⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 388.

¹⁷⁸ Nâziât 79/15-26.

¹⁷⁹ Nâziât 79/23.

¹⁸⁰ Kasas 28/38.

¹⁸¹ Şuarâ 26/29.

¹⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 287.

¹⁸³ Mü’minûn 23/23-30.

¹⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 142.

sûrelerdeki diğer konuların arasında da bağlantı kurarak kıssaların salt bir tekrardan ibaret olmayıp her birinin farklı noktalara temas ettiğini dile getirmiştir.

1.5.5. Kıssalar Arası Bağlantı Kurması

Kur'an'daki birçok sûrede (A'râf, Yûnus, Hûd, Şuarâ) kıssalar peş peşe gelmektedir. Bunların ard arda gelmesinde hikmetler vardır. Elmalılı, kıssalar arasındaki bu hikmetleri açıklayan bağlantılar ortaya koymakta ve ortaya koyduğu bu bağlantı cümleleri ile okuyucunun zihninde kıssalar bazında bir bütünlük oluşturmaktadır.¹⁸⁵

Elmalılı, A'râf Sûresi'nde, Nûh (a.s), Hûd (a.s), Sâlih (a.s), Lût (a.s), Şuayb (a.s) kıssalarını sırasıyla naklettikten sonra Mûsâ (a.s) kıssasına geçmeden önceki ayetleri bağlantı cümleleri olarak belirtmiş ve “buyuluyor ki” diyerek ayetleri şöyle zikretmiştir.¹⁸⁶ *“Biz hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek, önce oranın halkını şiddet ve yoksullukla sıkıştırdık ki, yakarıp yalvarsınlar. Sonra da kötülüğü (sıkıntıyı) iyilikle (bollukla) yer değiştirdik; onlar da sonuçta çoğaldılar ve ‘Doğrusu atalarımız da böyle sıkıntılı ve sevinçli anlar yaşamışlardı’ deyip (bunu doğal bir şey saydılar). Tam o zaman, biz de kendilerini haberleri olmaksızın, ansızın yakalamışızdır. Eğer o memleketlerin halkı iman edip korksaydılar, elbette üzerlerine yerden ve gökten bereketler açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini yaptıkları işler nedeniyle kısıvrak yakaladık. Yoksa şu kasaba halkı, şehir halkı geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine baskın halinde gelivermeyeceğinden emin mi oldular? Yoksa artık Allah’ın yakalamasından kurtulduklarını mı sandılar? Fakat kendilerine yazık eden milletlerden başkası Allah’ın yakalamasından emin olmaz. Eski sahiplerinden sonra bu yeryüzüne mirasçı olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki, istesek, onların da günahlarını başlarına çarpardık? Fakat kalplerinin üzerini mühürleriz de artık hakkı işitemezler. İşte o memleketler... Onların başına gelenlerin bir kısmını sana kısra olarak anlatıyoruz. Yüceliğim hakkı için, peygamberleri onlara açık belgelerle gelmişlerdi. Öyle iken iman etmek istemediler, çünkü ondan önce inkâr etmeyi gelenek edinmişlerdi. Allah kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler. Ayrıca çoğunluğunda ahde vefa görmedik, şu kesin ki çoğunluğunu itaatten çıkmış fâsıklar olarak gördük.”*¹⁸⁷

Elmalılı, bu ayetlerden sonra anlatılan Mûsâ (a.s) kıssasının tefsirine başlarken bunlardan önceki kıssalarla bağlantısını kurmak için şu ifadeleri kullanmıştır:

¹⁸⁵ Özdemir, *Elmalılı'nın Kıssaları Tahlili*, s. 54-55.

¹⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 233.

¹⁸⁷ A'râf 7/94-101.

“Bu Hz. Mûsâ kıssası, diğerlerinden daha fazla dikkatle gözden geçirilmek için, özel, ayrıcalıklı ve daha ayrıntılı bir şekilde anlatılarak açıklanmıştır. Çünkü Hz. Mûsâ’nın (a.s) mucizeleri, diğer peygamberlerin mucizelerinden daha kuvvetli ve dolayısıyla Mûsâ’nın milletinin bilgisizliği ve zulmü, diğerlerinden daha ileridir.”¹⁸⁸

Bu şekilde Elmalılı A‘râf Sûresi’nde geçmekte olan kıssalar arasında bağlantı kurarak, Mûsâ (a.s) kıssasının diğerlerinden daha uzun ve daha dataylı bir şekilde anlatılmasını, Mûsâ’nın (a.s) mucizelerinin diğerlerinden daha etkileyici olmasına ve onun gönderildiği toplumun bilgisizliğinin ve zulmünün diğer toplumlardan daha ileri olduğuna dayandırmıştır.

Elmalılı, kıssalar arasındaki benzer ve ortak yönleri de belirterek bağlantıyı kurmaya çalışmıştır. Hûd Sûresi’nde geçmekte olan Nûh (a.s), İbrâhim (a.s) ve Mûsâ (a.s) kıssalarının arasındaki benzer yönleri yine aynı sûrenin 96. ayetinden yola çıkarak şöyle açıklamıştır:

“Görülüyor ki, burada atfın üslûbu değiştirilmiş; وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا şeklinde yemin ve fiil tekrar açıkça ifade edilerek, böylece Hz. Mûsâ’nın da, Hz. İbrâhim ve Hz. Nûh gibi tarih başlangıcı olduğuna işaret edilmiş ve özellikle doğrudan doğruya Nûh kıssasına atıf ile de Nûh kıssasının bir benzeri gibi olduğu hatırlatılmak istenmiştir. Çünkü bunda da bir tufan ve boğulma olayı gerçekleşmiştir.”¹⁸⁹

Açıklamalardan anlaşıldığına göre bu üç kıssa arasındaki benzer yönler, ilk olarak her üç peygamberin de kendi dönemleri için yeni bir başlangıca vesile olmaları, ikinci olarak ise Nûh’un (a.s) kavmi ile Mûsâ’nın (a.s) peygamberliğini kabul etmeyen Firavun ve taraftarlarının helak edilme şekillerinin aynı olmasıdır.

Elmalılı, Sâd Sûresi’nde geçen Eyyûb (a.s) kıssasını Meryem (a.s) kıssasıyla ilişkilendirerek iki kıssa arasında benzer olan noktalara işaret etmiştir. Eyyûb (a.s) ile ilgili “*Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su (dedik).*”¹⁹⁰ ayetinde geçen “rekz” kelimesini üzengi tepmek, kanat çırpma türünden bir hareket olarak tanımlamıştır. Bu anlamdan yola çıkarak Allah’ın, Eyyûb’un (a.s) duasına cevap olan kurtuluş mucizesini lütfederken öncelikle ona hareket emri verdiğini belirtmiştir. Ayrıca ayetteki emri Meryem (a.s) kıssasında geçen “*Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün*”¹⁹¹ ayetindeki Meryem (a.s) için verilen emre benzetmiştir. Böylece Elmalılı, her iki kıssada da kurtuluşa ulaşabilmek için çaba sarf etmek gerektiğinin bir hatırlatılması olduğunu belirtmiştir.¹⁹²

¹⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 243.

¹⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 176.

¹⁹⁰ Sâd 38/42.

¹⁹¹ Meryem 19/25.

¹⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 143.

Elmalılı'nın yaptığı bu açıklamalara göre iki kıssa arasındaki benzer yönler, tevekkül etmektir. Yani insanın bir amaca ulaşmak veya sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için Allah'tan yardım dilemesiyle birlikte fiili olarak kendi gayretini de ortaya koyması gerekmektedir.

Elmalılı aynı ayette iki peygamberin zikredilmesini de benzerliğe örnek olarak göstermiştir. Bu hususla ilgili şöyle bir ayet buyurulmuştur: *“Nasıl Firavun’a bir elçi göndermiş idiysek doğrusu size de, hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber gönderdik.”*¹⁹³ Ayete göre Firavun’a gönderilen elçi Mûsâ (a.s)’dır. Elmalılı, ayetteki bu benzetmede üç farklı anlamın olduğunu ifade etmiştir. Birincisi, Bakara ve Sâff surelerinde geçtiği şekliyle Tevrat’ta Mûsâ’ya (a.s) hitaben son peygamber hakkında “Senin gibi bir elçi” diye haber verilen elçinin Hz. Muhammed (sav) olduğunu açıklamaktır. İkincisi, o zaman Mekke halkını idare eden müşriklerin Firavun gibi zalim ve zorba olduğuna işaret etmektir. Üçüncüsü, *“Ama Firavun o Peygamber’e karşı gelmiş, biz de onu ağır ve çetin bir şekilde muaheze etmiştik.”*¹⁹⁴ ayetinde geçen ve sonuç olan korkutmayı hatırlatmaktır.¹⁹⁵

Elmalılı, Hûd Sûresi’ndeki kıssaların peş peşe anlatılmasının hikmetlerini açıklamak için şu bağlantı cümlelerini kurmuştur:

“Görülüyor ki kıssasının başında konuşma üslubu değişmiştir. Çünkü bu kıssaların surede getiriliş amacı yok edilen milletleri anlatmaktır. Son kıssada ise, yok edilen Lut kavmidir. Hz. Lut Hz. İbrahim’e bağlıdır ve onun şeriatı üzerine gönderilmiş bir peygamberdir. Bu nedenle olay, Hz. İbrahim’i de ilgilendireceğinden dolayı ümmeti hakkında korkmaması için öncelikle durumun ona haber verilmesi ile işe başlanmış ve kıssada Hz. Lut’tan önce Hz. İbrahim’den söz edilerek bir giriş yapılmıştır. Peygamberlerin atası Hz. İbrahim söz konusu olunca da manevi konumun yüceliğine istinaden ‘Nuh’u da göndermiştik...’ cümlesine denk olmak üzere ‘Yüceliğime yemin olsun ki.’ diye başlamıştır. Nitekim Mûsâ kıssa da böyledir.”¹⁹⁶

Elmalılı, konuya örnek olarak Kamer Sûresi’nde geçen peygamber kıssaları arasında benzer ve farklı olan yönlerle ilgili Râzî’nin şöyle bir değerlendirmede bulunduğunu nakletmiştir:

“Allahu Tealâ bu surede beş kıssadan söz etmiş ve ortadaki kıssayı daha tam ve uzun bir şekilde anlatmıştır. Çünkü Sâlih aleyhisselam’ın durumu, Muhammed sallâllahu aleyhi vesellem Hazretlerinin durumuna daha çok benziyor. Çünkü onun getirdiği mucize, diğer peygamberlerin getirdikleri mucizelerden daha şaşılacak bir şeydi. Gerçi İsâ aleyhisselam ölüyü diriltmiştir, fakat ölü, hayat sahibi olabilecek bir varlık idi, demek o Allah’ın izniyle hayatı kabul eden bir varlıkta bunu gerçekleştirmişti.

¹⁹³ Müzzemmil 73/15.

¹⁹⁴ Müzzemmil 73/16.

¹⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 173.

¹⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 164-165.

Mûsâ aleyhisselam'ın da asası ejderha oldu, demek Allah Teâlâ bir odunda, hayatı gerçekleştirdi. Fakat odun aslında bir bitkidir. Bitkide de hayvanınkine benzer bir gelişme, büyüme gücü vardır. Bu diğerinden daha şaşılacak bir şeydir. Sâlih aleyhisselam'ın elinde ortaya konan mucize ise, taştan deve çıkmasıdır. Hâlbuki taş cansızdır, hayat sahibi de olamaz, gelişip büyüyebilecek bir şey de değildir. Demek ki bu, daha şaşılacak bir şeydir. Hz. Peygamber sallâllahü sellem ise daha şaşılacak bir mucize getirdi ki, bir gök cismi üzerinde tasarrufta bulunmak. Müşrik diyor ki: 'Göğe kimse ulaşamaz. Onun yarılmasına ve yırtılmasına imkân yoktur. Yeryüzündeki şeyler, maddeleri ortak cisimler olup her biri diğerinin şeklini kabul edebilirse de, gökteki varlıklar onu kabul etmez.' diyorlardı. Bu şekilde Hz. Peygamberin getirdiği mucize, Sâlih aleyhisselam'ın en enteresan olan mucizesinden de daha enteresan ve daha ileri ve devamlı olmuştur."¹⁹⁷

Bu açıklamalarla kıssalarda geçen peygamberlerin getirdiği mucizeler hakkında bir kıyaslama yapılarak bunların arasındaki temel farklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur. Her bir mucizenin görenler nazarında ve bu mucizeleri haber alan sonrakiler için etki derecesinin farklı olup her birinin bir öncekine göre daha şaşırtıcı olduğu vurgulanmıştır.

1.5.6.Kıssaların Geçtiği Sûreyle Bağlantısını Açıklaması

Kur'an'ın ana konusu ve muhatabı insandır. O, insanı kurtuluşa ve helaka sevk eden yaşam tarzlarını anlatır. Bu şekilde Kur'an'ın amaç ve gayesi insana hidayet yollarını göstermektir.¹⁹⁸ Kur'an'ın bu amacına binaen her sûrenin bir ana konusu olup, diğer konular ana konuya eksenli, belli bir sıralamaya tabi tutularak değil, iç içe geçmiş grift bir şekilde anlatılmıştır. Bu anlatım üslubu sayesinde muhataplar Kur'an'ın ana prensiplerinden hiçbir zaman gafil duruma düşmemişlerdir. Böylece Kur'an'ın ana konuları her an muhatabın zihninde canlı tutulmuştur.¹⁹⁹

Sûrelerde geçen kıssaların da ana konu ve diğer konularla bir bağlantısı vardır. Her bir kıssanın içerdiği mesaj incelendiğinde ana konuya vurgu yapıldığı görülmektedir. Kur'an sûreleri, kendi içinde bir bütünlüğü olup Kur'an-ı Kerim'in binasını oluşturan bölümlerdir.²⁰⁰

Elmalılı, Ankebût Sûresi'nde anlatılan kıssaların²⁰¹ sûreyle olan bağlantısını kurmak için şu ifadeleri kullanmıştır: "Peygamberleri yalanlayıp şirke giden toplumların yok oluşu örnekleriyle açıklandıktan sonra, bu örümcek örneğinin getirilmesi, Hz. Peygamber'e (sav) ve mü'minlere öyle büyük ve öyle kapsamlı bir va'd ve mücdeyi içermektedir ki, bütün süreninin ruhu budur, denilebilir."²⁰² Elmalılı, bu açıklamalarıyla Ankebût Sûresi'nde anlatılan kıssaların

¹⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 81.

¹⁹⁸ Muhammed Aydın, *Genel Tefsir Kuralları*, Nûn Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 50-51.

¹⁹⁹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 257.

²⁰⁰ Abdülhamit Bırışık, "Sûre" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXVII, s. 538-539.

²⁰¹ Ankebût 29/14-40.

²⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 432.

hikmetine ve temel hedefine vurgu yaparak bu sureye asıl ismini veren örümcek örneğini, kavimlerin şirke düşmesi ve bu şirkin temelsiz olmasıyla ilişkilendirmiştir. Çünkü örümcek örneğinde kavimlerin yönelmiş olduğu şirkin temelsizliğine bir benzetme vardır. Mekkeli müşrikler de şirke yöneldiği için önceki kavimlerin durumları anlatılmış ve onlar için bir tehdide işaret edilmiştir.

Elmalılı, Şems Sûresi'nde geçen Sâlih (a.s) kıssasını²⁰³ tefsir ederken bu kıssanın sûreyle bağlantısını şu şekilde açıklamıştır:

“Müfessirlerin bazısı, sûredeki yeminlerin cevabının, bu Semûd kıssasının içeriği olmak üzere, sûrenin sonunda gizli olduğu görüşüne varmışlardır. Buna göre sûrenin asıl aktarılış amacı özetle şudur: ‘Güneşe, onun parıltısına... Yemin olsun ki sizin içinizden Allah’ın peygamberini yalanlayanlara azap kesindir.’ Önceki açıklamada ise, ‘Nefsini arındıran kurtulmuş; onu kirletip gömen ise ziyan etmiştir.’ ayeti büyük önerme konumunda asıl cevap olup; bu kıssa onu örnek ile kanıtlamak ve vurgulamak için olduğundan, sonucun şöyle detaylandırılması gerekir: İşte Allah’ın ilham ve hidayetinde bağlanıp nefislerini takva ile arındıranlar kurtuluşu bulduğu gibi, nefislerini arındırmayıp da aksine kötülük ve isyan ile bozulmuş olanlar, Allah’ın elçisini yalanlayıp azgınlara uyan ve bu yüzden günahlarıyla helak olup giden Semûd gibi, Rasûlullah’ı (s.a.v) yalanlayıp azgınlara uyarak kendilerini sonuçta azaba mahkûm edip kaybeder ve zarara uğrarlar. O halde Allah’ın peygamberine ve nuru olan Kur’an’a inanmaya, uymaya ve nefislerinizi takva ile arındırmaya ve geliştirmeye çalışınız ki, kurtuluşa eresiniz denilmiştir ki, özellikle Semûd kıssasıyla öğüt vermek, onların yurtları ile muhatap olan Arapların yurtlarına yakın olduğu içindir.”²⁰⁴

Bu açıklamalarla “nefsini kirleten” hitabının Sâlih’in (a.s) kavmi ve diğerlerine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Onların nefsinin kirletmesinin sebebi ise peygamberlere olumsuz tavırlar sergilemeleri ve dine karşı da küfür içinde olmalarıdır.

Elmalılı, Sâlih (a.s) kıssasının Şems Sûresi'nde geçmesinin nedenini ve bu kıssanın tasavvufî açıdan yorumunu ise şöyle değerlendirmiştir:

“Yorum olarak ve tasavvufî açıdan da şöyle denilebilir: Bu kıssanın özellikle seçilmesinin nedeni şudur: Burada Allah’ın devesi, bedene; Hz. Sâlih, ruha; devenin su nöbeti de ‘marifet’e işaret olduğuna göre, Semûd kıssası, insan nefsinin hallerine uygun, bu sure de nefsin mutluluk ve bedbahtlıktaki derecelerini açıklama bağlamında geldiği için özellikle bu kıssa anlatılmıştır.”²⁰⁵

Kıssalardaki mesajların tam olarak anlaşılması için Kur’an bütünlüğü ve daha da önemlisi sûrede anlatılan konuların bütünlüğüne dikkat ederek okumak gerekmektedir. Bu

²⁰³ Şems 91/11-15.

²⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 579.

²⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 579.

şekilde Kur'an'a karşı parçacı yaklaşımlardan uzak durularak, Kur'an'ın genel gayesine yönelik doğru bir okuyuş tarzı gerçekleştirilmiş olur.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN TEBLİĞİNE KAVİMLERİN GÖSTERDİĞİ OLUMSUZ TAVIRLARIN ELMALILI TEFSİRİ'NDE ELE ALINMASI

Bu bölümde kavimlerin kendi dönemlerinde gönderilmiş olan peygamberlere karşı zaman ve mekân birliği olmamasına rağmen hep aynı tavırları sergiledikleri ve hemen hemen inkâr psikolojilerinin aynı olduğu üzerinde durulacak ve onların bu tavırları sergilemesinin başlıca nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.Önceki Peygamberlerin Kavimleriyle Hz. Muhammed'in (sav) Kavmi Arasındaki Olumsuz Tutumların Benzer Yönleri

Kur'an'da anlatılan birçok kıssa, Hz. Muhammed'in (sav) ve onun kavminin durumuna tam olarak uymaktadır. Kıssalarda peygamber ve kavmi olmak üzere iki taraf vardır. Birçok kıssada geçen peygamber ve onun öğretileri, uyarılarının tamamı, Hz. Muhammed'in (sav) davetiyle benzerlik göstermektedir. Bu çağrılara karşı kötülük ve ahlaksızlık içerisinde olan kavimler ve onların ileri gelenleri her zaman küçümser bir tavırla kendilerine yapılan tebliğe karşı olumsuz tavır sergilemişlerdir.²⁰⁶

Önceki kavimlerin peygamberlerine yönelik tutumlarıyla Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e (sav) olan tutumların benzerliğiyle ilgili Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “(Resûlüm!) Sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki senin Rabbin, hem mağfîret sahibi hem de acı bir azap sahibidir.”²⁰⁷ Ayetten de anlaşıldığı üzere önceki peygamberlere karşı yapılan inkâr, yalanlama, ilhad Hz. Muhammed'e (sav) karşı da yapılmıştır. Bu ayet ayrıca önceki peygamberlerin ve kavimlerinin durumlarından haber vererek Hz. Peygamber (sav) için bir teselli içermekte ve onu sabırlı olması için güçlendirme amacı taşımaktadır.²⁰⁸

Asırlar geçmesine rağmen bu toplumların inkâr psikolojileri hiç değişmemiştir. Nitekim bir ayette onların bu tavırlarıyla ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Bunu nesilden (nesilden nesile) birbirlerine vasiyet mi ettiler? Doğrusu onlar azgın bir topluluktur.”²⁰⁹ Ayetin tefsirinde Râzî (ö. 606/1210), onların peygamberleri hep aynı söylemlerle itham etmelerinin şaşılacak bir durum olduğunu zikretmiştir. Nitekim ayetin ifadesine göre sanki o toplumların

²⁰⁶ Ebû'l A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kuran'ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, c. II, s. 63.

²⁰⁷ Fussilet 41/43.

²⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 247.

²⁰⁹ Zâriyât 51/53.

hepsi aralarında gizli bir anlaşma yapmışlar ve bu anlaşma neticesinde tek bir söz üzere birleşmişlerdir. Yani sanki bir kısmı, bir kısmına bu anlaşmanın gereği olarak bu sözlerden başka bir şey söylemeyin, diye birbirlerine tavsiye etmişler.²¹⁰ Oysa bu kavimlerin birbirlerinden haberleri bile olmamıştır. Ancak Hakk’a karşı ileri gitme özellikleri ve psikolojileri aynı olduğu için bu düşüncenin sonucu olarak söylemleri de birbirine benzerlik göstermiştir.²¹¹

Peygamberlerin dine davet metodu aynı olduğu gibi kavimlerin tutumları da aynı olmuştur. Nitekim bununla ilgili “Allah’ın azabından sakınıp da rahmete nail olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla, size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?”²¹² ayetinin ifade ettiğine göre Nûh (a.s) ile kavmi arasında geçmiş olan bu olayın aynısı, Hz. Muhammed (sav) ile halkı arasında da geçmiştir. Zira Hz. Peygamber’in (sav) daveti, Nuh’unki (a.s) ile aynı çağrısına verilen cevap da o ileri gelenlerin verdiği cevapla aynı olmuştur. Dolayısıyla peygamberlerin hayatlarında, kavimlerinin davetlerine karşı takınmış oldukları tavır da Mekke ileri gelenlerinin gösterdikleri tutumla aynıdır. Bu sebeple Kur’an, ilgili hitaplarında her devirde peygamberlerin tebliğinin ve o tebliğe karşı çıkıp inkâr eden kimselerin bütün zamanlarda aynı olduğu gerçeğini göstermektedir.²¹³ “Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! Lût kavmi de sizden uzak değildir.”²¹⁴ ayeti de Elmalılı’ya göre genel olarak kavimlerin vermiş olduğu tepkilerin birbirine çok benzediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca zaman ve yer açısından yakınlık olduğu gibi, bu kavimlerin arasında inkâr ve bozgunculuk açısından da yakınlık ve benzerlik olduğunu göstermektedir.²¹⁵

2.1.1. Peygamberleri İnkâr Etmeleri

Sözlükte; “örtmek, gizlemek, nankörlük etmek” gibi anlamlara gelen “küfür” kavramı terim olarak; Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak şeklinde tanımlanmaktadır. ²¹⁶ “İnkâr” da küfrün karşılığında kullanılmakta olup bu tavrı gösterene “münkir” denilmektedir.²¹⁷ “Küfür” ayrıca imânın zıddıdır. Nimete küfrün zıddı ise “şükür”dür. Nimete küfür nimeti gizlemek örtmek manalarına da gelir.²¹⁸

²¹⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XXVIII, s. 191.

²¹¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 561.

²¹² A’râf 7/63.

²¹³ Mevdûdî, *Te’fîhu’l-Kur’an*, c. II, s. 45.

²¹⁴ Hûd 11/89.

²¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 173.

²¹⁶ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXVI, s. 533-534.

²¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. XIV, s. 282.

²¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. XII, s. 118.

Mevdûdî'ye (ö. 1903/1979) göre Kur'an'da "küfür" sayılabilecek durumlar şöyle özetlenebilir:

1- İnsanın Allah'a hiçbir şekilde inanmaması ve O'nu Yüce otorite, kendisinin ve tüm evrenin mutlak hâkimi kabul etmemesi veya ibadet edilecek tek ilâh olarak görmemesi.

2-Allah'ın varlığına inanıp, fakat O'nun emir ve hidayetini kaynak olarak kabul etmemesi.

3-Kişi ilke olarak Allah'ın hidayetini (vahy) kabul ettiği halde, Allah'ın hidayet ve emrini birlikte gönderdiği peygamberleri reddetmesi.

4- Belirli bir veya bir grup elçiyi kabul edip, diğerlerini kabul etmemesi.

5-İnsanın İslâm inancının tümünü veya bir kısmını, İslâmî hayat tarzını ve peygamberin öğretilerini inkâr etmesi.

6- İnsanın bunların tümünü teoride kabul ettiği halde, Allah'ın emirlerini pratikte kasten çiğnemesi, bu hal üzere devam etmesi ve teslimiyet yerine isyan dolu bir hayatı seçmesi, inkâra düşmüş olduğunu göstermektedir.²¹⁹

Yukarıdaki kullanımların yanında Kur'an bazen küfrü "nankörlük" anlamında da kullanmıştır. Çünkü Allah'ın verdiği organları ve yetenekleri O'nun isteği dışında kullanmak ve kendisine nimet verene karşı asi olmak nankörlükten başka bir şey değildir.²²⁰

Peygamberlerin kavimlerinin dine yönelik inkârları da çok yönlü olmuştur. Kur'an'da onların inkârları şöyle ifade edilmektedir: *"Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz."*²²¹ Ayete göre Mûsâ'ya (a.s) kadar isimleri bilinen veya bilinmeyen bütün kavimler hem kendilerine gönderilen peygamberleri hem de peygamberlerin getirdiği ilâhi mesajları inkâr etmişlerdir.

Toplumlar kendi peygamberlerini inkâr edince hepsini inkâr etmiş sayılmışlardır. Çünkü peygamberlerin hepsi Allah tarafından seçilmiş ve aynı mesajları tebliğ etmiştir.

²¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, c. I, s. 105-106.

²²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, c. I, s. 106.

²²¹ İbrâhim 14/9.

“*Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler ve onun peygamberlerine boyun eğmediler.*”²²² ayetinde inkârcılıkla zikredilen kavim Hûd’un (a.s) kavmidir. Elmalılı’ya göre bu kavme gönderilen peygamber Hûd (a.s) olsa bile onun getirdiği mesajlar daha önceki peygamberlerin mesajlarıyla aynı olduğundan dolayı onun peygamberliğini kabul edip boyun eğmeyince hepsini kabul etmemiş sayılmışlardır.²²³

Bu kavimlerin kendilerine gönderilen peygamberi inkâr etmekle birlikte onun getirdiği mesajları da inkâr ettiklerine yukarıda değinilmişti. Yine bunula ilgili Sâlih’in (a.s) kavmi örnek verilebilir. Kur’an’da onlarla ilgili şöyle buyurulmuştur: “*Büyüklük taslayanlar dediler ki: Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz.*”²²⁴ Ayet Semûd kavminin Sâlih’in (a.s) şahsıyla birlikte ona indirilen ve onun tebliğ ettiği şeye karşı da inkâr içinde olduklarını göstermektedir.²²⁵

Mekke müşrikleri ve Ehl-i kitaptan bazıları da önceki kavimlerde olduğu gibi Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini ve getirdiği ilâhi mesajları, birtakım bahanelere sığınarak inkâr etmişlerdir. Elmalılı, “*Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara eşler ve çocuklar verdik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her müddetin yazıldığı bir kitap vardır.*”²²⁶ ayetini tefsir ederken Yahudilerle ve müşriklerin, Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini inkâr için birtakım şüpheler öne sürdüklerini zikretmiştir. Buna göre inkâr etmelerinin ilk sebebi peygamberlik görevinin kendileri gibi bir insana verilmesidir. Zira onlar peygamberin sıradan bir kişi değil aksine insanüstü bir güce sahip olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Yine bazı Hristiyanların da aynı şüphelerden yola çıkarak Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini inkâr ettiklerini dile getirmiştir. Hristiyanların Hz. Peygamber’in (sav) hanımlarının birden fazla oluşunu bahane ederek onu ayıpladıklarını, Yahyâ (a.s) ve İsa (a.s) gibi kadınlardan yüz çevirip onlardan uzak bir hayatı olması gerektiğini iddia ettiklerini belirtmiştir. Elmalılı, onların bu tutumlarının ise Yahyâ (a.s) ve İsa’dan (a.s) önce gelen ve Tevrat’la İncil’de adı geçen kendilerinin de onayladığı birçok peygamberi inkâr etme çelişkisi olduğunu ifade etmiştir.²²⁷ Ayrıca bu çelişkili durumdan dolayı

²²² Hûd 11/59.

²²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 159.

²²⁴ A’râf 7/76.

²²⁵ Nâsirüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vil*, Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrût, 1418, c. III, s. 21.

²²⁶ Ra’d 13/38.

²²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 321-322.

onların Hz. Muhammed'in (sav) insanüstü olması gerektiği düşüncesinin de boş bir iddia olduğunu belirtmiştir.²²⁸

Elmalılı, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinin inkâr edilmesinin ikinci çıkış noktasının ise mucize konusuna dayandırıldığını şu şekilde açıklamıştır: “Bir kısmı da Hz. Peygamber'i (sav) bir tanrı gibi düşünerek ve mucizeleri peygamberlerin kendileri yaparmış gibi bir kuruntuya kapılarak; Muhammed peygamber olsaydı, diğer peygamberler gibi kendisinden her ne ayet, her ne mucize istense, derhal onu yapıvermesi-getirivermesi gerekmez miydi? demişler.”²²⁹

Elmalılı, Mekke müşriklerin inkârının üçüncü gerekçesini şöyle izah etmektedir: “Rasûlullah, gaipen bir haber olmak üzere kâfirleri azap ile tehdit edip, mü'minleri zafer ve rahmet ile müjdeledikçe yukarıda da geçtiği üzere kâfirler bu müjde ve tehdidin hemen olmasını istiyor, geçikmesini şüpheye vesile edinerek, hani ya, o müjde ve tehditler nerede kaldı, demek ki yalan imiş diyorlardı.”²³⁰ Elmalılı onların bu itiraz noktalarını aktardıktan sonra haber verilen müjde ve tehdidin Allah'ın yazgısında belli bir zamanda kayıtlı olduğunu ve bu süre gelinceye kadar insanlara kurtuluşa ermek ve azabı hak etmek için mühlet verildiğini ifade etmiştir.²³¹

Elmalılı, Ehl-i kitabın dördüncü inkâr nedeninin ise “nesh” meselesi olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Ehl-i kitaptan Yahudiler gibi bazıları ‘nesh’i, yani ilâhi bir hükmün yürürlükten kalkıp yerine yeni ilâhi bir hüküm gelmesini inkâr ediyor ve sanıyorlar ki, ‘nesh’, bir ‘beda’yı, yani ‘önceden bilinmeyen bir bilginin akla gelmesi ve ortaya çıkmasıyla önceki hükümden vazgeçme’ anlamına gelir. Cenab-ı Allah ise, bilgisizlikten/ birşeyi sonradan öğrenmekten, dolayısıyla yeni öğrenilen bilgiye göre önceki hükmü değiştirmekten münezzeh olduğu için ilâhi hükümlerde nesh olamaz. Madem ki Kur'an'da önceki kitap ve şeriatlerin bazı hükümlerini nesh eden ayetler vardır, o halde bunun ilâhi bir kitap ve bunu getiren kişinin de bir peygamber olmaması gerekir’ diyorlardı. Böylece Yahudiler, Kur'an'ın Mûsâ'yı ve Tevrat'ı temelde onaylamasından yararlanarak Tevrat'ı nesh kabul etmez hâkim bir ana kitap ve Mûsâ'nın şeriatini de ‘değişmez bir din’ varsayarak, İncili de Kur'an'ı da tanımak istemiyorlardı. Sanki Mûsâ'nın şeriatinde, Yakub, İshâk İsmâil, ve İbrâhim'den Nûh ve Âdem'e varıncaya kadar geçmiş olan bütün eski peygamberlerin hiçbir hüküm değişmemiş gibi bir iddia tutturuyorlardı.”²³²

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Yahudilerin neshi inkâr etmesinde bir tutarsızlık söz konusudur. Çünkü Kur'an, Tevrat'ın ve diğer ilâhi kitapların aslını tasdik etmektedir. Onların

²²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 322.

²²⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 322.

²³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 322.

²³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 323.

²³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 323.

ise ellerindeki Tevrat kendileri tarafından tahrif edilmiştir. Böylece ellerindeki kitap zaten tahrif edildiği için Kur'an'ın Tevrat'ı tasdik ettiği tezinden yola çıkarak neshi kabul etmemeleri geçersiz bir iddia olmuştur.

Elmalılı, Hristiyanların, Yahudilerin aksine neshi doğrudan inkâr etmediklerini vurgulamıştır. O'na göre Hristiyanların neshi inkâr etmemelerinin sebebi ise kendi dinlerinde Yahudiliğin bazı hükümlerinin değiştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla neshi inkâr ederlerse Yahudiliğe karşı kendi inançlarında bir çelişki durumu söz konusu olacaktır.²³³

Elmalılı, kâfirlerin nesh meselesini Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliği hakkında şüphe olarak ileri sürmesine karşı *“Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimiz zaman –ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir- ‘sen sadece uyduruyorsun’ dediler. Öyle değil, fakat onların çoğu bilmezler.”*²³⁴ ayetinin bir cevap niteliği taşıdığını zikretmiştir. Ayrıca bir ayetin nesh edilişinin -haşa- Allah'ın bilgisizliğinden değil, ilim ve hikmetinden dolayı olduğunu, önceki ayetin ve hükmün de, sonrakinin de ilâhi hikmetin ve kulun yararlarına göre indiğini belirtmiştir. Yine bir zaman için yararlı olan hükmün diğer zamanlar için zararlı olabileceğini, hükümlerin inmesi için nedenlerin farklı olduğunu ve Allah'ın gönderdiği şeriatlerin insanların dünya ve ahiret yararı ile uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Allah Teâla'nın Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini ve getirdiği dini kıyamete kadar bütün zamanların yarar ve menfaatlerini sağlaması için indirdiğini beyan etmiştir.²³⁵

Ehl-i kitabın bu itiraz noktalarına cevap olarak ayrıca şu ayet zikredilebilir: *“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinizin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”*²³⁶ Elmalılı da bu ayetin tefsirinde Hz. Muhammed'in (sav) değeri ve ona itaat edilmesinin önemi konusunda şu noktalar üzerinde durmuştur:

“Eğer o gelmeseydi, diğer peygamberler unutulup gidecek, tarihte onların varlıklarını ve peygamberliklerinin gerçekliğini bilimsel olarak kanıtlamak mümkün olmayacaktı. Çünkü diğer peygamberlerin hayat ve varlıkları tarihin bağlarında Muhammed'in (sav) hayatı gibi açık ve sağlam olarak bilinmemektedir. Öyle ki bugün Kur'an olmasaydı Mûsâ (a.s) ve İsâ'nın (a.s) bile varlıkları tam olarak kanıtlanamazdı. Hz. Muhammed'in (sav) hayatının ve peygamberliğinin tarihte açıklık ve kesinlikle bilinmesi sayesinde ki, diğer peygamberlerin de geçmişteki peygamberliklerini tasdik için bir belge elde edilmiş bulunuyor. Aynı zamanda Hz. Muhammed (sav) diğer peygamberlerin kendisi

²³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 323.

²³⁴ Nahl 16/101.

²³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 431.

²³⁶ Ahzâb 33/40.

hakkındaki müjdelerinin gerçek olduğunu ortaya koyduğu için de, adeta onların peygamberliklerini mühürleyen/onaylayan ilâhi bir damgadır. Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliği ile insanlık din açısından, ilerlemenin son noktasına erişmiştir. Ondaki başka peygamber beklememeli Muhammedî nuru izlemelidir.”²³⁷

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Hz. Muhammed'in (sav) son peygamber olarak gönderilmesi ve ona Kur'an'ın indirilmesi sayesinde önceki peygamberlerin varlıklarından ve onlara inen ilâhi mesajlardan doğru bir şekilde haber alınmıştır. Bu nedenle Ehl-i kitabın Hz. Muhammed'in (sav) ve Kur'an'ın değerini anlamayıp ona karşı düşmanlık içinde olmaları kendi dinlerinin de özünü kabul etmek istemediklerini göstermektedir.

Netice olarak gerek Hz. Peygamber (sav) dönemindeki Ehl-i kitap ve müşrikler gerekse önceki toplumlar ilk olarak peygamberlerin kendilerine tebliğ ettiği öğretileri hiçbir şekilde kabul etmeyerek Allah'tan gelen mesajı tamamen inkâr etmişlerdir. Oysa “*O, arzusuna göre konuşmaz, o (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.*”²³⁸ ayetinde de ifade edildiği üzere peygamberler kendiliğinden konuşmaz, tebliğ ettikleri her şey Allah'ın izni ve bilgisi dâhilindedir. İkinci olarak da peygamberliği reddetmişlerdir. Yani Allah'ın kendileri arasından bir elçi seçip, buyruklarını kendilerine hatırlatmasını gerekli görmemişlerdir. Çünkü peygamberler, bu dünya hayatında onlara nefislerinin arzulamadığı şeyleri söylemişlerdir. Bu şekilde peygamberlerin söylediği şeylerle kendi inançları arasında bir tutarsızlık görünce topyekûn inkârı tercih etmişlerdir.

2.1.2. Peygamberleri Yalanlamaları

Geçmiş kavimler kendilerine gelen peygamberlerin, peygamber olmadan önce ahlakî olarak doğruluklarına ve dürüstlüklerine son derece emin olmalarına rağmen Allah tarafından kendilerine dinin tebliğcisi olarak peygamberler gönderilince ilk işleri inkâr ve yalanlamak olmuştur. Bu şekilde son peygamber Hz. Muhammed (sav) dâhil peygamberlerin birçoğu, kavimleri tarafından yalancılıkla itham edilmiş²³⁹ ve tarih boyunca bu durum birçok peygamberlerin imtihanı olmuştur.

Peygamberlerin yalancılıkla itham edilmesi Kur'an'da kıssaların anlatıldığı kısımlarda zikredilmektedir. Furkân Sûresi 37. ayetinde Nûh (a.s) kavminin peygamberleri yalanlamasından bahsedilmiştir. Elmalılı, bu ayette peygamberleri yalanlamayla ilgili çoğul ifade kullanılmasını üç açıdan değerlendirmiştir. Birincisi, Nûh'un (a.s) kavmi “*Bizler, önceki*

²³⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 544.

²³⁸ Necm 53/3-4.

²³⁹ A'râf 7/64, 66, 72, 92, 96; Yûnus 10/39, 71, 73, 74; Hûd 11/59, 68; Hicr 15/80-82; Tâhâ 20/133-134; Hacc 22/42-44; Mü'minûn 23/44, Şuarâ 26/105, 123, 141, 160, 176; Ankebût 29/37; Fâtır 35/4, 25; Sâd 38/12, 14; Kaf 50/12-14; Kamer 54/9, 18, 42; Mülk 67/9; Kâlem 68/8.

atalarımızdan böyle bir şey duymadık.”²⁴⁰ demekle hem Nûh’u (a.s) hem de Nûh’dan (a.s) önce gönderilmiş olan peygamberleri inkâr etmişlerdir. İkincisi, bütün peygamberler tevhid inancında birlik halinde oldukları için yalnızca Nûh’u (a.s) yalanlamak hepsini yalanlamak anlamına gelmektedir. Üçüncüsü ise genel olarak peygamber gönderileceğini inkâr etmişlerdir.²⁴¹ Buna göre bütün peygamberler vahiy diliyle konuştukları ve aynı ilâhi mesajları tebliğ ettikleri için birinin yalanlanması hepsinin doğrudan inkâr edildiğini göstermektedir.

Elmalılı, “*Semûd kavmi, hak tanımazlığı yüzünden (Allah’ın elçisini) yalanladı.*”²⁴² ayetinde geçen Semûd kavminin kuvvetlerine güvenerek ve taşkınlıkları sebebiyle peygamberlerini yalanladığını ifade etmiş ve peygamberi yalanlamanın Allah’ı inkâra götürdüğünü şöyle zikretmiştir: “Yalan söylemek bir ‘fücûr’ olduğu gibi gerçek ve doğru olan bir haberi yalanlamak da bir ‘fücûr’ bir yalandır. Bir peygamberin verdiği haberi yalanlamak ise onu gönderen Allah’ı inkâr etmektir.”²⁴³

Mekke müşrikleri kendilerine uyarıcı olarak bir peygamber gelmeden önce ona inanıp uyacaklarına dair söz vermişler fakat peygamberleri gelince inanmamışlar ve onu yalancılıkla suçlamışlardır. Nitekim “*Kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, herhangi bir millettten daha çok doğru yolda olacaklarına dair bütün güçleriyle Allah’a yemin etmişlerdi. Fakat onlara uyarıcı (Muhammed) gelince, bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka bir şeyi arttırmadı.*”²⁴⁴ ayeti onların bu tutumlarına işaret etmektedir. Çünkü Yahudi ve Hristiyanların peygamberlerini yalanladıklarını duymuşlar ve kibirlerinden dolayı haktan yüz çevirip Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini kabul etmemişlerdir.²⁴⁵ Buradan aynı zamanda müşriklerin hiçbir ahdinin olmadığı, sözlerinde hiçbir doğruluğun bulunmadığı ve söylediklerinde hiçbir vefakârlığın olmadığı anlaşılmaktadır.²⁴⁶

Peygamberlerin yalancılıkla itham edilmesi birçok toplumda görülen bir durum olmuştur. Nitekim bu hususla ilgili Kur’an’da şöyle buyrulmaktadır: “*(Resûlüm!) Eğer onlar (inkârcılar) seni yalanlıyorlarsa, (şunu bil ki) onlardan önce Nûh’un kavmi, Âd, Semûd, İbrâhim’in kavmi, Lût’un kavmi ve Medyen halkı da (peygamberlerini) yalanladılar. Mûsâ da yalanlanmıştı. İşte ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu benim*

²⁴⁰ Mü’minûn 23/24.

²⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 225.

²⁴² Şems 91/11.

²⁴³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 576.

²⁴⁴ Fâtır 35/42.

²⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 49.

²⁴⁶ Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü’l Münir*, çev., Arslan vd., Bilimevi Yayınları, İstanbul 2003, c. XI, s. 570.

*onları reddim (cezalandırmam)!''*²⁴⁷ Ayetlerde müşriklerin mü'minlere yaptıkları eziyetler ve Hz. Peygamber'i (sav) yalancılıkla itham etmeleri dolayısıyla Hz. Peygamber'e (sav) ve ona inananlara teselli verilirken, bu tutumun, inkârcıların eski çağlardan beri atalarından devraldıkları bir gelenek olduğu hatırlatılmaktadır.²⁴⁸ Taberî'ye (ö. 310/923) göre Musa (a.s) hakkında "O da yalancılıkla itham edilmişti" şeklinde edilgen fiil kullanılması, onun kendi kavmi olan İsrâiloğulları tarafından değil Firavun ve halkı tarafından yalancılıkla itham edildiğine işaret etmek içindir.²⁴⁹ "Onlardan önce Nûh kavmi de yalanladı. Hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: O, delirdi, dediler. Ve (Nûh, davetten vazgeçmeye) zorlandı."²⁵⁰ ayetinden anlaşıldığı üzere yalancılık suçlamasını Hz. Muhammed'den (sav) önce Nûh'un (a.s) kavmi de yapmıştır. Allah'ın bir peygamber gönderdiğine inanmamışlardır.²⁵¹ Yine Kur'an'ın mucizevi cevabıyla Hz. Muhammed'e (sav) teselli olması açısından "(Resûlüm!) Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse (yadırgama); senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi."²⁵² ayeti gelmiştir. Elmalılı, bu ayetin tefsirinde öteden beri bu imtihanın bütün peygamberler hakkında ilâhi bir yasa olduğunu ve bu ayetin Hz. Peygamber'i (sav) teselli mahiyetinde getirildiğini ifade etmiştir.²⁵³

Hz. Peygamber'in (sav) hayatı genel olarak incelendiğinde anlaşılabacaktır ki, Mekke müşrikleri onun şahsını hiçbir zaman yalancılıkla suçlamamışlardır. Çünkü peygamberliği öncesinde ve sonrasında onun yalan söylediğine hiçbir şekilde şahit olmamışlardır. Bu özelliği sebebiyle kendisine Mekkeliler tarafından "el-emin" lakabı verilmiş ve bütün anlaşmazlıkların hakemi olmuştur.²⁵⁴ Onların inkâr ettikleri ve inanmak istemedikleri şey ise Allah tarafından verilen elçilik görevi ve kendisine indirilen Kur'an olmuştur. Dolayısıyla "Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar"²⁵⁵ ayeti onların bu durumunu hatırlatmaktadır. Bu ayetin sebep-i nüzûluyla ilgili Tirmizî'de (ö. 279/892) şöyle bir rivayet geçmektedir: "Ebu Cehil, 'biz seni yalanlamıyoruz, biz ancak senin getirdiğini yalanlıyoruz'

²⁴⁷ Hacc 22/42-44.

²⁴⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 738.

²⁴⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c. XVIII, s. 652.

²⁵⁰ Kamer 54/9.

²⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 78.

²⁵² Âl-i İmrân 3/184.

²⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 569.

²⁵⁴ Bilal Deliser, *Kur'an-ı Kerim Penceresinden Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Eşsiz Örnekliliği*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016, s. 65.

²⁵⁵ En'âm 6/33.

demıştır. Ayet bu olay üzerine inmiştir.”²⁵⁶ Ayetin iniş nedeniyle ilgili Elmalılı’da ise şu rivayet geçmektedir: “Kureyş Kabilesinden Haris İbn Amir, ‘Ey Muhammed, Allah’a yemin olsun ki, sen bize hiç yalan söylemedin ama biz sana uyarsak yerimizden olacağız, bundan dolayı iman etmiyoruz’ demiş bu ayet de onların bu söylemleri üzerine inmiştir.”²⁵⁷

Elmalılı, kâfirlerin Hz. Muhammed’e (sav) karşı böyle bir tutum sergilemelerinin temelinde yatan sebepleri şöyle zikretmiştir:

“Hz. Muhammed’in (sav) hayatını ve ahlâkını az çok bilen kâfirlerin inkârlarında, kendi vicdanlarına karşı tutunabildikleri şüphenin bütün özü şudur: ‘Hz. Muhammed (sav) kendi vicdanı itibarıyla yalancı değildir. O bile bile kimseyi aldatmaya tenezzül etmez, peygamberlik ve elçilik iddiasını da uydurma ve aldatma yoluyla yapmamıştır. Aksine peygamber ve elçi olduğunun doğruluğunu düşünmüş ve kendi vicdanında kendisinin peygamber olduğuna inanmış, bu iman ve inanç ile bu iddiada bulunmuştur. Fakat onun inandığı peygamberlik ve elçilik, haber verdiği dirilme ve kıyamet gibi şeyler, özleri bakımından ve işin aslında olması, inanılması imkânsız şeylerdir.”²⁵⁸

Bu şekilde kâfirlerin, peygamberin aslında kimseyi aldatmayıp aksine kendi şahsında aldanmış olduğu için peygamberlik davası yürüttüğünü düşünmeleri, onların genel olarak peygamberliği kabul etmemelerinin ve yalanlamalarının temel gerekçesi olmuştur. Bu düşünceleriyle kendi nefislerini temize çıkarmışlar ve inançsızlıklarını temellendirmişlerdir. Onlar ayrıca bu tutumlarıyla peygambere karşı bir tavır almış gibi gözükseler de asıl inkâr ve yalanlamaları peygamberlerin şahsına değildir. Bilakis Allah’a ve O’nun dinine karşı bir inkârları söz konusudur.

Böylece kalplerinde Allah’ın mesajına yer vermeyenler hep peygamberleri yalancılıkla suçlamışlardır. “İşte böylece biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız. Öncekilerin başlarına gelenlerden ders almaları gerekiyorken onlar hala Kur’an’a inanmıyorlar.”²⁵⁹ ayetinde ifade edildiği üzere Elmalılı, kâfirlerin peygamberleri yalanlanmasına başka bir gerekçe olarak Allah’ın sözlerinin herkeste aynı etkiyi uyandırmadığını bilakis suçlu kalplerle temiz kalplere peygamberlerin getirdiği mesajların farklı şekilde tesir edeceğini şu şekilde zikretmiştir:

“Allah’ın sözünün her kalbe girişi ve oradaki akışı, gidişi bir değildir. Güzel bir tohumu iyi bir yerde verilen coşku ve büyüme, çorak yerlerde verilmediği gibi Hak Teâla’nın sözünün de, suçlu kalplerde yansımaları, temiz kalplerdeki görüntülerine benzemez. Temiz kalplere sonsuz bir hayat coşkusu ile girip

²⁵⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrût 1998, c. V, s. 111.

²⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 555.

²⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 555.

²⁵⁹ Hicr 15/12-13.

dizilen sözünü, ayetlerini Allah Teâla, suça bulana bulana ilk yaratılmış hali bozulmuş olan suçluların çürük kalplerine mızrak saplar gibi, aksi tesir ile sokar.”²⁶⁰

İşte böyle geçmiş dönemlerde peygamberleri yalanlayan ve onlarla alay edenleri, Allah’ın inanmadıkları şeylerle yok etmiş olduğu ve bunun Allah’ın öteden beri süregelen bir sünneti, ilâhi bir yasa olduğu ve ders alınacak birçok tarihi olay geçmiş olmasına rağmen inanmamışlardır.²⁶¹ Dolayısıyla genel olarak toplumların nefislerine yenik düşmeleri peygamberleri yalanlamalarına sebep olmuştur. “*Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Hâlbuki her işin ulaşacağı yeri vardır.*”²⁶² ayetinin tefsirinde Elmalılı, geçmiş bütün kavimlerin peygamberleri herhangi bir delile dayanarak değil, istek ve arzularına uyarak yalanladıklarını ifade etmiş ve peygamberin işinin onların düşündükleri gibi gelip geçici bir şey olmadığını, bütün işlerin Allah’ın bilgisine ve takdirine göre gerçekleşmekte olduğunu zikretmiştir.²⁶³

2.1.3. Peygamberleri Mecnun, Sihirbaz, Şair Gibi Söylemlerle İtham Etmeleri

Peygamberler tarihine genel olarak bakıldığında peygamberlerin birçoğu toplumları tarafından mecnun²⁶⁴, sihirbaz²⁶⁵, büyücü²⁶⁶ olarak suçlanmışlardır. Aynı suçlamalar son peygamber Hz. Muhammed’e (sav) de yapılmıştır. Ancak Mekke müşrikleri önceki kavimlerin yaptığı bu suçlamaların aynısını yapmakla beraber, dönemlerinde şiir çok yaygın olduğu için Hz. Muhammed’e (sav) şair demişler, getirdiği Kur’an’ı da şiir olarak kabul etmişler. “*İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen: O, bir büyücüdür veya delidir dediler.*”²⁶⁷ ayetinin de ifade ettiğine göre Hz. Muhammed’den (sav) önceki peygamberlerin birçoğu getirdikleri mucizeler karşısında aynı suçlamalara maruz kalmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav) çevresinden gördüğü kötü muameleyi ve inkârcıların onun hakkında kendisiyle kesinlikle bağdaşmayan sıfatlar uydurmalarını yadırgamayıp üzülmemesi için geçmiş toplumların yaptıklarından örnekler verilmiştir.²⁶⁸

Sihirbazlıkla suçlanan peygamberlerden birisi Mûsâ (a.s)’dır.²⁶⁹ Mûsâ (a.s) birçok açık delillerle Firavun ve halkına peygamber olarak gönderilmiştir.²⁷⁰ Bu gösterilen mucize ve deliller karşısında Firavun ve kavmi, “...*bu çok bilgili bir sihirbazdır.*”²⁷¹ diyerek Mûsâ’ya

²⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 361-362.

²⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 361-362.

²⁶² Kamer 54/3.

²⁶³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 77.

²⁶⁴ A’râf 7/60, 66; Hicr 15/6; Mü’minûn 23/25, 70; Şuarâ 26/27; Kamer 54/9; Mü’minûn 23/25

²⁶⁵ Mâide 5/110.

²⁶⁶ En’âm 6/7; Yûnus 10/76; Şuarâ 26/153, 185; Saf 61/6; Sâd 38/4; Sebe’ 34/43; Kamer 54/2; Ahkâf 46/7.

²⁶⁷ Zâriyât 51/52.

²⁶⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. V, s. 135.

²⁶⁹ Tâhâ 20/63; Şuarâ 26/34-35; Mü’min 40/24; Zâriyât 51/39.

²⁷⁰ A’râf 7/103-108; Tâhâ 20/56; Zâriyât 51/38; İsrâ 17/101.

²⁷¹ A’râf 7/109.

(a.s) verilen delilleri yalanlayıp inkâr etmişler ve gerçekleri kabul etmeyip bozgunculuk yapmışlardır.²⁷²

Elmalılı, Firavun'un Mûsâ'nın (a.s) gösterdiği mucizeleri görünce sergilediği tutumu şöyle ifade etmektedir:

"Firavun konuyu danışma heyetine açmış ve bu konuda ne düşündüklerini sormuştur. Bu şekilde yapılması gereken işi danışmaya açtıklarından dolayı bu söz yalnız başkanın değil hepsinin sözü olmuştur. Firavun hükümetinin işleri çözme ve sonuçlandırması bu danışma meclisinin elinde bulunduğunu göstermektedir. Bu ise 'Ben sizin en yüce Rabbinizim.' (Nâziât, 24) ayetine göre Firavun'un iddiasında bir çelişki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Firavun bir olayın baskısı altında kalınca, Rablık iddiasını bir süre bırakıp, kulları saydığı toplumuna, görevlilerine veya halkına karşı 'emir sizindir, siz benim efendimsiniz' dercesine, sahte ve ikiyüzlü bir tavır takınarak, tehlike kendisinin değil, onlarınmış ve bu yüzden de emir ve yetki sahibi de onlar olması gerekiyormuş gibi bir algı oluşturmuştur. Bu ise Firavun'un aldatmasının önemli bir örneğidir. Mûsâ'dan (a.s) 'Haydi getir, eğer doğrulardan isen,' diye mucize ve delil isteğine göre anlaşılıyor ki Firavun daha önce doğru peygamberler geldiğini ve hepsinin mucizeleri olduğunu bilmektedir. Dolayısıyla Mûsâ'nın (a.s) gösterdiği 'asa ve bembeyaz el' olaylarının gerçek bir mucize olduğunu anlamıştır. Fakat bunları kabul etmeyi politik düşünce ve yararına ters görmüştür. Ayrıca zamanında büyü ve hokkabazlık çok yaygın olduğundan dolayı etrafındaki insanları bunlarla aldatabileceğini düşünmüştür. Bu şekilde 'politik ve milli yararlar' güderek ve Mûsâ'yı (a.s.) bütün Mısırlıları vatanlarından çıkaracak gizli bir amaç gibi görerek, ortadaki gerçeği bir büyü, kendi büyü ve aldatmacasını da gerçek gibi göstermek istemiş ve konuyu danışma meclisine o şekilde sunmuştur."²⁷³

Firavun konuyu danışma meclisine açtıktan sonra onların verdikleri cevap, şehirdeki bütün büyücülerin toplatılması ve Mûsâ (as) ile karşılıklı sihirlerini yarıştırmaları olmuştur. Bu karşılıklı yarışmadan sonra büyücüler Mûsâ'nın (a.s) yaptığı sihir olmadığını anlamışlar ve hep birlikte iman etmişlerdir.²⁷⁴

Elmalılı, büyücüler iman edince İsrâiloğullarının da birçoğunun iman ettiğini belirtmiş ve Mûsâ'nın (a.s) mucizelerini ilmin üstünlüğünü gösteren en büyük deliller olarak zikretmiştir. Bu şekilde mucizeler karşısında iman etmeyenlerin bilgisizliklerinden dolayı şüpheye düşürüldüklerini, büyücülerin ise sihrin ne olduğunu bilmeleri ve en ileri derecesinden haberdar olmaları sayesinde Mûsâ'nın (a.s) asası olayının sihrin sınırları dışında olduğunu anladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca onların bu mucizeleri, insanları aldatma cinsinden olamayacağını bildiklerini ve Allah'ın mucizelerinden olması gerektiğini hemen anladıklarını dile

²⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 244.

²⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 246-247.

²⁷⁴ A'râf 7/111-122; Şuarâ 26/36-48.

getirmiştir.²⁷⁵ Dolayısıyla bu toplumun peygamberleri sihirbaz veya büyücü olarak itham etmeleri bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Bu şekilde halkın bilinçli olmaması ve olayları akıl mantık çerçevesinde sorgulamaması körü körüne başkalarına inandıklarını göstermektedir.

Firavun, kendinin çağırıp toplattığı büyücülerin, insanların huzurunda Mûsâ'nın (a.s) peygamberliğini doğruladıklarını görünce, bunun insanlar nazarında Mûsâ (a.s) hakkında kuvvetli bir delil sayılacağından korktuğu için hemen insanların aklına şüpheler sokarak düşüncelerini bulandırmak için büyücülerini kınayıp tehdit ederek, “...*Ben size izin vermeden önce ona iman ettiniz öyle mi?*”²⁷⁶ demiştir. Firavun böyle demek suretiyle insanların vicdanlarına hâkim olmak istemiştir. Fakat kalplerin iman ve kanaatinin kendi yetki sınırları dışında olduğunu görmüştür. Bütün bunlara rağmen gerçeklere boyun eğmemiş ve sihir iddiasını çözmek için bilirkşi olarak topladığı büyücülerin imanlarına izin vermesi gerekiyormuş veya gerçeklere inanmak onun iznine bağlıymış gibi göstererek, iman etmek için kendisinden izin istenmemiş olmasını suçlama nedeni saymıştır.²⁷⁷

Firavun Allah'a ve Peygamber'e inanılınca kendinin zulüm ve zorbalık yollarının kapanacağını anlamış sözleri ile kamuoyunu yanıltmak ve kışkırtmak için politik bir entrika çevirmiş ve tamamen kendi aleyhine sonuçlanan yarış kendi iddiasını kanıtlayan bir olay gibi göstermek istemiştir. Ayrıca o, büyücülerin farklı şehirlerden Mısır'a gelince ilk Mûsâ (as.) ile gizlice görüştüklerini, aralarında anlaştıklarını ve Mûsâ'nın (a.s) onlara büyüü öğrettiğini ilk kişi olduğunu ve halkı aldatmak için böyle yapmaya karar verdiklerini iddia etmiştir. Yoksa ciddi olarak birbirlerine rakip olsalardı kendisinden bir izin çıkmadan inanmazlardı demiştir. Yine ikinci hilesi olarak büyücülerin böyle yapma amaçlarının büyücüyle hükümetin işlerliği bozarak memlekette devrim yapacaklarını, İsrailoğullarını kendilerine uydurup Mısır'ın asıl yerli halkı olan Kıbtî kavmini Mısır'dan çıkaracaklarını ve hükümetlerini ellerinden alıp yerlerini yurtlarını işgal edeceklerini iddia etmiştir. Bu şekilde Firavun kendi halkını “vatan tehlikesi” korkusuna düşürüp, Mûsâ (a.s) ve mü'minler aleyhinde ayaklandırmak için halkın aklına bu iki şüpheyi atmıştır. Böylece Firavun karakterindeki kâfirler de onun yolundan giderek peygamberleri, politikacı birer sihirbaz ve mucizelerini birer sihir gibi kabul edip başkalarına da kabul ettirmek istemişlerdir.²⁷⁸

Mekke müşrikleri de Hz. Muhammed (sav) için Kur'an'ın mucizevi özelliği ve getirdiği deliller karşısında mecnun ve şair diyerek ithamlarda bulunmuşlardır. “*Dediler ki: Ey kendisine*

²⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 249.

²⁷⁶ A'râf 7/123.

²⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 250.

²⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 250-251.

Kur'an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!"²⁷⁹ Mûsâ (a.s) hakkında Firavun'un "...Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."²⁸⁰ dediği gibi, bunlar da Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini akıl dışı saymışlardır. Kur'an'ın öğütleri hoşlarına gitmediği için böyle bir tutum sergilemişlerdir. Ayrıca Hz. Muhammed'e (sav) vahiy inerken "istiğrak" kendinden geçme halinin gerçekleşmesini de bahane ederek onun peygamberliğini reddetmişlerdir.²⁸¹

Önceki peygamberlerin kavimleri peygamberleri tarafından gösterilen hissi mucizelere sihir ve büyü demişlerdi. Mekke müşrikleri ise akli bir mucize olan Kur'an'ın mucizevi özelliği önünde şaşkınlıklarını gizleyememişler ve dolayısıyla daha çok eleştirileri ve ithamları Kur'an'a yönelik olmuştur. "*Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilâkis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncelikle gönderilenin benzeri bir ayet getirsin.*"²⁸² ayetinin ifadesine göre Mekke müşrikleri Kur'an'ın mucize bir kitap olduğunu anlayamadıkları için önceki peygamberlerin gösterdiği türden hissi mucizeler istemişlerdir. Elmalılı, bu kâfirlerin kendi akılları hilekârlık yönünde çalıştığı için kendi durumlarıyla kıyaslayarak Kur'an'a karşı böyle bir tavır içinde olduklarını şu şekilde zikretmiştir:

"İşte Rablerinden gelen kitap ile eğlenen, Kur'an kısım kısım indikçe alay eden, kalpleri eğlenceden başka bir şey bilmeyen o zalim kâfirler, peygamberliğin Allah'ın bir lütfu olduğuna inanmak istemeyip kendi gönülleri o yönde olduğu için kendilerine kıyaslayarak, onu gizliden gizliye bir sihirbazlık, bir hilekârlık saymak isterlerken sırlarını haber veren vahyin mucizesi karşısında şaşırarak, 'yok rüya, yok uydurma, yok şiir' diye saçmaladılar."²⁸³

Mekke müşriklerinin Kur'an'a şiir Hz. Muhammed'e (sav) ise şair demelerine karşılık Kur'an'ın ifadesiyle cevap olarak "*Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yaraşmazdı da. Ona vahyedilen ancak bir öğüt ve apaçık Kur'an'dır.*"²⁸⁴ buyurulmaktadır. Ayette geçtiği üzere Hz. Peygamber'e (sav) şiir öğretilmediği ve zaten bunun ona yakışmayacağı ifadesi görünüşte şiiri kötüleme izlenimi vermektedir. Fakat o dönemde şair kelimesi sadece şiir sanatında becerisi olanlar için değil, aynı zamanda görünmeyen âlemlerle bağlantıları bulunan kişiler hakkında kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olduğunu kabul etmek istemeyenlerin, onu şair olarak nitelendirmeleri bu sebebe dayanmaktadır.²⁸⁵ Râzî, müşriklerin Hz. Peygamber'i

²⁷⁹ Hicr 15/6-7; Ayrıca bkz İsrâ 17/48; Mü'minûn 23/70; Furkân 25/8; Sâd 38/4.

²⁸⁰ Şuarâ, 26/27.

²⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 353.

²⁸² Enbiyâ 21/5.

²⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 55.

²⁸⁴ Yâsîn 36/69.

²⁸⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. IV, s. 508.

(sav) sihirbaz ve kâhin olarak da itham etmelerine rağmen Kur'an'da ona sihir ve kâhinlik öğretilmediğine dair bir ifade kullanılmayıp, onların sadece şair ithamına ayette geçtiği şekilde cevap verilmesini, Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an'ın benzerini getiremeyecekleri konusunda meydan okumuş olmasına bağlamaktadır.²⁸⁶ Elmalılı'ya göre ise Kur'an'ın ne lafız ne de anlam olarak şiir olmadığı bir gerçektir. Çünkü Kur'an'ın sözlerinde şiirde bulunan vezin ve kafiye gibi özellikler yoktur. Anlam açısından ise şiir gerçek olup olmadığı dikkate alınmaksızın, insanları hoşnut etmek, coşturmak veya küstürmek gibi duyguları tetikleyen anlatımlardır. Kur'an ise Allah'ın doğru yolunu gösteren hikmetler ile bir irfan nuru ve insanlar için kesin bir hidayet rehberidir. Aynı zamanda ne peygamberlik makamına şairlik yakışır ne de Kur'an'a şiir demek yakışır. Fakat kâfirlerin birçoğu Kur'an'ı şiir gibi düşündürmekte ısrar ederken Hz. Peygamber'i (sav) de bir şair gibi tanıttırmak istemişlerdir.²⁸⁷

Ayrıca *“Hiç şüphesiz o (Kur'an), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz! (O), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”*²⁸⁸ ayetleri de Mekke müşriklerinin Kur'an'a dair asılsız yakıştırmalarına bir cevap olmuştur. Elmalılı'ya göre değerli elçinin şair ve kâhin olmadığını söyleyen bu ayetler aslında Hz. Peygamber'in (sav) ne olmadığını ortaya koyarak onun bizzat değerini anlatmaktadır. Çünkü elçinin sözü, onu gönderenin sözü olmuştur. Peygamberliğin ne olduğunu elçiliğin kıymetini bilmeyenler, insanları çok yüce gayelere ulaştıracak olan Hakk'ın bildirisini inkâr etmektedir. İnkâr edenler benzerini görmedikleri şeyleri gördüklerinin bazısına benzeterek bir çıkar yol bulmaya çalışmışlardır. Şiir ne kadar güzel olsa da büyük bir elçinin bildirdiği mesajına şiir demek büyük bir gaflettir.²⁸⁹

Elmalılı ayrıca kâhinlik ve falcılıkla uğraşan kimselerin her zaman olduğunu, fakat Kur'an'ın ve peygamberliğin bunlara benzetilmemesini, aksine bunları peygamberlik ve elçiliğin mümkün olduğuna delil olarak görülmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Yine o, bu noktadan yola çıkarak her eksik şeyin bir mükemmelin varlığını düşündürdüğünü ve buna binaen de Kur'an'ın asla bir kâhin ve şair sözü olamayacağını ifade etmektedir.²⁹⁰ Nitekim *“Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin rabbindendir.”*²⁹¹ ayeti

²⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXVI, s. 304.

²⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 86.

²⁸⁸ Hâkka 69/40-43.

²⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 90-91.

²⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 92-93.

²⁹¹ Yûnus 10/37.

de Kur'an'ın başkaları tarafından uydurulmuş biz söz olmadığını ve Allah'tan gelen ilâhi bir vahiy olduğunu ispatlamaktadır.

Hiz. Peygamber'e (sav) yapılan asılsız yakıştırmalara karşı ona teselli olması açısından *“Rabbinin lütfu sayesinde sen asla deli değilsin. Hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir ödül vardır. Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin. Aranızdan hanginizin akli bozuk olduğunu yakın da sen de göreceksin onlar da görecekleler.”*²⁹² ayetleri buyurulmuştur. Bu ayetler, Hiz. Peygamber'e (sav) mecnun diyenlere karşı bir cevap ve uyarı içermektedir. Dolayısıyla Hiz. Peygamber'in (sav) müşriklerin iddia ettikleri gibi bir mecnun değil aksine Allah'ın lütfuna mazhar olmuş, üstün bir ahlaka sahip, insanlık için örnek, bir önder ve güvenilir bir rehber olduğunu göstermektedir.²⁹³ Elmalılı'ya göre bu ayetlerde geçen nimetten maksat, peygamberlik ve onun gereği olan akıl, güzel ahlak, ilahi lütuf ve bağışlardır. Yine ona göre, Hiz. Muhammed'e (sav) peygamberlik verilmesi ile birlikte Mekke kâfirlerinin düşmanlık ve haset duyguları yüzünden Hiz. Muhammed'e (sav) yakıştırdıkları kusurların kendisinden daima uzak olduğunu, bilakis onun seçkin bir kişiliği olduğunu vurgulamak, başına gelecek eziyetlere ve işkencelere karşılık mükâfatının ileride kendisine Allah tarafından verileceğini göstermek içindir.²⁹⁴

Mekkeli müşriklerin Hiz. Peygamber'e (sav) yönelik mecnun ithamına karşı Kur'an'da ayrıca şöyle buyurulmuştur: *“Ve arkadaşınız deli değildir.”*²⁹⁵ Elmalılı'ya göre Necm Sûresi'nin başındaki *“Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı”*²⁹⁶ ayetinde olduğu gibi burada da Hiz. Muhammed'in (sav) temiz olduğu açıklanırken “arkadaşınız” diye muhatap zamirine muzaf olarak arkadaşlık unvanı ile nitelenmesinde, Yûnus Sûresi'nde geçen, *“Kuşkusuz ben daha önce aranızda bir ömür yaşadım, düşünmüyor musunuz.”*²⁹⁷ ayetinde ifade edildiği gibi çok ince bir laf dokundurma vardır. Yani Kur'an'a ve peygamberlik haberlerine inanmamak için peygambere “deli” diye iftira etmek isteyenler, Hiz. Peygamber'in (sav) ahlakının yüksekliğini bilen, yeri geldiğinde onun görüşüne başvuran, yıllarca onunla arkadaşlık etmiş kişilerdir.²⁹⁸

²⁹² Kâlem 68/2-6; Ayrıca bkz. A'râf 7/184.

²⁹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. V, s. 430.

²⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 28.

²⁹⁵ Tekvîr 81/22.

²⁹⁶ Necm 53/1-3.

²⁹⁷ Yûnus 10/16.

²⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 347-348.

İsrâ olayına da²⁹⁹ Mekkeli müşrikler sihir büyü demişlerdir.³⁰⁰ Elmalılı İsrâ-Mirac olayının hikmetini Hz. Peygamber’e (sav) ayetler göstermek olmakla beraber onun kendisinin bir ayet olduğunu bütün insanlığa tanıtmak olarak ifade etmiştir.³⁰¹

Onların bu konuda tutarsızlıklarını belirtmek açısından yine şöyle buyurulmaktadır: “İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler: Bu elbette apaçık bir sihirbazdır, dediler.”³⁰² ayetinin ifadesinde Allah’ın insanlar arasından seçtiği bir kimseye, vahiy yoluyla dinin ilkelerini göndermesinde ve bu dini peygamberleri aracılığıyla kullarına öğretmesinde şaşılacak bir tarafın olması yadırganmaktadır. Müşriklerin de kendilerine vahiy gelene kadar aklına ve ahlâkına güvendikleri peygamberi büyücülükle suçlamaları da şaşkınlıklarının bir örneği olarak gösterilmektedir.³⁰³ Elmalılı’ya göre ayette geçen “Şaşılacak bir şey mi oldu?” ifadesi inkârî bir sorudur. Asıl onların şaştığı duruma şaşılması gerektiğini anlatan bir incelik vardır. Yani asıl şaşılacak şey Allah’ın insanlar arasından bir peygamber seçmiş olması değil, ona inanmamak, sihir ve büyü demeye kalkışmaktır.³⁰⁴

2.1.4. Mucize İstemeleri

معجزة “Mucize”, sözlükte; “bir şeye güç yetirememek” anlamındaki عجز “acz” kökünden türeyen mûcizin (aciz bırakan) isim şeklidir. Terim olarak, peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için yaratılan olağanüstü olaylardır. Kur’an’da mucize kelimesi yer almamakla birlikte “acz” kökünden fiil ve sıfat kalıpları “aciz kalmak, güçsüz bırakmak, Allah’ın ayetlerini yalanlamak amacıyla yarışmak” manalarında yirmi bir yerde geçmektedir.³⁰⁵ عجز “Acz” kelimesi herhangi bir şeyi yapmaktan geri kalma anlamında kudretin zıddıdır.³⁰⁶

Kur’an’da peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş elçiler olduğunu ispatlayan olağanüstü olaylar genel olarak ayet (âyât) kelimesiyle ifade edilmiştir. Sâlih’in (a.s) dişi devesi³⁰⁷, Mûsâ’nın (a.s) asası ve yed-i beyzası³⁰⁸, İsrâ’nın (a.s) gösterdiği olağanüstü olaylar³⁰⁹,

²⁹⁹ İsrâ 17/1.

³⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 452.

³⁰¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 459.

³⁰² Yûnus 10/2.

³⁰³ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 81.

³⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 49.

³⁰⁵ Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXX, s. 348.

³⁰⁶ İsfahânî, *el-Müfredât*, c. I, s. 547.

³⁰⁷ A’râf 7/73.

³⁰⁸ A’râf 7/106-108; Hûd 11/96; Kasas 28/31-32,35.

³⁰⁹ Âl-i İmrân 3/49-50.

ve inkârcıların kendilerinden mucize istekleri genellikle bu kelime ile zikredilmiştir. Bunların dışında beyyine³¹⁰, burhân, sultân³¹¹, hak³¹² ve furkan da³¹³ yer yer mucize anlamında kullanılmıştır.

Kur'an'da geçtiği üzere Nûh'dan (a.s) Hz. Muhammed'e (sav) kadar adı geçen peygamberlerin birçoğunun kavminde mucize talebi olmuştur. Bu kavimler peygamberlere inanmak için hep olağanüstü olaylar göstermesini istemişlerdir.³¹⁴ Peygamberler Allah'ın izniyle onların istediği tarzda mucize gösterince inanmamışlar ve gösterilen o harikulade olayları sihir, büyü türünden bir şey olarak kabul etmişlerdir.³¹⁵

Elmalılı, “Bizi mucizeler göstermekten alıkoyan şey öncekilerin bunu yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere deveyi vermiştik, ama (inanmayıp) ona kötülük yaptılar. Oysa biz mucizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz.”³¹⁶ ayetinin tefsirinde Allahû Teâlâ'nın peygamberlere mucize vermesinin nedenlerini, mucize olayının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini bir tasnife tabi tutarak şu şekilde açıklamıştır:

“Ayetler, yani Allah'ın kudretine delil olan alamet ve işaretler üç kısımdır. Bir kısmı her şeyi içine alır. Her şeyde onun bir ayeti/delili vardır ki, onun bir olduğunu gösterir. Alimlerin aklı bundadır. Bunların bir kısmı yıldırım ve güneş tutulması gibi, olağan, normal şeylerdir. Cahillerin aklı da bu kısımdadır. Bir kısmı olağanüstüdür ki, peygamberlerin mucizeleri velilerin/Allah dostlarının kerametleri bu cinstendir. Mucizeler arasında ısrarla istenen bir kısım vardır ki, bunlara âyat-ı mukteraha, yani ‘kâfirler tarafından gelmesi istenen mucizeler’ denilir. Bunlar gösterildiği zaman, yalanlayanlar Semûd kavmi gibi, kökleri kazıyacak bir azapla hemen yok olunmuşlardır. Buradaki ‘el-âyet’ kelimesi, başındaki belirlilik anlamı ifade eden ‘elif-lam’ takısı ile işte bu cinsten istenen mucizelere işaretir ki ‘Kureyş müşriklerinin ısrarla istedikleri o mucizeler’ demektir.”³¹⁷

Yapılan bu tasnife göre aklını kullananlar veya görmesini bilenler için evrende Allah'ın varlığını kanıtlayacak sayısız deliller vardır. İlimden nasibi olmayanlar ise bu delilleri görememiş ve kendilerince birtakım garipliklerin peşine düşmüşlerdir. Nitekim peygamberlerin kavimleri de Allah'ın evrende göstermiş olduğu akli delilleri anlayamamışlar ve kendilerini helâka götüren tarzda mucizeler talep etmişlerdir.

³¹⁰ A'râf 7/73.

³¹¹ Kasas 28/32; Nisâ 4/153; Hûd 11/96.

³¹² Yûnus 10/76.

³¹³ Bakara 2/53.

³¹⁴ Şuarâ 26/154.

³¹⁵ A'râf 7/70.

³¹⁶ İsrâ 17/59.

³¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 486.

Elmalılı, mucizeleri hissi ve aklî olarak ikiye ayırmış ve bunların arasındaki temel farkları zikrederek insanları etkileme derecelerini şu şekilde beyan etmiştir:

"İnsanın Allah'ı anması da yine Allah'ın hatırlatmasıyla ile olur ki, iki şekilde gerçekleşir. Birincisi doğrudan anma işini kalplerde yaratmasıdır ki, fiilî bir yol göstermedir. İkincisi ise Allah'ı hatırlatacak ayet ve delilleri yaratıp indirmesidir. Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmı, asayı yılan yapmak, ateşe yaktırmamak, dağları yerinden oynatmak, ölüyü diriltmek, gökten sofrayı indirmek ve ayı ikiye ayırmak gibi duyularla algılanabilecek ayetlerdir ki bunların etkileme gücü, olayın gerçekleştiği zaman veya gözlemleriyle sınırlı kalacağından dolayı süreli ve sınırlıdır. Dolayısıyla bunlar bütün kalplerin tatmin olmasına neden olamayacağı gibi, olduğu takdirde de duyuların çarpması itibarıyla değil, akılların Allah'ı anmasına neden olması açısından faydalı olabilirler. Bir kısmı da her zaman ver herkes için hatırlatıcı olan aklî ve sözlü kanıtlardır ki, işte Kûr'an böyle bir ilahi zikirdir. Kur'an'ın hatırlatmalarıyla Allah'ı anmayan ve bununla tatmin olmayan kalplerin hiçbir ayetle yatışmaları mümkün değildir. Bunlar sonsuza kadar kalbî tatminden yoksun olarak ıstırap içinde çırpınacak; 'Âh, bir ayet indirilseydi' deyip gideceklerdir. Cenabı Allah, bunlarda zikir ve tatmin oluşu yaratmaz. Artık bunlar sağduyu sahibi değildirler. Kalp olmaktan çıkmış, sağlıklı vicdanları kalmamış, bozulmuştur. Onun için hatırlatıcı ayetten faydalanamaz da cebir ve azap ayetini beklerler."³¹⁸

Akli ve hissi mucizelerin farkı bu kadar açık ve net olmasına rağmen peygamberlerin kavimleri hep hissi mucizelerin peşine düşmüş ve peygamberlerden onları getirmelerini istemişlerdir. "Dediler ki: 'Ey Hûd! Sen bizlere açık bir belge getirmedin. Biz ise senin sözünle tanrılarımızı bırakmayız ve sana inanmayız.'³¹⁹ ayetinde Hûd'un (a.s) kavminin bir mucize istemi söz konusudur. Elmalılı'ya göre Hûd'un (a.s) bu mesajlarında 'Ben size şu delil ve belge ile geldim' gibi bir açıklama yok ise de insanın asıl yaratılışını göstererek akla ve kalbe seslenen kanıtlar vardır. Kur'an'da hep öne çıkarılan bu tür deliller ise Sâlih'in (a.s.) dişi devesi ve Musâ'nın (a.s.) asası gibi somut delillerden daha köklü ve daha güçlüdür. Çünkü asıl amaç, Allah'ın bir olduğu gerçeğine akılla ulaşmaktır. Fakat Hûd'un (a.s) kavmi, kendilerini fiilen imana zorunlu kılacak bir delil görmedikçe, akli delillere önem vermemişlerdir. Onların bu tavırları aynı Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e (sav) inen ayetleri delil olarak kabul etmeyip "Ona bir mucize gelmeli değil miydi?"³²⁰ Ona bir hazine ya da bir melek inmeli değil miydi?"³²¹ demelerine benzemektedir.³²²

Sâlih'in (a.s) kavmi de onun peygamberliğine delil olarak mucize istemişlerdir. "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir."³²³

³¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 310.

³¹⁹ Hûd 11/53.

³²⁰ Yûnus 10/20.

³²¹ Hûd11/13.

³²² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 156-157.

³²³ Şuarâ 26/154.

ayette geçtiği şeyliyle onların bu talepleri üzerine “*Sâlih: İşte (mucize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belirli bir gün su içme hakkı da sizindir, dedi.*”³²⁴ buyulmuştur. Semûd kavmine gönderilen bu dişi deve mucizesi onlar için bir fitne olarak geçmektedir. Nitekim “*Gerçekten onları imtihan etmek için dişi deveyi gönderen biziz. Sen onları gözetle ve sabret.*”³²⁵ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir. Râzî, ayetteki “fitne” kelimesini şöyle açıklamıştır: “Burada ‘fitne’ kelimesi, mef’ul-ü leh’tir, buna göre devenin salınmasından amaç fitne olmuştur. Fakat asıl amaç peygamberin doğruluğunu göstermektir. Çünkü gerçek olan Sâlih’in (a.s) mucizesidir.”³²⁶ Elmalılı ise ayetteki “fitne” kelimesini şu şekilde değerlendirmektedir:

“Deriz ki: Bunda iki yön vardır. Birincisi mucize bir fitnedir. Çünkü onun sayesinde sevap kazanacak kimsenin hali cezalandırılacak kimsenin halinden seçilir. Çünkü Allah Teâlâ mucize ile yalnızca peygamberin doğruluğunu anlatmış olduğu için, onu inkâr edenleri cezalandırır. Bu bakımdan mucize peygamberi bir doğrulama olması açısından bir imtihandır. Çünkü onun doğruluğu gösterildikten sonra, bunu kabul eden ile yalanlayan birbirinden seçilecektir. İkincisi bundan daha incedir. Şöyle ki: O dişi devenin kayadan çıkarılması bir mucize, salınması ve aralarında dolaşması ve suyun aralarında bölüştürülmesi de bir imtihandır.”³²⁷

Elmalılı’nın açıklamalarından anlaşıldığına göre kayadan devenin çıkması, Semûd kavmi için istedikleri tarzda olağanüstü bir olaya işaret ederken, devenin serbestçe dolaşması emri ise onlar için bir imtihana sebep olmuştur. Çünkü “*Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular.*”³²⁸ ayeti onların nefislerine uyararak bu imtihana yenik düştüklerine işaret etmektedir. “*Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.*”³²⁹ ayeti de onların mucizeye karşı tavırlarının sonucunun azap olduğunu göstermektedir.

Kavmine peygamber olarak gönderilince kendisinden mucize gösterilmesi talep edilen peygamberlerden birisi de Mûsâ (a.s)’dır. “*Eğer, dedi (Firavun) bir mucize ile geldinse, getir onu bakalım, doğrulardan isen...*”³³⁰ Bu istek üzerine Mûsâ (a.s) “*... (Mûsâ) sopasını bırakıverdi, birden o, koskoca bir ejderha kesiliverdi. Ve elini sıyırdı çıkardı, birden o el, bakanlara bembeyaz parlıyor.*”³³¹ ayetinde geçen mucizeleri Allah’ın izniyle Firavun ve toplumuna kendi peygamberliği kanıtlamak için göstermiştir.

³²⁴ Suarâ 26/155.

³²⁵ Kamer 54/27.

³²⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XXIX, s. 309-310.

³²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 83.

³²⁸ Suarâ 26/157.

³²⁹ Suarâ 26/158.

³³⁰ A’râf 7/106.

³³¹ A’râf 7/107-108.

Elmalılı, A'râf Sûresi'nde geçen Mûsâ (a.s) kıssasında, Mûsâ'nın (a.s) Firavun'a karşı göstermiş olduğu mucizeleri yorumlarken, insanların bu olağanüstü olayları genel olarak yanlış anlamlandırdıklarını, bu olayların hakikatinin doğru bir şekilde anlaşılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bugünkü durumda Hz. Mûsâ'nın âsâsı ve bembeyaz el olaylarını, Firavun'un civâ oyunları gibi göz boyamaktan ibaret bir büyü sanatı veya bir hurafe gibi tanıttırmak isteyen ve Allah'ın mucizelerine tılsımlı yalanlar diyen ne kâfirler ve karanlık bir odada ellerini koynundaki fosfor tozuna batırıp çıkarmak suretiyle parıldatarak ‘yed-i beyza/bembeyaz parlayan el’ mucizesi taslamağa kalkışan ne sahtekârlar vardır. Bazıları da bu mucizeleri yalanlama vadisinde değil, yorumlama vadisinde yürüyerek inkâra sapmışlar ve demişlerdir ki: ‘Kur'an'ın ve geçmiş kitapların verdiği bu haberler doğrudur. Fakat anlamı herkesin ifadenin görünürdeki anlamından anladığı gibi değildir. Bunlar kinayeli ve sembolik, diğer bir deyimle rumuzlu birtakım anlamlar ifade ederler. Yani Mûsâ'nın asası ve yed-i beyzası ayrı ayrı şeyler değil, tek bir şeydir. Bu, şu demektir ki Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı ortaya koyduğu kanıtı pek açık ve pek kuvvetli ezici idi. Bu kanıt, ortaya atılınca karşıtların sözlerinin yanlış ve bozuk olduğunu gösterdiği için o yanlış yolda olanların dayanmak istedikleri bütün delil ve kanıtlarını adeta yalayıp yutan bir ejderha gibi idi ve aslında açık ve net olması açısından da ‘yed-i beyza’ yani ‘parlayan bembeyaz bir el’ diye nitelenmiştir. Nitekim ‘Filanın filan ilimde yed-i beyzası vardır denilir’ ki bu ‘tam bir derecesi ve açık bir kuvveti var.’ demektir. Fakat böyle bir yorum temelde ‘tabiat’ yani ‘doğanın yaratıcılığı’ fikrine saplanarak mucizeyi inkâr etmekten ve ilk yaratma konusunu hesaba katmamaktan kaynaklanmaktadır.”³³²

Elmalılı'ya göre bu şekilde düşünenler tevâtür yoluyla kendilerine ulaşan güvenilir haberleri, yorumlamak istemektedirler. Onlara göre Kur'an Mûsâ'nın (a.s) güçlü delillerinden bahsetmiş ama bunların nasıl bir şey olduğunu açıkça belirtmemiştir. Yani böyle düşünenlere göre yalnızca kuvvetinden ve parlaklığından bahsetmiş, o delil ve kanıtın nasıl bir şey olduğunu söylememiştir.³³³

Elmalılı, mucizeler gibi nakil bilgisiyle gelen mütevâtir haberleri anlamada aklın nasıl rol bir üstlenmesi gerektiğini de belirtmiştir. Nakli anlayacak ve kavrayacak olanın akıl olması gerektiğini hatırlatmıştır. Akıl ve dirayet gücü gözardı edildiğinde aklın ve naklin bir anlamı kalmayacağını zikretmiştir. Ayrıca akli gerçek bilgilerin var edicisi değil, alıcısı ve kabul edicisi olarak tanımlamıştır. Bu şekilde bilginin sadece düşünce ile değil nakli olarak haber almayla elde edildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla nakli, bilgi edinmenin bir çeşidi şeklinde belirtmiş ve aklın bilip görmediği şeylerin bir gelişi olarak tanımlamıştır.³³⁴

³³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 251-252.

³³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 252.

³³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 252.

Elmalılı'ya göre aklın haber aldığı şeyler ise iki türdür. Birincisi benzeri ve örneği geçmemiş olan yani kıyaslama yapılmadan alınan şeylerdir, aklın ilk aldığı haberler böyle gelmektedir. Bunların bir kısmı tekrar eder ve tekrar ettikçe benzerleriyle birleştirilerek kıyas ve ölçüye tabi tutulur ve bu şekilde anlaşılır. İkincisi ise benzeri ve örneği geçmiş olan şeylerdir. Bu tür haberlere “kıyasî” ve “fennî” denilmektedir. Bu sayede bilinenlerden bilinmeyenler çıkarılır ve bilinir hale getirilir. Fakat akıl nakille bildirilen bütün bilgileri kabul etmek için bütün düşüncesini ve dirayetini kendi kıyaslamasıyla sınırlandırmaya kalkışacak olursa, insan şeytanın düştüğü yanılgıya düşmüş ve olağanüstü olan yetkin bilgilerden mahrum kalmış olur. Bundan dolayı benzerini ve örneğini görmediği tarihten gelen nakiller karşısında akıl, herhangi bir çelişkiye rastlamadıkça onları tamamen kendi düşüncesine göre düşünerek yorumlamaya kalkışıp inkâra gitmemelidir. Akıl genel olarak inkârı kendi içinde çelişki bulunan konularda yapabilir. Allah'ın ortağının olması imkânsız olduğundan çelişkili olan her şey imkânsızdır.³³⁵

Yine Elmalılı'ya göre akıl, nakil karşısında kaldığı zaman düşünce gücü ile ilk olarak haber vermenin değerini belirledikten sonra aktarılan bilgi normal, olağan mı yoksa olağanüstü bir şey mi bunu anlamaya çalışmalıdır. Eğer aktarılan olağan bir şey ise bunda aklın görevi onun normal bir şey olabilirliliğini araştırarak adet haline gelmiş genel geçer kanunlarını bulup ölçmektir. Genel olarak ilim ve bilimin işi budur. Ve eğer aktarılan bilgi olağanüstü bir haber olarak aktarılıyorsa o zaman aklın görevi onu uygulamak değil o şeyi kendisiyle kıyaslayarak temelde olup olmayacağını düşünerek bir çelişki içerip içermediğini aramakla yetinip çelişki bulunmadığı takdirde inkâra veya yorumuna gitmemek ve onu çok az olan garip bir olay olarak kabul etmektir.³³⁶

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere akıl önceden bilinen ve benzerliklikleri olan şeyler hakkında kıyas ve yorum yapabilmektedir. Mucizeler gibi tek ve nadir olaylarla karşılaştığında ise herhangi bir kıyasa ve inkâra gitmeden bu tür olayların da nadir olarak gerçekleşebileceğini anlamaya çalışmalıdır. Bu şekilde akıl sadece görünen ve bilinenlerden yola çıkarak ve kıyas yaparak mucizeyi inkâra kalkışmamalıdır.

Elmalılı'ya göre özellikle nakle dayanan ve tarihi olan ilimlerin görevi de haber verilen bu gibi az ve seçkin olayları kaybetmeyip sonradan gelen nesillere haber vermektir. İlâhi kitaplar insanlara bunların en belli ve kesin olanlarından haberdar ederek düşünceleri boğan doğa çemberinden kurtarır. Logigue des sciences'de yani Bilimlerin Mantığı'nda şu kural belirlenmiştir: “Bilim, tek ve çok az olan olayları red ve inkâr etmez, fakat onun asıl gayesi,

³³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 252-253.

³³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 253.

külli/tümel olana ulaşmak olduğu için genel olan olayları izler, araştırır ve onları ortak özellikleri ile genel hüküm/kural şeklinde belirler ve yazar...” Bu sebeple tabi ilimlerin kural ve yasaları dışında tek ve nadir ayrı olaylar olmaz ve olamaz, demek bilim adına iftiradır. Birtakım kimselerin Edebiyat adına uydurdukları romanları, hayalleri, yalanları, “tarih” kılığına sokarak bütün insanların tarihle ilgili düşüncesini karıştırdıkları ve bozdukları, diğer bir anlatımla büyü ve masal kitapları yazdıkları bilinir ve kabul edilir olduğu halde bazılarının rivayetin doğruluğunu dikkate almaksızın, her işittiği olayı tarih adına yazıp aktarmaları, ilmin aktarma ile ilgili güvenilirliğini nasıl bozarsa, zamanımızda olduğu gibi bazılarının da “tarihi” diye haber verilen garip ve olağanüstü olayları şimdiki zamanda ve alışılmış, normal görülen bilimlerde de benzerine rastlayamadıklarından dolayı, kesin olarak kovup inkâra kalkışmaları da o oranda yanıltmakta ve insanları tarihin bereketinden yoksun bırakmaktadır.³³⁷

Elmalılı aynı zamanda olağanüstü bir şeyin imkânsız olduğunu kanıtlayacak bir akli delilin olmadığını, insanların varlıkların gerçekleri ile ilgili olan bilgilerinin kısmi ve göreceli bir bilgi, tam ve kesin bilginin ise sadece Allah’a ait olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca sofestaîlik yani her şeyi saçma-asılsız görmenin de, tam bilme iddiasının da batıl olduğunu belirtmiştir.³³⁸

Bilim adamları birçok nadir olaylar kaydetmektedir. Henüz bu olayların yasaları/kuralları ortaya çıkarılmamakla beraber, oluşları gözlemlenmektedir. Bu şekilde Fen ve Tabiat bilimlerinin gelişmeleri bile olağanüstü olaylarla doludur, denilebilir. Bunlardan bir kısmının daha sonra normal bir hal alması yapılan ilk keşfin bir olağanüstü olay olmasına engel değildir. Ancak her olağanüstü şey, mucize değildir. Mucize peygamberlik iddia eden bir kişinin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla ve bu iddiasından önce hiç bulunmayan olağanüstü olay demektir.³³⁹

Elmalılı, peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü olayların akli düşünce ve kıyas yoluyla anlaşılamadığını, bu bilgilerin ancak gözlem ve haber verme ile bilinebildiğini belirtmiştir. Yine o, kıyasa dayanan bilimin, yalnızca akli olanlarla sınırlandırılmasını ve aklın kabul etme görevini unutup akli kıyas işlemleri ile şimdiki zamandan geleceğe doğru hüküm vermeye çalışılmasının doğru olmadığı gibi, aynı şekilde şimdiki zamandan geçmişe doğru da hüküm vermeye çalışmanın ondan daha büyük bir haksızlığa neden olacağını belirtmiştir.³⁴⁰ Buradan bu çağdan geçmişe ve geleceğe yönelik kesin hükümler vermemek gerektiği

³³⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 245.

³³⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 257.

³³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 259.

³⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 260.

anlaşılmaktadır. Dolayısıyla gösterilen mucizelerin daha iyi değerlendirilmesi için o çağın şartlarının iyi araştırılıp bilinmesi gerekmektedir.

Elmalılı, olağanüstü olayları inkâr etmenin yanında Allah’a sırf gökten bir sofrayı indirmek gibi yalnız olağanüstü şeyler açısından dayanılıp güvenilmesini, olağan durumlar ve mantık açısından güvenilmemesini de yanlış ve Allah’ın yolundan bir sapma olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Kur’an’ın, insanın dikkatini olağanüstü olaylardan ziyade Allah’ın tabiatındaki yasalarına ve sünnetine yöneltmekte olduğunu ifade etmiştir. Olağan olaylar karşısında olağanüstü olayların, genel ve tekdüze olaylar karşısında ise garip ve nadir olayların mümkün olduğunu kabul etmemeyi, Allah’ın alışılmış olayların aksine bir şey yaratamayacağını sanmak olarak değerlendirmiş ve Allah’ın sınırsız kudretini cansız bir doğa mantığı ile sınırlamaya kalkışmak olarak belirtmiştir. İnsanların böyle mucizevi olayları yanlış değerlendirmelerinin nedeninin ise olağan hale gelmiş olaylardan önce olan ilk yaratmayı unutmaları şeklinde ifade etmiştir. Böyle düşünmeyi aklın durakladığı sınırdaki imkânsızlıkla gelen ümitsizliğe düşmek olarak tanımlamıştır. Bütün bunlardan dolayı peygamber kıssalarının ve gösterilmiş olan mucizelerin ilk yaratma bağlamında düşünülmesi gerektiğini savunmuştur.³⁴¹

Kendisinden mucize istenen peygamberlerden birisi de İsa (a.s)’dır. Fakat İsa’nın (a.s) durumu diğer peygamberlerden farklıdır. Çünkü diğer peygamberlerden mucize isteyen grup inanmayanlardan oluşmuştur. İsa’dan (a.s) ise mucize talep edenler kendisine bizzat inanmış olan Havârilere olmuştur. اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ *“Havârilere, Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin gökten bize bir sofrayı indirebilir mi? diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi. Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah’a saygılı olun. Onlar istiyoruz ki, ondan yiyelim, kalplerimiz güvenle dolsun, bize doğru söylediğini bilelim ve buna tanık olalım, dediler.”*³⁴² ayetlerinde Havârilere İsa’dan (a.s) bir mucize istemi söz konusudur. Müfessirlerin bazıları, Havârilere “Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” şeklindeki sorusunu “Rabbinin buna gücü yeter mi?” anlamında yorumlamışlar ve o esnada Havârilere henüz tam bir teslimiyet içinde olmadıklarını ve imanlarında zaaf bulunduğu şeklinde ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğu ise bu sorudaki yardımcı fiili “güç yetirme” anlamına göre düşünmemek gerektiğini savunmuşlardır. Bu şekilde düşünenlere göre onların bu mucize talebi olumlu amaçlara yönelik olmuştur. Onlara göre bu soruyu “Rabbin bize gökten bir sofrayı indirir mi veya indirmesi O’nun hikmetine uygun olur mu; Allah’ın âdetine göre bu

³⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 262.

³⁴² Mâide 5/112-113.

olabilir mi?” gibi manalarda aramak gerekmektedir.³⁴³ Taberî (ö. 310/923) ise “isticâbe” ve “icabet” kelimeleri gibi يستطيع “yestetü” filinin يطيع “yutî’u” manasına geldiğini; yani “Gökten bir sofrayı indirme isteğini, Rabbin uygun görür mü? Kısacası, sen istersen indirir mi?” şeklinde olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁴

Elmalılı da onların bu mucize isteme durumlarını şöyle değerlendirmiştir:

“Bu soruda bir mucize isteme anlamı vardır. Hâlbuki mucizeler amaç değil, delildirler. Mü’min ise, delilin gösterdiği şeye iman etmiştir. Bunun için mucize isteği, inançsızlık göstergesidir; Allah’ın kudretini sınama sevdasıdır. Bir de, olağanüstü bir olay ve mucize istemekte ısrar etmek, onu genel bir adet ve tabiatmış gibi aynı şekilde, kesintisiz ve olağan biçimde devam eden bir şey gibi varsaymaktır. Bu ise bir çelişkidir, bundan ötürü mü’minin mucize isteğinde ısrar etmesi asla uygun olmayacağı gibi, mucize istiyor gibi görünmesi bile imanında bir şüphe olduğu düşüncesini doğuracağı için, edebe aykırıdır.”³⁴⁵

Elmalılı ayrıca ayette geçen Havârilere mucize isteminde bir çelişki olduğunu ve ayetin ifadesinde Allah’ın kudretinden şüphe ettikleri izlenimi bulunduğunu belirtmiştir. Bu durumda yine Havârilere gerçek manada imanlarında sebat etmediklerinin bir işareti olduğunu zikretmiştir.³⁴⁶

Mekke Müşrikleri de önceki peygamberlerin kavimlerinde olduğu gibi kendilerine indirilen Kur’an’ın mucizevi bir kitap olduğunu anlayamamışlar ve Hz. Muhammed’den (sav) peygamberliğini kanıtlaması için gücünün üstünde birtakım hissi mucizeler istemişlerdir. “*Ona bambaşka bir ayet indirilseydi ya diyorlar.*”³⁴⁷ ayetine göre bu kâfirler, inen Kur’an ayetlerini inkâr etmişler ve Hz. Peygamber’den (sav) kendi gönüllerine göre bir mucize indirilmesini alaycı bir üslupla istemişlerdir. Bunlar mucizeyi ayırt edememiş ve ondan alınması gereken dersi almamışlardır. İsteklerinin yerine getirilmemesini de Allah’ın kudretini inkâr etmeye ve gerçek delilleri yalanlamaya bahane olarak göstermişlerdir. Oysa Hz. Peygamber (sav) bilgisizlere ve haddi aşanlara uymak için değil, bildirip haber vererek uyarmak ve yol göstermek için gönderilmiştir.³⁴⁸

Mekke müşrikleri ayrıca “*Hatta biz onlara bütün melekleri indirseydik bize melekler indirilmeli değil miydi?*”³⁴⁹ “*Bize melekleri getirmeliydin...*”³⁵⁰ “*Babalarımızı dirilt ve getir de*

³⁴³ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. II, s. 362-363.

³⁴⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XI, s. 220.

³⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 500.

³⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 499.

³⁴⁷ En‘âm 6/37.

³⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 559.

³⁴⁹ Furkân 25/21.

³⁵⁰ Hicr 15/7.

*tanıklık etsinler...*³⁵¹ “Allah’ı ve bütün melekleri kefil olarak getiresin...”³⁵² ayetlerinde geçtiği gibi Hz. Peygamber’den (sav) çok farklı şekillerde mucize istemişlerdir. Onların bu isteklerine karşılık “Eğer onlara melekleri indirseydik, ölümler de kendileri ile konuşsaydı ve bütün varlıkları karşılarında kitleler halinde toplayıp ‘kefil’ gösterseydik, yine de, Allah’ın dilemesi müstesna, iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bu gerçeği bilmiyor.”³⁵³ ayeti bir cevap niteliği taşımaktadır. Elmalılı bu ayette Mekke müşriklerinin istedikleri bütün mucizeler gösterilse dahi iman etmeyeceklerini bir delili olduğunu söylemiştir. Ayrıca kendilerine her çeşit mucize de gelse, Allah dilemeyince hiçbir şey yapamayacaklarını bilmedikleri için sadece kendilerine güvenip, yalan yere yemin ettiklerini vurgulamıştır.³⁵⁴ Onlar bu şekilde kendilerine indirilen Kur’an’ın en büyük mucize olduğunu idrak edemedikleri gibi diğer hissi mucizelerden birisi de kendilerine gösterilse onlar için bir anlam ifade etmeyecektir.

Kur’an’ın ifadesiyle yine onların olağanüstü taleplerine karşılık “Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı yahut onunla ölümler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur’an olacaktı). Fakat bütün işler Allah’a aittir...”³⁵⁵ ayeti buyurulmuştur. Bu ayet aynı zamanda Kur’an’ın önemine ve onun en büyük mucize olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca onların istedikleri mucizeler gerçekleşse de bu olağanüstü olayın Kur’an’dan bağımsız bir şekilde olmayacağı hatırlatılmıştır. Bu ayetin sebab-i nüzuluyla ilgili Râzî ve Elmalılı tefsirinde şu rivayet geçmektedir: “Mekke kâfirleri, bir gün Mekke’nin kenarına çıkmış oturuyorlardı. Hz. Peygamber (sav) yanlarına vardı. İslâm’ı anlattı, İslâm’a çağırdı. İçlerinden Abdullah b. Ümeyye el Mahzumî demişti ki: ‘Mekke’nin şu iki dağı bizi çok sıkıyor, bunları buradan yürüt, yerimiz genişlesin, orada bize aralarından çaylar, parça parça tarlalar aç, atalarımızdan falancaları da dirilt söylesinler bakalım söylediklerin doğru mu, değil mi?’ Bunun üzerine bu ayet inmiştir.”³⁵⁶ Elmalılı, Hz. Peygamber’in (sav) gönderilişinin ve Kur’an’ın indirilişinin hikmet ve amacının bunlar olmadığını, bilakis Kur’an’ın bereketini böyle maddi şeylerde değil, kalplerde görmek gerektiğini zikretmiş ve Kur’an’ın kalpleri Allah’ın zikriyle tatmin edip aydınlattığı için okunacak bir rahmet ayeti olduğunu vurgulamıştır.³⁵⁷

³⁵¹ Duhân 44/36.

³⁵² İsrâ 17/92.

³⁵³ En’âm 6/111.

³⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 83.

³⁵⁵ Râ’d 13/31.

³⁵⁶ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, c. XIX, s. 42.

³⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 313.

Elmalılı ayrıca Kur'an'ın önemine şu ifadeleriyle dikkat çekmektedir: “Dağlar yürütülse, yer parçalansa, ölümler de konuşturulsa, bunların delil oluşundan ortaya çıkacak yarar, Kur'an'ın öğüt vermesi ve hatırlatması kadar açık, net ve kapsamlı bir rahmet olamazdı. Kur'an'dan alınacak olan kalp huzuru da bunlardan alınmazdı.”³⁵⁸ Elmalılı, bu ifadelerine ilave olarak Kur'an'ı okumakla hakkın yoluna gelmeyenlerin nedenlerini Kur'an'ın delil oluşunun eksikliğinden olmadığını zikretmiştir.³⁵⁹ Nitekim kendilerine her ne gösterilirse gösterilsin kalplerinde imana yer olmadığını şöyle vurgulamıştır:

“O, dilerse kalplerde zikrini yaratır, tevhid ve iman verir, dilerse vermez. Dilerse dağları yürütür, yeri parçalar, ölümleri konuşturur, dilerse yapmaz. Dolayısıyla ‘Dikkat edin, kalpler, ancak Allah’ın zikri ile huzur bulur.’ ayetindeki ‘zikir’ kelimesi ‘fâil’ine muzaftır. Maksat yalnız sözlü anma değil, fiilî ve tekvinî zikirdir. Demek ki, yukarıda açıklandığı üzere, Yüce Allah, rahmetini inkâr eden o kâfirlerin kalplerinde zikrini yaratmamış, onlara hidayet ve başarı nasip etmemiştir.”³⁶⁰

Elmalılı'nın açıklamalarına göre Allah Mekke müşriklerine Kur'an'ın dışında istedikleri mucizeleri verseydi de kalplerinde Allah'ın zikri yer etmediği için Kur'an'ı nasıl delil olarak görmüyorlarsa, o mucizelerden de gereken dersi çıkarmayacakları anlaşılmıştır. Çünkü mucizenin önemini anlamış olsalardı diğerlerini istemeye lüzum görmeyecekler ve Kur'an onlar için yeterli olacaktı. Nitekim Kur'an diğer mucizeleri de hatırlatarak kendisinin en büyük delil olduğunu vurgulamıştır.

Mekke müşriklerinin istedikleri şekilde mucizeler gösterilmemesinin başka bir hikmeti de onların diğer kavimlerde olduğu gibi helâk edilmemesi takdir edildiği içindir. Nitekim önceki toplumlar kendilerine mucize gösteren peygamberlerini ve mucizeleri inkâr etmişler ve helâk edilmişlerdir. “*Hâlbuki biz bu mucizeleri, ancak korkutmak için gönderiyoruz.*”³⁶¹ ayetinin tefsirinde Elmalılı, Hz. Muhammed'e (sav) gönderilen mucizelerin doğrudan azap ve ölüm için değil, bilakis ahiret azabından korkutmak için olduğunu zikretmiş ve bu nedenle de kâfirlerin ısrarla istedikleri mucizelerin gönderilmemesinin, Allah'ın kudretine karşı bir engel bulunduğundan dolayı değil, bilakis Allah'ın Hz. Muhammed'in (sav) ümmeti için, Semûd kavmi gibi yok edecek bir azap istemediği için müşriklerin istediği şekilde mucizeler veilmediğini ifade etmiştir.³⁶² Bu ayetin inişine neden olan olayla ilgili Nesâî'de (ö. 303/915) şu rivayet geçmektedir:

³⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 314.

³⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 314.

³⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 314.

³⁶¹ İsrâ 17/59.

³⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 486-487.

“Mekke halkı Hz. Peygamber’den (sav) mucize olarak Safa tepesinin altın madeni yapılmasını ve Mekke civarındaki dağların giderilip, düzlenip ekim-dikime uygun bir arazi yapılmasını istemişlerdi. Rasûlullah bunu Allah Teâlâ’dan dileyince buyuruldu ki: ‘İstersen yaparım fakat şu koşul ile ki inkâr etmeye devam ederlerse, onları önceki milletler gibi tamamen yok ederim.’ Bunun üzerine Rasûlullah, ‘Onu istemem Ya Rabbi! Acele etmemeyi arzu ederim’ dedi ve dolayısıyla bu ayet indi.”³⁶³

Elmalılı, yukarıda anlatıldığı türde müşriklerin bu mucize isteklerinden yola çıkarak olayları sadece detaylarıyla düşünmenin ve her olayı ayrı ayrı değerlendirmenin inanmayanlar için hiçbir delil olamayacağını şu şekilde ifade etmiştir:

“Olayları detaylarından okumak ve her olayı tek tek değerlendirmek ve özellikle yaşamak isteyenler, hiçbir ayet okuyamazlar. Bunlar olayların içinde boğulmuş kalmış, kendileri, başkalarına ibret dersi olmuşlardır. Meselâ, falancanın başına dağ yıkılmış, falancıyı yıldırım çarpmış; bunu tek tek değerlendirmekte bir anlam yoktur. O, kalemin kurduğu kaderi belirlenmiş bir olaydır. Onun bir ayet olabilmesi, benzer dağların, benzer kimselerin başına yıkılıp düşebileceğini ve Allah’ın buna gücü olduğunu, bu nedenle, bundan korkmak ve sakınmak gerektiğini anlatması bakımındandır. Havada kuşun kanadıyla uçtuğunu görüp de, ondan uçmanın kanunlarını ve o kanunları yazan Allah’ın kudretini anlamaya çalışalar içindir ki, kuşların uçuşu bir delil olur. Bütün canlıların böyle bir delil olduğunu anlamayan ve benzerlikleri ortaya çıkarmaya çalışmayanlara ne kadar delil ve ayet indirilirse indirilsin boştur.”³⁶⁴

Açıklamalarda, evrende sadece tek ve nadir gerçekleşen olayların değil, aynı zamanda benzer olayların da Allah’ın varlığına delil olarak kabul edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Nitekim “*O, karada ve denizden ne varsa bilir; O’nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez...*”³⁶⁵ ayetinde de buyrulduğu gibi evrende meydana gelen olayların hepsi Allah’ın ilmi ve takdiri ile gerçekleşmektedir. Bu açıdan Allah’ın varlığına delil olması için garip olaylar beklemek yerine insanın sürekli olarak gerçekleşen olayları düşünüp ibret alması gerekmektedir.

Genel itibarıyla önceki kavimler ve Mekkeli müşriklerin mucize istemekten amaçları hiçbir zaman iman etmek olmamıştır. “*Andolsun senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ancak ben inkâr edenleri bir süre serbest bıraktım sonra da onları yakaladım. Görülsün işte azabım nasıl mı?*”³⁶⁶ ayetine göre bu kâfirler alay etmek için böyle taleplerde bulunmuşlardır.

³⁶³ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1421, c. X, s. 151.

³⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 561.

³⁶⁵ En'âm 6/59.

³⁶⁶ Ra'd 13/32.

Bu şekilde alay etmek de yalnız Hz. Muhammed'e (sav) karşı olmuş bir şey değil, bilakis geçmişte diğer peygamberler de aynı tutumlara maruz kalmışlardır.³⁶⁷

Mekkeli müşrikler kendilerine istedikleri şekilde bir mucize gelirse inanacaklarına dair önceden söz vermişlerdir. *“Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair Allah adına kuvvetle yemin ettiler. De ki: ‘mucizeler ancak Allah’a aittir.’ Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?”*³⁶⁸ Elmalılı, bu ayetin açıklamasında, bunların ilk imansızlıklarının, inanmalarına neden olacak mucizenin olmayışının değil, hakkın ayetlerini görmezden gelmeleri sebebiyle olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁹ Kur'an'ın en büyük mucize olduğunu ve evrende gerçekleşen sayısız olayları delil olarak kabul etmemeleri, onların inançsızlıklarına bir delil olmuştur. Onların her ihtimalde iman etmeyecekleri Allah tarafından bilinmektedir. Elmalılı, Hz. Muhammed'e (sav) müşrikler tarafından istenen mucizeler verilse yalanlamazlardı gibi bir olasılığın düşünülmesi halinde ise *“Hem sonra Rabbin göklerde ve yerde kim varsa hepsini en iyi şekilde bilendir.”*³⁷⁰ ayetinin onların inanmayacaklarına bir delil olduğunu zikretmiş ve istedikleri mucizeler gösterildiğinde, önceki milletler gibi müşriklerin de yalanlayacaklarının Allah tarafından bilinmiş olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca onların İsrâ mucizesine inanmayıp ve inananlardan bazılarının İslâm'dan dönmesi gibi büyük bir fitneye sebep olduklarını hatırlatmıştır.³⁷¹

Bu şekilde hem önceki toplumlar hem de Mekkeli müşrikler, peygamberlerin nitelik ve görevleri, onların gönderilme hikmeti üzerinde düşünmeyip peygamberlerden görev ve yetkilerini aşan türden hep böyle olağanüstü şeyler istemişlerdir. Fakat *“Biz öteden beri gönderdiğimiz o elçileri, başka bir şey için değil ancak birer müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz.”*³⁷² ayetinin açıklamasında Elmalılı, bütün peygamberlerin toplumlarına sevinç verecek şeyleri haber verip müjdelemek ve zararlı şeyleri haber verip sakındırmak dolayısıyla itaatleri ve bunların sonucundaki ödülü, günahları ve bunların cezasını bildirmek için gönderildiğini ifade etmiştir. Ayrıca peygamberlerin kendilerine haber verilen şeylerin meydana gelmesinde müdahale yetkisinin olmadığını ve her şeyin Allah'ın dilemesi ile gerçekleştiğini zikretmiştir.³⁷³

³⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 316.

³⁶⁸ En'âm 6/109.

³⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 81-82.

³⁷⁰ İsrâ 17/55.

³⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 487.

³⁷² En'âm 6/48.

³⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 572.

2.1.5.İfrat ve Tefrite Düşmeleri

Dinde aşırıya gitme yani ifrat ve tefrite düşme peygamberlere karşı gösterilen tavırlardan birisidir. Bu tutuma en çok maruz kalan peygamber de İsa (a.s) olmuştur. Hristiyanlar ona tanrılık vasfı yükleyip, insanüstü bir varlık mertebesine çıkararak ifrata düşmüşler. Yahudiler ise genelde kendilerine gönderilen peygamberlerin birçoğuna yaptıkları gibi İsa'nın (a.s) peygamberlik değerini hiçe sayarak tefrite düşmüşlerdir. Nitekim “*De ki: Ey kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.*”³⁷⁴ ayeti onların bu yersiz tutumlarına işaret etmektedir. Elmalılı, ayette geçen “gulüvv” kelimesinin sözlükte asıl “oku ileriye atmak” anlamına geldiğini zikretmiştir. Bundan hareketle “herhangi bir şeyin kendi ölçü ve menzilini geçmesi, sınırını aşıp, ileri gitmesi” anlamının kullanıma sokulmuş ve manasının genişletilmiş olduğunu belirtmiştir. Buradan çıkarım yaparak dinin sınırının, hak ve gerçek olduğunu, Ehli kitabın ise bulundukları dinde hakkın da batılın da bulunduğunu ifade etmiştir.³⁷⁵

Elmalılı ayrıca yukarıdaki ayetin tefsirinde dinde aşırılık göstermeyi şu şekilde belirtmiştir:

“Dinde aşırılık iki türdür. Birisi, haklı aşırılık, diğeri haksız aşırılıktır. Haklı aşırılık, dinin hakikatlerini iyice araştırmak ve inceliklerini gözden geçirerek iyice incelemek ve delilleriyle hüccetlerini elde ederek, hükümlerini çok dikkatli bir şekilde uygulamaktır ki buna ‘salâbet/dinde sağlamlık, takvâlı olma vera, ictihad, mücahede, gayret ve hamîyyeti diniyye’ de denilmektedir. Ayet bunu yasaklamamış, tam aksine teşvik etmiştir. Hak olan konularda ne kadar ileriye gidilse aşırılık ve taassup sayılmaz. Diğeri ise bâtil ve haksız olan aşırı gitmektir ki bu da asıl delilleri görmezden gelip şüphelerin arkasına düşerek, iki aşırılıktan birine (ifrat ve tefrit) düşerek, hakkı çiğnemek ve apaçık olan hakkı kabul etmeyip, aksini benimsemektir ki buna da ‘taassub/bağnazlık ve hamîyyeti cahiliyye/cahiliyye fanatizmi’ denilir. Ayet ‘haksız yere’ diye işte bu tür aşırılığı yasaklamıştır.”³⁷⁶

Açıklamalara göre kişinin Allah’ın rızasını kazanmak için takvalı olması, Allah yolunda cihat etmesi, ibadetlerinde istikrarlı olması aşırılık olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü Allah’ın emrettiği hususlarda insan ne kadar çok çaba harcarsa kıymeti ve değeri de o derece artmaktadır. Nitekim bir ayette “(Resûlüm) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?”³⁷⁷ buyurulmuştur. Bu ayet insanın Allah katındaki değerinin kulluk ve dua ile artacağına işaret etmektedir. Fakat bunların aksine Allah’ın emretmediği konularda

³⁷⁴ Mâide 5/77.

³⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 448- 449.

³⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 449.

³⁷⁷ Furkân 25/77.

aşırılık göstermek, haksızlığa neden olmakla beraber Allah'ın koymuş olduğu sınırları da çiğnemek anlamına gelmektedir.

Elmalılı yukarıdaki açıklamalarına ek olarak, insanların dindeki amacının daima hakkın/gerçeğin peşinden gitmek olması gerektiğini, buna karşı kör bir taklit ile aşırıya gitmeyi ya da hiç yapmamak şeklinde hakkın çiğnenip geçilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁸ Böylece Hristiyanların İsa'yı (a.s) peygamberliğin ilerisine geçirip onu tanrılık derecesine yükseltmeleri, Yahudilerin ise onun peygamberlik ve elçiliğini inkâr edip değerini ve mertebesini hiçe sayıp, aşağıya çekmeleri onların hakkı çiğnediklerini göstermektedir.

Elmalılı'ya göre onların bu şekilde dinden sapmasının nedenleri şöyle özetlenebilir:

1-Temelde dinlerinde hakkı/gerçeği amaç edinmemeleri.

2-Bu nedenle haksız yere aşırılık yapıp, taassub göstermeleri.

3-Geçmişleri körü körüne taklit etmeleri.

4-Arzularının ve nefsanî eğilimlerinin peşinden gitmeleridir. Bu en son madde birincinin de nedenini oluşturmaktadır. Dolayısıyla iman ile inkârın, hak ile batılın ayırt edici ölçüsü budur. Birisi, gerçek tanrıya kulluk etmek; diğeri nefsin arzularına tapınmaktır ki bu, duygularına uymak diye de ifade edilmektedir. Bu şekilde hem İsa'ya (a.s) tanrı diyen Hristiyanlar hem de İsa'yı (a.s) hor görerek inkâr eden Yahudiler kendi arzularına uymuşlardır. Bu nedenle İsa'ya (a.s) tanrı diyen Hristiyanlar, Yahudilerin zıddına gitmiş gibi görünmekle beraber arzularına uymak, keyfî düşüncelerinin arkasında koşmak açısından Yahudilerin yoluna gitmişler ve onlara uymuşlardır.³⁷⁹ Böylece Hristiyanların ve Yahudilerin İsa (a.s) hakkında değerlendirmeleri farklı da olsa, hakkı çiğnemek ve gerçeği kabullenmemek konusunda birbirlerine benzedikleri görülmüştür.

Onların bu yersiz yakıştırmalarına karşı İsa (as.) hiçbir zaman tanrılık iddiasında bulunmamıştır. Bunun en açık delili de *“İsa açık delillerle geldiği zaman demişti ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim. Öyleyse Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Çünkü Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O'na ibadet edin. İşte bu doğru yoldur.”*³⁸⁰ ayetleridir.³⁸¹ İsa'nın (a.s) getirdiği hikmet, insan aklına hak yolu gösterecek yalnızca akılla bilinemeyecek konuları aydınlatacak

³⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 449.

³⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 449-450.

³⁸⁰ Zührûf 43/63-64.

³⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 311.

ve onların ihtilafa düştükleri alanlarda son sözü söyleyen vahiydir.³⁸² Kendilerine indirilen vahyin dili bu kadar kesin ve net olarak bilinmesine rağmen peygamberleri aralarından ayrılınca ihtilafa düşüp, hak yoldan sapmışlardır. “*Ama aralarından çıkan gruplar, bir ihtilâfa düştüler...*”³⁸³ ayetinin tefsirinde Elmalılı, Yahudilerin İsâ (a.s) hakkında farklı söylemlerde bulunduğunu, Hristiyanların da kendi aralarında farklı gruplara ve mezheplere ayrıldığını zikretmiştir. Ayrıca “İsâ (a.s) Allah’ın oğludur” lafını da onların çıkardığını, bu şekilde her iki grubun da ifrat ve tefrit yönüyle aşırıya gittiklerini belirtmiştir.³⁸⁴

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere peygamberliğin değerini anlayamayan bu toplumlar hep aşırı uçları tercih etmişler ve peygamberlik makamına gereken saygıyı göstermemişlerdir. Oysa dinde takip edilmesi gereken yol, Allah tarafından vahiy ile insanlara bildirilmiştir. Onların bu şekilde dinden sapması da hem ilâhi vahyi tahrif ettiklerinin hem de peygamberlere haksızlık ettiklerinin bir göstergesi olmuştur.

2.1.6. Haksız Yere Peygamberlerini Öldürmeleri

Kavimlerin olumsuz tutum ve davranışlardan birisi de, peygamberlerden bir kısmını ölümle tehdit etmek, bazılarını ise haksız yere öldürmektir. Çoğunlukla peygamberliği inkâr edilen elçilere karşı tuzak kurarak öldürme teşebbüsüne girilmiştir. Fakat bazı kavimler de vardır ki kendilerine gönderilen ve hak yola davet eden peygamberleri, belli bir dönem onayladıkları halde sonradan onları öldürmüşlerdir. Çünkü peygamberler uyarıcı vasıfları gereği birtakım kurallar ve hükümler getirmişlerdir. Bütün bu kurallar ve sınırlamalar nefislerine ağır gelince ve yaptıkları her türlü zulümlerle peygamberleri davasından vazgeçiremeyince son çareyi onları öldürmek olarak görmüşlerdir. Böylece peygamberleri öldürünce dinlerinde istedikleri gibi davranabileceklerini düşünmüşlerdir.

Nûh (a.s)³⁸⁵, Sâlih (a.s)³⁸⁶, İbrâhim (a.s)³⁸⁷, Şuayb (a.s)³⁸⁸, Mûsâ (a.s)³⁸⁹, İsâ (a.s)³⁹⁰ ve Hz. Muhammed (sav)³⁹¹ toplumları tarafından öldürülmekle tehdit edilen peygamberlerdendir. Kavimleri bu peygamberleri öldürmek için birtakım hile ve tuzaklar kurmuşlar ama Allah onların tuzaklarını boşa çıkarmış ve peygamberlerini kurtarmıştır.

³⁸² Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. IV, s. 781.

³⁸³ Zuhûr 43/65.

³⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 313.

³⁸⁵ Şuarâ 26/116.

³⁸⁶ Neml 27/49-51.

³⁸⁷ Ankebût 29/24; Sâffât, 37/97-98.

³⁸⁸ Hûd 11/91.

³⁸⁹ Mü'min 40/26.

³⁹⁰ Nisâ 4/147.

³⁹¹ Enfâl 8/30.

Toplumlarda peygambere zarar verme, onu davasından vazgeçirme istediği sürekli tekrarlanan bir durum olmuştur. Eğer peygamber hak yolunda mücadele ettiği davadan vazgeçmezse ya ölümle ya da yurdundan sürgün edilmekle tehdit edilmiştir. Yalnız bir taraftan böyle tehditvari söylemlerde bulunurken bir taraftan da peygamberlerin ailesinden veya çevresinden çekindikleri için söylediklerini uygulama konusunda yeterli cesareti kendilerinde görememişlerdir. Nitekim bununla ilgili “*Eğer yakın çevren olmasaydı seni taşla tutar öldürürdük...*”³⁹² ayeti Şuayb’ın (a.s) kavmi tarafından ölümle tehdit edildiğine işaret etmektedir. Kavmi tarafından Şuayb’a (a.s) verilen bu tepkinin aynısını Hz. Muhammed de (sav) Kureyş müşriklerinden görmüştür. Kureyş müşrikleri de tıpkı Medyen halkının yaptığı gibi Hz. Muhammed’in (sav) kanına susamış bir şekilde onu öldürmek istemişler ve Medyen halkının Şuayb’ı (a.s) öldürmek için ailesinden çekindiği gibi Kureyş de Haşimoğullarından çekinmiş ve bu suçu işlemekten doğacak olan riskleri göze alamamışlardır.³⁹³

Tarihte en çok peygamber İsrailoğullarına gönderilmiştir. Onlar kendilerine gönderilen Zekeriyâ (a.s), Yahyâ (a.s) gibi peygamberlerden bazılarını, önceden doğruluklarını kabul etmelerine rağmen sonradan şehit etmişlerdir. İsrailoğullarının soyundan gelen Yahudiler de ataları tarafından yapılan bu haksız cinayetlerden herhangi bir rahatsızlık duymamışlar ve peygamberlere olan düşmanlıkları daima devam etmiştir. Nitekim ayette bu hususla ilgili şöyle buyurulmuştur: “*Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz, diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların bu dediklerini, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri ile birlikte yazacağız.*”³⁹⁴ Ayete göre Yahudilerin bu alaylı ifadeleri peygamberleri öldürme günahıyla bir tutulmuştur.

Elmalılı’ya göre yukarıdaki ayette geçen “haksız yere peygamber öldürmeleri” ifadesi “beraberlik tümleci” anlamında kullanılıp mef’uli maah konumundadır. Yani “sözlerini bu davranışlarıyla beraber bu cinayetin başına yazacağız” anlamındaki ifade büyük bir cezayı ve tehdidi içermektedir. Aynı zamanda bu peygamber öldürme fiilini onların ataları yapmış olduğu halde ayette bunların yaptığı bir iş gibi ifade edilmesi, bunların da aynı işe razı oldukları için cezalarının onlarla ortak olduğunu göstermektedir. Yani Yahyâ (a.s), Zekeriyâ (a.s) ve diğer peygamberlerin böyle haksız yere öldürülmeleri, cinayeti sadece yapan şahıslara değil bizzat Yahudiliğin kendine nispet edilmektedir. Ayrıca yapılan haksızlığa rıza göstermeleri sebebiyle bu ayet onlar hakkında sadece soyut bir ceza vaadi ve tehditten ibaret olmayıp, Hz. Muhammed’in (sav) mesajına karşılık gösterdikleri inkârın ve ortaya attıkları şüphelerin ciddi

³⁹² Hûd 11/91.

³⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. II, s. 393.

³⁹⁴ Âl-i İmrân 3/81.

olmadığını ispat etmekte ve onları kökünden silip atan bir cevabı da içermektedir. Çünkü Yahudiler İsa (a.s) gibi sadece inkâr ettikleri peygamberleri öldürmeye teşebbüs etmekle kalmamışlar, Zekeriyâ (a.s) gibi bir zamanlar peygamberliğini kabul edip doğruladıkları peygamberleri de öldürmüşlerdir. Bir peygamber öldürmek ise büyük bir haksızlık ve kâfirlik göstergesidir. Dolayısıyla onlara göre peygamberlik belli olduktan sona bile onları öldürmek ve inkâr etmek gibi cinayetleri doğru kabul edenlerin ve Allah’a karşı, alay ve eğlenme şeklinde de olsa, “Şüphesiz ki Allah fakirdir, bizler ise zenginiz” demek cüretinde bulunanların bir peygambere karşı ileri sürmeye çalıştıkları şüphe ve itirazların gerçekten kalplerini işgal eden bilimsel bir şüphe değil, yalnız kesin hakikatlere karşı bir inat ve büyükleme yoluyla veya düşmanlık duygusuyla ortaya koydukları bir tavırdan ibaret olmuştur.³⁹⁵

Yahudilerin bu şekilde atalarının peygamber öldürmesinden razı oldukları gibi Hz. Peygamber’e (sav) yönelik davranışlarında birtakım çelişkiler görmek mümkündür. *“Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği bir kurban getirmediğe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti. Diyenlere şöyle de: Size benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz onları niçin öldürdünüz?”*³⁹⁶ ayetinin inişine neden olan olayla ilgili Râzî’de şöyle bir rivayet geçmektedir: “Yahudilerden bir grup Hz. Muhammed’e (sav) gelerek, ‘Ey Muhammed! Sen peygamber olduğunu ve sana Allah tarafından bir kitap gönderildiğini iddia ediyorsun. Oysa Allah bizden, ateşin yakacağı bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı. Bize böyle bir mucize getirirsen seni tasdik ederiz’ demişler, bunun üzerine bu ayet inmiştir.”³⁹⁷ Ayetin devamından peygamberlerin bu tür mucizeler getirdikleri anlaşılmakla birlikte buradan Allah’ın onlara böyle bir mucize getirilmediği takdirde hiçbir peygambere inanmamalarının emredildiği anlamı çıkmamaktadır. Bilakis ayet onları yermekte ve iddia ettikleri şeyde doğru olmadıklarını göstermektedir.³⁹⁸ Elmalılı böyle bir mucize olmadıkça bir peygamberin doğrulanmaması ve diğer delillerin hiçbir şekilde dikkate alınmaması hakkında Yahudilere verilmiş ilâhi bir sözün olmadığını ve onların yalnız Hz. Peygamber’e (sav) iman etmemek için böyle yalan bir iddia ileri sürdüklerini ifade etmiştir.³⁹⁹ Ayrıca onların atalarının kendi içlerinden olan ve kendilerine bu mucizeleri gösteren peygamberleri öldürdükleri gibi Hz. Peygamber (sav) dönemindeki Yahudilerin de atalarının peygamber öldürmelerinden hoşnut olduklarını, peygamberlere gerektiği gibi iman etmediklerini ve o cinayetlerden dolayı bir

³⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 566-567.

³⁹⁶ Âl-i İmrân 3/183.

³⁹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. IX, s. 449.

³⁹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. I, s. 727-728.

³⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 568.

pişmanlık duyup tövbe etmediklerini ifade etmiştir. Bunun yanında Allah'ın elçisi son peygambere iman etmek için söz konusu bütün peygamberlere inanmanın şart olduğunu ve Yahudilerin o peygamberlerin hepsini doğrulamadan ve o günahlarına tövbe etmeden Hz. Muhammed'i (sav) de doğrulamış sayılmayacaklarını belirtmiştir.⁴⁰⁰

Yahudilerin Hz. Peygamber'e (sav) olan düşmanlıklarının başka bir kanıtı da “*Ey Muhammed sen onlardan ancak hainlik görür durursun...*”⁴⁰¹ ayetidir. Yani ayete göre onların öteden beri devam eden adetleri bu olmuştur. Ataları peygamberlerine karşı antlaşmaları bozarak ve onları öldürerek zulmettikleri gibi torunları da Hz. Muhammed'e (sav) hainlik etmişler, yaptıkları antlaşmaları bozmuşlar, düşmanlarına yardımda bulunmaya çalışmışlar ve onu öldürmeye dahi teşebbüs etmişlerdir.⁴⁰²

Böylece onların peygamberlere olan düşmanlıkları sebebiyle daima peygamberleri öldürmeye kalkıştıkları ve yaptıkları bu haksız işten hiç çekinmedikleri anlaşılmaktadır. “*Ne zaman size bir peygamber nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklük taslayarak kimini yalanladığınız kimini de öldürdüğünüz doğru değil mi?*”⁴⁰³ Elmalılı, ayette geçen bu ifade Yahudilerin önceki peygamberleri (Zekeriyyâ, Yahyâ ve diğerleri) öldürdükleri gibi Hz. Peygamber'i (sav) de öldürme kararlılığında olduklarını belirtmiştir. Zira ayetteki soruda bunu yüzlerine çarpmak ve kınamak anlamı olduğunu ve ayrıca Hz. Muhammed'i (sav) öldürmeye teşebbüs etseler de bunu yapmaya meydan bulamayacaklarının bir delili olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁴

Bu şekilde İsrâiloğulları kendilerine indirilen kitaplara ve gönderilen peygamberlere karşı inançlarında samimi olmadıkları için peygamberlerini öldürmüşlerdir.⁴⁰⁵ Eğer inançlarında samimi olsalardı Zekeriyyâ (a.s) ve Yahyâ (a.s) gibi bir zamanlar onayladıkları bu peygamberleri öldürmezlerdi. Oysa peygamber öldürmek ise bir kâfirlik göstergesidir. Nitekim Tevrat da bunu haram kılmıştır.⁴⁰⁶

Peygamberleri öldürenlerin Allah katında çok çetin bir cezai sorumlulukları vardır. Nitekim “*Onlar: O Allah'ın ayetlerini tanımayan ve haksızlıkla peygamberleri öldüren ve insanlar içinde adalet ve insaf emredenleri öldürenler (var ya) şimdi hep bunlara, çok acı*

⁴⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 568-569.

⁴⁰¹ Mâide 5/13.

⁴⁰² Taberî, *Câmi'ul Beyân*, c. X, s. 131; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 290.

⁴⁰³ Bakara 2/87.

⁴⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. I, s. 425.

⁴⁰⁵ Bakara 2/91.

⁴⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. I, s. 430.

*verecek bir azap müjdele.*⁴⁰⁷ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir. Böylece gerek Yahudilerden gerekse Hristiyanlardan Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, ilk olarak Yahudilerin yaptığı peygamberleri öldürme haksızlığı gibi fiili inkârda bulunanlar, ikinci olarak ise peygamber olmasalar da insanlar arasında onlara tabi olup uyan, adalet ve doğruluğu emreden insanları öldürmekle fiilen inkârlarını ortaya koyanlar acı bir azapla uyarılmıştır.⁴⁰⁸

Firavun da Mûsâ'yı (a.s) yakalatıp öldürme teşebbüsünde bulunmuştur. *"Firavun: Bırakın beni, dedi. Mûsâ'yı öldüreyim. (Kurtarılabirse) Rabbine yalvarsın..."*⁴⁰⁹ Elmalılı, bu ayeti *"...ve her ümmet kendi peygamberini yakalamak niyetinde bulundu."*⁴¹⁰ ayetiyle ilişkilendirerek ayette sözü edilen konuya bir örnek teşkil ettiğini dile getirmiştir. Buna göre Firavun'un Mûsâ'nın (a.s) mucizelerine karşı despotluğunun kırıldığını, A'râf Sûresi'nde de geçtiği üzere bu konunun artık sadece toplumun görüşüne başvurmakla kalınmayıp Mûsâ (a.s) için fiili bir müdahale olması gerektiğinin düşünüldüğünü belirtmiştir.⁴¹¹

İsrâiloğulları İsâ'yı (a.s) öldürmek için de tuzak kurmuşlardır. *"Ve Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsâ'yı öldürdük demeleri yüzünden (onları lanetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsâ gibi gösterildi..."*⁴¹² Dolayısıyla onların öldürme suçuyla övünmeleri Kur'an'ın bu ifadesine göre gerçek bir durum değildir. Çünkü bir işten amaçlanan ne ise hüküm ona göre gerçekleşmektedir. Onların öldürmeye yeltenmekten amaçları ise asla gerçekleşmemiştir.⁴¹³ Allah İbrâhim'i (a.s) ateşten, Mûsâ'yı (a.s) Firavun'dan Hz. Muhammed'i (sav) de müşriklerin tuzağından nasıl kurtardıysa İsâ'yı (a.s) da Yahudilerin elinden kurtarmıştır.

Mekke müşrikleri de Hz. Peygamber'e (sav) ve ona inanan Müslümanlara çeşitli işkenceler etmişlerdir. Bu işkence ve zulümlerle inananları davalarından döndürememişlerdir. Medine'ye hicret izninin verilmesiyle birlikte Müslümanların büyük çoğunluğu Mekke'den hicret etmiştir. Böylece Müslümanların Medine'ye yerleşmesi ve İslâmiyet'in orada güçlenmeye başlaması Mekke müşriklerini endişelendirmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in (sav) de bir gün oraya giderek ahabıyla birlikte kendilerine karşı bir güç oluşturacağını düşünmüşlerdir. Bu nedenle Hz. Peygamber'e (sav) karşı bir önlem almak gerekçesiyle Dârünnedve'de toplanmışlar ve kendi aralarında yaptıkları uzun müzakerelerden sonra Ebû

⁴⁰⁷ Âl-i İmrân 3/21.

⁴⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 418.

⁴⁰⁹ Mü'min 40/26.

⁴¹⁰ Mü'min 40/5.

⁴¹¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 195.

⁴¹² Nisâ 4/157.

⁴¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. III, s. 215.

Cehl'in teklifiyle Hz. Peygamber'i (sav) öldürme kararı almışlardır. Hâşimoğullarının kan davası gütmesini engellemek için de Kureyş kabilelerinin her birini temsilen görevlendirilen bir grubun yerine getirmesini kararlaştırmışlardır. Müşriklerin bu planları Cebrail (a.s) tarafından Hz. Peygamber'e (sav) haber verilmiş, Hz. Peygamber (sav) de bu haber üzerine evine gidip müşrikleri yanıltmak ve kendisinde olan emanet eşyaları sahiplerine vermesi için Hz. Ali'yi görevlendirmiştir. Her türlü önlemi aldıktan sonra Medine'ye hicret etmiştir.⁴¹⁴ Böylece Allah'ın yardımıyla onların tuzaklarından kurtulmuştur.

Tarihe bakıldığında özellikle Ehl-i kitabın peygamberlerine gösterdikleri tavırlarda, en uç nokta, kendilerini hidayete çağıran peygamberleri öldürmeleri olmuştur. Çünkü düşmanlıkta bunun daha ileri derecesi yoktur. Bu şekilde onlar peygamberleri öldürerek bir taraftan kâfirliklerini gösterirken diğer taraftan da insanlık adına görülebilecek en büyük suçu işlemişlerdir. Bu suçu işlemelerinin temel nedeni ise dini ve ilahi kitabı bozup kendi arzularına göre kontrolsüz bir şekilde yaşama istekleridir. Nitekim Ehl-i kitabın dinlerine ve kitaplarındaki tahrifata bakıldığında onların yaptıkları bu işin sonucunu görmek mümkündür.⁴¹⁵

2.1.7.Söylemlerinde Çelişmeleri

Peygamberlerin ümmetleri, peygamberlere karşı gösterdikleri tavırlarda birbirini tutmayan birtakım çelişkili ifadeler kullanmışlardır. Özellikle Mekkeli Müşrikler Hz. Peygamber (sav) ve Kur'an hakkında birbiriyle hiç örtüşmeyen ithamlarda bulunmuşlardır. Nitekim *"Siz çelişkili sözler söylemektесiniz."*⁴¹⁶ ayetinde buyrulduğu üzere inkâr edenlerin sözleri birbirini tutmamış ve tek bir söz etrafında toplanmamışlardır. Bir taraftan Allah için 'gökleri ve yeri yaratan' demişler diğer taraftan da çeşitli ma'butlara tapmışlardır. Böylece onların yolları ve amaçları belli bir gayede toplanmamıştır. Hz. Peygamber'e (sav) bazen sihirbaz, bazen kâhin, bazen şair, bazen de cinlenmiş/deli gibi birbirini tutmayan sözlerle ithamlarda bulunmuşlardır. Yine bir taraftan kendileri için bir ceza olacağına inanmayıp gerçeğin tam tersini benimserken diğer taraftan ileride kendileri için aracı olur umuduyla putlara tapmışlardır.⁴¹⁷

Onların bu tutarsızlıkları hem peygamberlerin şahsına hem de onların tebliğ ettikleri ilâhi hükümlere yönelik olmuştur. *"Ayrıca bunlar gerçeği kendilerine geldiğinde hemen yalanladılar, tam bir tutarsızlık içindeler."*⁴¹⁸ ayeti onların bu tavırlarına işaret etmektedir.

⁴¹⁴ Deliser, *Kur'an-ı Kerim Penceresinden Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Eşsiz Örnekliliği*, s. 216-217.

⁴¹⁵ Eyüp Yaka, *Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın Kendi Dinlerine Karşı Tutumu*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1994, s. 24-26.

⁴¹⁶ Zâriyât 51/8.

⁴¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 547.

⁴¹⁸ Kâf 50/5.

Müşrikler ahiretle ilgili ayetler kendilerine gelince bir taraftan nasıl olacak diye şaşırıırken, diğer taraftan da emin olmadan inkâr ederek tutarsızlıklar içinde gelecekte ve ahiret yaşamından ümitsiz bir şekilde kalmışlardır.⁴¹⁹ “(Resûlüm) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli.”⁴²⁰ ayeti onların bu asılsız yakıştırmalarına bir cevap niteliği taşımaktadır. Elmalılı, ayette geçen “kâhin” ifadesinden kastedilenin bir çeşit sanı ile gayb haberi veren kimse olduğunu ve geçmişle ilgili olursa “kâhin”, gelecekle ilgili olursa “arraf” denildiğini söylemiştir.⁴²¹

Kur’an’da onların bu birbirini tutmayan asılsız yakıştırmalarına uyarı olarak şöyle buyurulmuştur: “Onlara bunu akılları mı emreder, yoksa onlar, azgın bir topluluk mudur?”⁴²² Ayetin tefsirinde Zemahşerî (ö.538/1144) müşriklerin, Hz. Peygamber’i (sav) bir taraftan mecnun ilan ederlerken diğer taraftan da onu özel yetenek ve ince zeka gerektiren şairlik ve kâhinlikle nitelemelerini akıl ve mantığın kabul edebileceği bir iş olmadığını belirtmiştir.⁴²³ Râzî, bu ayette aklın söz ve davranışlardaki önemine işaret edildiğini ve aklın hisleri kontrol etme işlevi olduğunu söylemiştir.⁴²⁴ Elmalılı ise ayetteki “bunu” ifadesinden onların sözlerindeki çelişkinin kastedildiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Kâhin, keskin akıllı ve zeki olur, ‘deli’ nin ise akıl ve düşüncesi karışık bulunur. O halde nasıl olur da kâhin dediklerine deli, deli dediklerine de kâhin diyebilirler; demek ki akıllılık iddia eden o kimseler ne dediklerini bilmeyerek, nasıl çelişkiye düştüklerini fark edemeyecek derecede akılsızlıklarını göstermişlerdir.”⁴²⁵ Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber’i (sav) birbirinin zıddı söylemlerle itham etmeleri, o sözleri sarfeden kâfirlerin kendi düşüncelerinde bir kararsızlık yaşadıklarını ve peygamberlerin nitelik ve görevlerini anlayamadıklarını göstermektedir.

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber’e (sav) olduğu gibi, Kur’an’a yönelik ithamlarında da çelişkiler görmek mümkündür. “Yahut ‘onu kendisi uydurdu!’ mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler.”⁴²⁶ Elmalılı’ya göre ayette geçen “tekavvül” kelimesi kendisinde olmayanı söylemeye çalışmak anlamını ifade etmektedir. Yani onlar “vahiy ile değil, kendiliğinden söylüyor ve Allah’a isnat ediyor” demişlerdir. Fakat bunu kendileri bile içten inanmayarak söylemişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber’in (sav) yalan söylemediğine her daim şahit olmuşlar ve

⁴¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 516.

⁴²⁰ Tûr 52/29.

⁴²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 576.

⁴²² Tûr 52/32.

⁴²³ Ebu’l- Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl*, Dâru’l-Kütübi’l-Arabiyye, Beyrût 1407, c. IV, s. 413.

⁴²⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XXVIII, s. 213.

⁴²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 576-577.

⁴²⁶ Tûr 52/33.

onun bu şekilde kendi sözünü Allah’a iftira etmeyeceğini de bilmişlerdir. Ayrıca onlar Kur’an’ın uydurma bir söze benzemediğini de bilmişlerdir. Bunlara rağmen sırf inkâr ve inatlarından dolayı böyle ithamlarda bulunmuşlardır.⁴²⁷ Onların Kur’an’a yönelik tutarsızlık içinde olduklarını gösteren başka bir ayette de şöyle buyurulmaktadır: “*O inkârcılar Kur’an’ı işittikleri zaman seni gözleriyle devirecekmiş gibi bakarlar, şüphe yok ki o bir delidir, derler.*”⁴²⁸ Ayetin ifadesine göre Mekke müşrikleri Kur’an’ın yüceliğini anlamışlar ve kıskançlıkları nedeniyle nazar değdirme aşamasına kadar gelmişlerdir. Bu şekilde onlar Kur’an’ı her işittiklerinde onun söz dizimi ve anlamındaki eşsizliği ile Hz. Peygamberin (sav) ona nail olmasını kıskanmışlar ve ona bakışlarını dikerek bakmışlardır. Dolayısıyla Kur’an onların son derece dikkatlerini çekmiştir. Bütün bunlara rağmen Hz. Muhammed’e (sav) mecnun diyerek kendi düşünceleriyle çelişmişlerdir.⁴²⁹

Mekke müşriklerinin hem Allah’a olan inançlarında hem de peygambere ve Kur’an’a karşı söylemlerinde tutarsızlıklar olmuştur. Nitekim putperestlik inançlarında bir taraftan Allah’a inanırken, diğer taraftan putlara tapmaları onların tam bir tutarsızlık içinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca Hz. Muhammed’in (sav) her yönden ahlaki olgunluğa sahip olduğunu bilmelerine ve hatta toplumda en güvenilen insan olarak tanıyıp, bütün değerli eşyalarını ona teslim etmelerine rağmen onu delilik ve yalancılıkla suçlamışlardır. Bütün bunlar onların ithamlarının yersiz olduğunu ve sağlam hiçbir gerekçeye dayanmadığını göstermektedir.

2.1.8. Başlarına Gelecek Olan Azabı Acele İstemeleri

Peygamberlerin hepsi kendi toplumlarına tek olan Allah’a iman etmeleri gerektiğini tebliğ etmiştir. “*Andolsun ki Nuh’u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavimim! Allah’a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.*”⁴³⁰ ayetine göre inanmadıkları takdirde ise Allah tarafından kendilerine azabın gelmesi konusunda uyarılmışlardır. Nitekim “*...biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.*”⁴³¹ ayetinde de buyurulduğu üzere geçmişte helâk olan bütün kavimlere böyle bir ikaz önceden mutlaka yapılmıştır.

Her kavim, kendinden öncekilerin başlarına gelenlerden ders almayıp, peygamberleri tarafından kendilerine bildirilmiş olan azabı umursamaz ve alaycı bir üslupla bir an önce gelmesini istemiştir.⁴³² Onların bu tavırları, peygamberleri inkâr ettikleri gibi gelmesi va’d

⁴²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 577.

⁴²⁸ Kâlem 68/51.

⁴²⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 57-58.

⁴³⁰ A’râf 7/59; Ayrıca bkz. Hûd 11/26.

⁴³¹ İsrâ 17/15.

⁴³² Şuarâ 26/187; Ankebût 29/29.

edilen azabı da özünde inkâr ettiklerini göstermektedir. Kısacası öncekilerin başlarına gelen bir azabın inançsızlıklarından dolayı kendilerine de geleceğine ihtimal vermemişlerdir.

Bu kavimler azabın geleceğine inanmasalar da peygamberleri tarafından va'd edilen azap dünya hayatında birçoğunun başına gelmiştir. Nitekim Nûh'un (a.s) kavmi suda boğularak⁴³³, Âd kavmi şiddetli bir rüzgârla⁴³⁴, Semûd kavmi korkunç bir sesle⁴³⁵, Lût'un (a.s) kavmi gökten taş yağdırılarak⁴³⁶, Medyen halkı ise şiddetli bir sarsıntıyla⁴³⁷ helâk olmuşlardır. Bu kavimler, peygamberlere karşı haddi aştıkları ve hiçbir şekilde imana gelme ihtimalleri kalmayınca helâk edilmişlerdir.⁴³⁸ *"Nitekim onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı."*⁴³⁹ Böylece peygamberleri yalanlayanların azabı hak etmeleri Allah'ın evvelden beri süregelen değişmez kanunu olmuştur.⁴⁴⁰

Mekke müşrikleri de geçmiş kavimlerin başına gelen helâklardan ibret almamışlardır. Onlar da aynı önceki kavimlerde olduğu gibi Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğine ve haber verdiği ahiret azabın geleceğine inanmadıkları için yaptığı uyarıları dikkate almamışlar, onunla alay ederek azabın bir an önce gelmesini istemişlerdir.⁴⁴¹ *"Ona inanmayanlar onun acele gelmesini isterler, İman edenler ise gerçek olduğunu bilirler ve ondan korkar sakınırlar. İyi bil ki o saat hakkında tartışanlar, kesinlikle uzak bir yanlışlık içindedirler."*⁴⁴² ayetten Mekkeli müşriklerin kıyamet olayının acele gelmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Elmalılı, acele etmenin sözlü ve fiili olarak iki çeşit olduğunu zikretmiştir. Birincisi doğruluğuna inanmadıkları için *"Doğru iseniz hani ne zaman o va'd..."*⁴⁴³ diye alay etme şeklinde sözlü olarak acele istemeleridir. Bir diğeri ise imanları olmadığı için inkâr ve haksızlık ile evrenin ve dünyanın dengelerinin bozulmasına neden olmak için fiilen acele etmişlerdir. İman edenler ise mizânda amellerinin tartılacağından korktukları için iyi hallerini arttırarak çokça sevap kazanmak için uğraşırlar.⁴⁴⁴

⁴³³ A'râf 7/64; Yûnus 10/73; İsrâ 17/103.

⁴³⁴ Fussilet 41/16; Kamer 54/19; Hâkka 69/6.

⁴³⁵ Hûd 11/67; Hicr 15/83; Kamer 54/31.

⁴³⁶ A'râf 7/84; Hûd 7/82; Hicr 15/65; Kamer 54/37-39.

⁴³⁷ A'râf 7/91; Hûd 11/94; Ankebût 29/37.

⁴³⁸ Yûnus 10/13.

⁴³⁹ Ankebût 29/40.

⁴⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 307.

⁴⁴¹ Karaman vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. III, s. 251.

⁴⁴² Şûrâ 42/18; Ayrıca bkz. Zâriyât 51/12; Enbiyâ 21/38; Hacc 22/47; Ankebût 29/53; Sebe' 34/29; Sâffât 37/176; Sâd 38/16; Mülk 67/25.

⁴⁴³ Sebe' 34/29.

⁴⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 267.

Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'in (sav) va'd ettiği azabın önceki kavimlerin başlarına gelenler gibi dünyada gerçekleşmediğini görünce ahirete yönelik inançsızlıkları artmıştır. Oysa Allah'ın inançsızları hemen cezalandırmayıp mühlet vermesinin bazı hikmetleri vardır. Nitekim *“Eğer insanlar iyi olanı çarçabuk istedikleri gibi kötü olanı da Allah onlar için hemen gerçekleştirseydi derhal sonları gelirdi. Bize kavuşacaklarına inanmayanları, azgınlıkları içinde bocalayıp durmak üzere kendi hallerine bırakırız.”*⁴⁴⁵ ayetinden anlaşıldığına göre Allah Teâla insanlara kendilerinin acele ettikleri şerri hemen verip de helak etmemiştir. Kâfirleri ecellerinin gelmesine kadar bir süre kendi halleri içinde bırakmıştır. O kavimler ise bu durumu ihmal olarak değerlendirip helak olmalarına neden olacak iş ve davranışlarını artırmışlardır.

Allah'ın Râhman ismi gereği yeryüzündeki bütün varlıklara merhamet etmesi de azabın ertelenmesinin bir hikmetidir. *“Şayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üzerinde tek bir canlı bırakmazdı, fakat onlara belirli bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir.”*⁴⁴⁶ ayetinde de buyrulduğu üzere Allah'ın hükmünün ve kararının mühlet verme şeklinde gerçekleşmesinde Allah'ın rahmetinin gazabından ileri olduğunun etkisi vardır.⁴⁴⁷ Nitekim bunun en açık delili de *“Azabım var ya onunla dilediğimi cezalandırırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır...”*⁴⁴⁸ ayetidir. Ayetin ifadesine göre rahmetin bu kadar kapsamlı olması yaratılışın başlangıcı açısından ve azap dilemesi de yaratılışın ortası ve sonu açısından ve dolayısıyla rahmet asıl, azap ise ikinci derecededir. Yani rahmet sırf Allah'ın zatının gereği, azap ise kulların durumlarının bir sonucu olmuştur.⁴⁴⁹

Azabın Allah tarafından takdir edilen bir zamanı vardır. O vakit gelince o azaptan kurtuluş yoktur. *“Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen biz yazgı olmasın.”*⁴⁵⁰ Elmalılı, ayetteki belli bir yazgı ifadesini “unutulmaz, gözden kaçmaz ve ileri geri şaşmaz” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla türlü türlü felaket ve afetlerle yok edilen memleketlerin hiçbiri, rastgele ve körü körüne değil, her biri Allah'ın hikmeti gereğince belirlenmiş ve levh-ı mahfuza/kadere yazılmıştır. Yani o yazıda belirlenmiş olan zamandan

⁴⁴⁵ Yûnus 12/11.

⁴⁴⁶ Fâtır 35/45.

⁴⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 73-74.

⁴⁴⁸ A'râf 7/156.

⁴⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 300.

⁴⁵⁰ Hicr 15/4; Ayrıca bkz. Mülk 67/26.

önce yok olmamışlardır.⁴⁵¹ “Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez.”⁴⁵² ayetinde de geçtiği üzere bütün eceller Allah’ın takdir ettiği zamanı beklemektedir.

Mekke müşriklerine va’d edilen azabın önceki kavimlerin başlarına gelen gibi dünyada görülmemesinin başka bir sebebi ise Hz. Peygamber’in (sav) rahmet peygamberi olmasından kaynaklıdır. “*Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah’ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi.*”⁴⁵³ ayetinde buyrulduğu üzere kâfirler açık bir şekilde Allah’ın ayetlerini inkâr edip, hafife aldıkları azabı alaycı bir üslupla başlarına gelmesini istemişlerdir. Bu şekilde Kur’an’ı yalanlamalarına karşı sanki hak ettikleri azabı kabul edip istemişlerdir. Allah’ın onların istedikleri bu azabı neden vermediğinin cevabı ise “*Hâlbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfîret dilerken de Allah onlara azap edici değildir.*”⁴⁵⁴ ayetinin mesajındadır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) onlar için rahmetin kendisi olmuştur. Ve onun bulunduğu yere azabın inme olasılığı da yoktur. O toplum içinde iman edenler veya daha sonradan tövbe edip iman edecek olanlar olduğu için Allah onların köklerini kazıyacak olan azabı indirmemiştir. Nitekim hiçbir millet peygamberleri içlerinden alınmadan bir azapla cezalandırılmamıştır. İyiler içinde kötüler ortaya çıkıp zâlimler ileri gitmeye başladığında zulüm ve isyanla gelecek olan fitnenin zararı iyilere de bulaştığı gibi kötüler içinde iyiler ortaya çıkmaya başladığında az da olsa o iyilerin yüzü suyu hürmetine kötülerin hak ettikleri azap ya affedilmiş ya da ertelenmiştir. Böylece kötüler azabın gelmesine neden oldukları gibi iyiler de rahmetin gelmesine neden olmuşlardır. Zira o zaman kâfirlerin başlarına taş yağdırılmaması, onların o azabı hak etmemiş olduklarından değil içlerinde peygamber ve inananlar bulunmasından dolayıdır.⁴⁵⁵

Mekke müşriklerine daha önceki kavimlerin başlarına gelen gibi dünyada bir azap verilme de Allah’ın hikmeti ve sınaması gereği başlarına birtakım musibetler gelmiştir. Fakat onlar aynı önceki kavimler gibi başlarına gelenlerden gerekli dersleri almamışlar ve sıkıntılı durumdan kurtulunca hemen eski hallerine geri dönmüşlerdir. Nitekim “*İnsanlara dokunan bir zarardan sonra bir rahmet tattırdığımızda bir de bakarsın ki onlar, bize ait işaretler üzerinde hileye sapmışlardır. De ki: Hileye karşı Allah’ın tedbiri daha çabuktur.*” Şüphesiz elçilerimiz

⁴⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 356-357.

⁴⁵² Hicr 15/5; Ayrıca bkz. Nahl 16/61; Kehf 18/59; Ankebût 29/54; Sebe’ 34/30.

⁴⁵³ Enfâl 8/32.

⁴⁵⁴ Enfâl 8/33.

⁴⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 384-385.

sizin hile ve düzenlerinizi kaydediyorlar.”⁴⁵⁶ ayeti onların bu durumlarına işaret etmektedir. Bu ayetin inmesine neden olan olayla ilgili Elmalılı’da şöyle bir rivayet geçmektedir:

“Allah Teâla, Mekke halkını yedi sene kuraklık ve kıtlık ile sıkıştırmış, nerede ise ölüyorlarmış. Ebû Süfyan gibi (henüz Müslüman olmamış) birtakım insanlar Rasûlullah’a gelmişler, bize dua et, eğer yararlı yağmurlar yağar; bolluk olursa seni doğrular, sana inanırız, demişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah dua etmiş, Allah Teâla rahmetini ihsan eylemiş, güzel yağmurlar yağmış bolluk bereket olmuştu. Fakat onlar iman etmemişler ve derhal bu yağmuru, putlara ve yıldızların konumlarına bağlamaya kalkışmışlar ve Allah’ın ayetlerini tenkit etmeye, Rasûlullah’a tuzak kurup, hile yapmaya devam etmişlerdi. Bu konuda en ileri gidenler de serveti ve zenginliği elinde bulunan Kureyş Kabilesi ve Kureyş zenginleri oluyordu.”⁴⁵⁷

Elmalılı, bu rivayeti nakletmekle beraber ayetin iniş sebebinin bunlar olmasının yanı sıra mesajının, zenginliğiyle şımarıp Allah’ın ayetlerine hakkını vermeyen bütün kâfirleri kapsamakta olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁸

Elmalılı, yukarıdaki ayetin mesajını ise genel olarak şöyle değerlendirmiştir:

“Ayete göre Allah’ın azap etmeye gücü olduğunu kanıtlayacak bir fiili ayetine rastlamadan ve acı bir zorlama denemesi yaşamadan böyle inkâr etmiş olsalardı belki bir dereceye kadar onların durumlarında bilgisizlik özü söz konusu olabilirdi. Fakat onlar tam tersine başlarına gelen azaptan sonra rahmeti görünce Allah’a şükretmek ve durumlarından ders çıkarmak yerine hemen o azabın hikmetini unutmışlardır. Birtakım hilelerle başlarına gelen sıkıntıyı ve rahmeti Allah dışında farklı nedenlere bağlamışlardır.”⁴⁵⁹

Elmalılı, yukarıdaki açıklamalarına ek olarak, Allah’ın onlara verdiği nimetin gerçekte görüldüğü gibi bir nimet olmadığını bilakis onları büyük bir azaba sürüklemek için bir “istidrâc” yani “yavaş yavaş ve belli etmeden azaba sürüklemek için verilmiş bir bela” olabileceğini zikretmiştir.⁴⁶⁰

Allah’ın azabı gecikse de mutlaka bir gün inançsızların başlarına gelecektir. Nitekim önceki kavimlerin başlarına gelen helak şekilleri zikredilmişti. “*Rabbin, zulme sapan toplulukları yakaladığında işte böyle yakalar! Şüphesiz onun cezalandırması pek elem vericidir, pek çetindir!*”⁴⁶¹ ayetinde de ifade edildiği şekilde, sadece günü kurtarmanın derdine düşen, ilerisini düşünmeyen özellikle ahireti aklına getirmeyenler, bu tür doğal felaketlerin

⁴⁵⁶ Yûnus 10/21.

⁴⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 76.

⁴⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 76.

⁴⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 75.

⁴⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 76.

⁴⁶¹ Hûd 11/102.

insanların günahları sebebiyle meydana geldiğini görememiş, doğal nedenlere bağlamışlardır. Aksine gerçekten akıllı ve sağduyu sahibi olup kalbinde ahiret korkusu yaşayanlar ise bunları düşünerek Allah'ın günahkârlara ahirette hazırladığı azabın şiddet ve korkunçluğuna delil bulacaklardır. Ayrıca peygamberlerin dünya azabına ilişkin verdikleri haberlerin gerçekleşmesinden hareketle, peygamberliğin kesin olduğunu anlayacak ve onların ahiretle ilgili verdiği bilgilere de akli ve mantık açısından kesin bir inanç elde edeceklerdir. Dünyevi cezaların gerçekleşmesinden de anlaşılmaktadır ki bunları önceden haber veren peygamberler doğru kişilerdir, peygamberlik de haktır. Peygamberlere haksızlık edip getirdikleri mesajlara inanmamanın ve ahiret azabından korkmamanın sonu, Nûh kavminin, Âd kavminin, Semûd kavminin, Lût kavminin, Medyen halkının, Firavun ve ona uyanların sonları gibi olması muhtemeldir.⁴⁶²

2.2. Peygamberlerin Tebliği Karşısında Kavimlerin Gösterdiği Olumsuz Tutumların Nedenleri

Peygamberler tarafından kavimlere yapılan çağrılara, kavimlerin genel itibariyle tavırlarının olumsuz olmasının bazı nedenleri vardır. Bunlar; sosyal statü ve üstünlük davası gütmeleri, peygamberleri ve inananları küçümsemeleri, atalarından gelen inançları bağnazlıkla taklit etmeleri, şirk koşmaları ve peygamberlerin getirdiği mesajların dünya çıkarlarıyla çelişmesidir. Bu sayılan nedenler sadece onların inkârları için tutundukları geçersiz sebepleri olmuştur. Hakikatte peygambere tabi olmamak için sağlam bir gerekçeleri olmamıştır. Nitekim “Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tabi olun, onlar doğru yoldadırlar.”⁴⁶³ ayetinde peygamberlere uyulması gerektiği zikredilmiştir. Çünkü peygamberlerin kavimlerine yaptıkları tebliğ karşısında onlardan asla maddi bir beklentileri olmamıştır.

Elmalılı, yukarıdaki ayette kastedilen peygambere uymanın gerekliliğini şu şekilde açıklamıştır:

“Burada şöyle bir ikilem, dilemma vardır: Bir yolcunun rehberine uyması için iki engel düşünülebilir; ya olmayacak bir ücret istemesi veya o işe ehil olduğuna güvenilememesi. Bunlar ise hem bir ücret istemiyorlar, hem de hidayet sahibi kişilerdir. O halde bunlar peygamber olmasalar bile doğru ve Allah rızası için çalışan kimseler olduklarından dolayı kendilerine uymamak için hiçbir neden yoktur.”⁴⁶⁴

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere ilk olarak peygamberlerin kendilerine uyulduğu takdirde maddi bir karşılık beklememeleri, ikinci olarak da onların Râblerinden gelen doğru yol üzere olmaları kendilerine tabi olunması için yeterli sebeplerdir. Peygamberleri inkâr eden

⁴⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 180-181.

⁴⁶³ Yâsîn 36/21.

⁴⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 66.

kavimlerin ise onlara uymamak için aklî ve mantıkî hiçbir gerekçeleri olmamıştır. Kendilerince birtakım psikolojik ve sosyolojik nedenlere dayanarak peygamberleri inkâr etmişlerdir.

2.2.1.Sosyal Statü ve Üstünlük Davası Gütmeleri

Peygamberlere karşı olumsuz tavır sergileyen kavimler incelendiğinde anlaşılmaktadır ki ilk inkâr girişiminde bulunanlar toplumun ileri gelenleri yani önder kesimleri olmuştur. Nitekim ayette bununla ilgili *“Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz, demişlerdir. Ve dediler ki: Biz malca da ve evlatça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak da değiliz.”*⁴⁶⁵ buyurulmaktadır. Bütün gücün kendisinde olduğunu düşünen bu ileri gelen zengin ve şımarık kesim emri altındaki halkını da zorbalık ve baskıyla inançsızlık yönünde etkilemişlerdir. *“Zayıf sayılanlar büyüklük taslayanlara: Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah’ı inkâr etmemizi, O’na ortaklar koşmamızı emrederdiniz, derler.”*⁴⁶⁶ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

Allah Teâla günahkârların daha çok bu ileri gelen önderlerden olmasında, onları bir sına hikmeti olduğunu buyurmuştur. *“Böylece biz her kentte oralarda çeşitli hileler yapsınlar diye günahkârlarını önderler yaptık...”*⁴⁶⁷ ayete göre yaşadığı ve özellikle yöneticilik yaptığı memlekette, o memleketin halkına karşı aldatma, hile girişimlerinde bulunan büyük günahkârlar vardır. Onların zararları ve aldanmaları, kendi zararları ve aldanmaları olmuştur. Çünkü halkın zararı, memleketin zararı ve memleketin zararı da herkesten önce başında bulunanların zararı sayılmıştır. Bu ayet Hz. Peygamber’in (sav) peygamber olarak gönderildiği zaman sadece Mekke ve Arabistan’da değil, dünyanın her yerini böyle bir bozukluk ve kötülük içinde bulunduğunu, suçluların, günahkârların ve hilecilerin toplumun ileri gelenlerinden oluştuğunu ve bütün bunların sonunda yıkılıp, azabı hak edeceklerini hatırlatmaktadır. Aynı zamanda Mekke müşriklerinin düşmanlık, hile ve yalan propagandalarına karşı Hz. Peygamber’i (sav) ve mü’minleri teselli etmekte, diğer taraftan evrensel olan peygamberlik görevinin önemini hatırlatmakta ve her beldenin ileri gelenlerine ve bütün dünyanın yöneticilerine ders vermektedir.⁴⁶⁸

Kur’an, gerek Mekke müşriklerinin gerekse onlardan önceki kavimlerin ilâhi dinlere ve peygamberlere inanmamalarının temelinde aklî ve fikrî nedenlerden ziyade büyüklük taslama, makam ve mevki hırsı gibi duygusal sebeplerin yatmakta olduğunu yer yer vurgulamıştır.

⁴⁶⁵ Sebe’ 34/34-35.

⁴⁶⁶ Sebe’ 34/33.

⁴⁶⁷ En’âm 6/123.

⁴⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 98.

Nitekim “*Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve ‘bizden daha kuvvetli kim var?’ dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah’ın onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi?*”⁴⁶⁹ ayetinden Âd kavminin Hûd’un (a.s) peygamberliğini aklî bir gerekçeyle değil, büyüklenme duygusu yüzünden inkâr ettikleri anlaşılmaktadır.

Kavmi içinde önder konumunda olanların mü’minleri inançlarından vazgeçirmek için etkilemeye çalıştıkları yukarıda zikredilmişti. Nitekim “*Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görünen inananlara dediler ki: Siz Sâlih’in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlar da: Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inanırız, dediler. Büyüklük taslayanlar dediler ki: Biz de sizin inandığınızı inkâr edenlerdeniz.*”⁴⁷⁰ ayetinden Sâlih’in (a.s) kavminden ileri gelenlerin, mü’minleri inançsızlık yönünde etkilemek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu şekilde Kur’an’da eski toplumların gurur ve kibre kapılarak hak dini ve peygamberliği kabul etmemekte direnip büyüklük taslayanlar hakkında “müstekbir”; bunların zayıf ve âciz gördüğü, baskı altına alıp yönlendirmek istedikleri kitle hakkında ise müsted’af deyimleri kullanılmıştır. Bu ileri gelen zorbalar kesimi Sâlih’e (a.s) inananlar arasındaki yoksul ve kimsesiz mü’minleri kınamışlar ve onların inandıkları şeyleri kendilerinin bizzat reddettiklerini söylemişlerdir.⁴⁷¹

Gurur ve kibirlerinden dolayı Şuayb’ın (a.s) kavmi de onun peygamberliği kabul etmemişlerdir. “*Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz...*”⁴⁷² ayetinden bir toplumun liderlerinin oynadıkları rol açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Toplumu idare edenler, toplum üzerinde büyük etkiye sahip olmuşlardır. Nitekim toplumu kendi düşünceleri istikametinde şekillendirip, istedikleri mecraya sevk edebilmişlerdir. Bunun yanında yöneticiler, yürüttükleri vazifenin büyük bir sorumluluk olduğuna inanan ve yaptıklarında Allah rızasını gözeten kimseler olurlarsa, her türlü kötülüğü asgari düzeye indirebilir ve toplumda barış ve huzuru sağlayabilirler. Ancak yöneticiler Medyen kavminde olduğu gibi, hak yoldan uzaklaşıp nefis ve arzularına teslim olmuş kimselerden olursa, hukuk ve ahlakî bütün kuralları bozulur. Ahlaksızlık, anarşi ve bozgunculuk yaygınlık gösterir. Böyle bir çöküşün sonu da eski toplumlarda genellikle umumî felaket olmuştur.⁴⁷³

⁴⁶⁹ Fussilet 41/15.

⁴⁷⁰ A’râf 7/75-76.

⁴⁷¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. II, s. 549-550.

⁴⁷² A’râf 7/88.

⁴⁷³ İsmail Yiğit, *Kur’an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2004, s. 383.

Firavun da kendisini Râb gibi görerek başta Allah'a sonra da Allah'ın elçisi olan Mûsâ'ya (a.s) karşı büyüklük taslamıştır.⁴⁷⁴ *“Firavun ise dedi ki: Ey ileri gelen yöneticiler! Ben sizin için kendimden başka bir tanrı bilmiyorum...”*⁴⁷⁵ ayette geçtiği üzere Firavun insanları yaratanın kendisi olmadığını bilakis kendisini de yaratan bir tanrı olduğunu bilmıştır. Ama tanrılığın sadece o yaratıcının hakkı olmadığını iddia etmiştir. Bu şekilde o, yaratma ve tanrılık kavramlarına haksızlık etmiştir. Bütün hukuk düzeni ve yasanın kendi koyması ve istemesinden ibaretmiş gibi görüp, hükmünü ve kuvvetini bozabilecek üstün bir güç yokmuş gibi göstermeye çalışmıştır. Böylece o, insanların onun yönetimine boyun eğmekten başka bir şey tanımamasını kabul etmemiş ve hep ona kul olunmasını, ondan korkulmasını istemiştir. Ayrıca bu ayete göre Firavun bir taraftan tanrılık iddia ederken, bir taraftan da ‘sizin için kendimden başka bir tanrı bilmiyorum’ sözünde direkt olarak yoktur demeyerek kendince insafli bir tutum sergilemiştir. *“Hem o hem de askerleri yeryüzünde büyüklük tasladılar...”*⁴⁷⁶ ayete göre ise Firavun yukarıda geçtiği şekliyle bilmiyorum demekle kalmamıştır. Şuarâ Sûresi’nde Mûsâ'ya (a.s) *“Yemin ederim ki dedi, eğer benden başka bir tanrı edinirsen, seni kesin olarak zindanlıklardan yaparım...”*⁴⁷⁷ Nâziât Sûresi’nde de adamlarını toplayıp *“Ben, sizin en yüce efendinizim.”*⁴⁷⁸ diye bağirmiştir. Büyüklenmek yalnızca Allah'ın hakkıdır. Bu sebeple Allah'tan başkasının büyüklük taslaması haksız yere büyülenme olmuştur.⁴⁷⁹

Mekke müşrikleri de Allah tarafından kendilerine bir ayet gelirse iman edeceklerine dair söz vermişlerdir. Fakat *“Kendilerine (peygamberin doğruluğuna dair) bir ayet geldiği zaman da Allah'ın peygamberine verdiği benzeri bize verilmedikçe, biz buna asla inanmayız...”*⁴⁸⁰ ayetinde ifade edildiği gibi kendilerine peygamber gelince de büyüklük taslayarak kabul etmemişlerdir. Bu şekilde kendilerine peygamberlerde olduğu gibi Cebrail (a.s) gelip vahiy ve peygamberlik verilmedikçe ve peygamberlerin ortaya koyduğu mucizeler bizzat kendilerinde gözlemlenmedikçe, hangi delil gösterilirse gösterilsin peygambere ve peygamberliğe inanmayacaklarını söylemişlerdir.⁴⁸¹ Râzî ise ayette geçtiği şekliyle Mekke müşriklerinin hüccet ve delil bekledikleri için değil, aşırı kıskançlıkları yüzünden inkârda ısrarcı olduklarını ifade etmiştir. Ayetin sebab-i nüzulü hakkında da şu rivayeti nakletmiştir. “Velid b. Muğire: Peygamberlik gerçek olsaydı ben Muhammed'den önce ona hak sahibi olurum. Çünkü ben

⁴⁷⁴ Yûnus 10/ 75, 83.

⁴⁷⁵ Kasas 28/38.

⁴⁷⁶ Kasas 28/39.

⁴⁷⁷ Şuarâ 26/29.

⁴⁷⁸ Nâziât 79/24.

⁴⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 391-392.

⁴⁸⁰ En'âm 6/124.

⁴⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 99.

mal ve evlat bakımından ondan daha üstünüm demiştir. Ayet de bu olay üzerine inmiştir.”⁴⁸² Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini kıskanan Mekke ileri gelenleri oğullarının çokluğunu soylu ve zengin olduklarını gerekçe göstererek kendilerinin yahut kendi kabilelerinden birinin peygamberliğe layık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu şekilde diğer kavimlerde olduğu gibi kıskançlık ve kibirleri yüzünden Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini ve Kur’an’ı inkâr etmişlerdir. Dolayısıyla onlar peygamberliğin ilâhi bir lütuf olduğunu anlayamamışlar ve kendilerinin o makama daha layık olduklarını iddia etmişlerdir. Nitekim bununla ilgili, “*Onlardan her biri kendisine apaçık sayfalar verilmesini istiyor*”⁴⁸³ ayeti onların yersiz isteklerine işaret etmektedir.

Elmalılı, inkârcıların bir kısmının da bilimsellik adı altında kibirlenerek Hz. Muhammed’in (sav) peygamberliğini reddettiklerini söyle ifade etmektedir:

“Sonra birtakımları da ilim ve fen adına, ‘Eğer Allah’ın peygamberi ve elçisi olmak mümkün olsaydı, bu kadar bilgi ve fennimizle bizim, peygamber denilen kimselerden daha öncelikle peygamber olmamız ve peygamberliği kendimizde görmemiz ve tecrübe etmemiz gerekirdi. Madem ki, biz peygamber olamıyor ve peygamberliği kendimizde tecrübe edemiyoruz, o halde bir örneğini kendimizde bilimsel olarak gözlemleyinceye ve deneyinceye kadar, aklî ve naklî her ne delil gösterilirse gösterilsin, hiçbir kitaba inanmayız, masal der geçeriz’ diye gelmişlerdir.”⁴⁸⁴

Genel olarak inkârcıların bu tutumlarından, hem peygamberlere karşı bir büyülenme içerisinde oldukları, hem de kimin peygamber olacağı doğrudan Allah’ın seçimine bağlı olduğu için Allah’a karşı da bir kibirlenme ve O’nun buyruklarına rıza göstermedikleri anlaşılmaktadır.

Mekkeli müşrikler özellikle insanlar içinde Kureyşli, kendilerince hiçbir güce sahip olmayan birinin, peygamber olarak seçilmesinden hoşlanmamışlardır. Bu hoşnutsuzluklarını dile getirmek için de “*Ve dediler ki: Bu Kur’an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?*”⁴⁸⁵ ayette geçtiği gibi Kur’an’ın da kendilerince üstün kabul ettikleri kimselere inmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu şekilde Hz. Peygamber (sav) ile aynı dönemde yaşayan bu insanlar Kur’an’ın eşsiz güzelliğini hissetmişler fakat onu peygambere yakıştıramamışlardır. Büyüklüğü dünya malı ve menfaatleriyle aynı tutmuşlardır. Mekke’de Velid İbn Muğire, Taif’te Urve İbn Mes’ud es-Sekâfî gibi, dünya malı açısından zengin gördükleri kimseleri peygamberden üstün kabul etmişler ve Kur’an’ı da onlara layık görmüşlerdir.⁴⁸⁶

⁴⁸² Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, c. XIII, s. 136.

⁴⁸³ Müddessir 74/5.

⁴⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 99.

⁴⁸⁵ Zührûf 43/31.

⁴⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 303.

Onların bu kibirli tavırlarına karşı Hz. Peygamber'e (sav) teselli olması açısından Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: *"Ellerinde hiçbir kesin delil olmadan Allah'ın ayetlerini tartışmaya kalkanlara gelince, onların içlerindeki hedefine asla yetişemeyecekleri bir büyükleme duygusundan başka bir şey değildir. Öyleyse sen Allah'a sığın, kuşkusuz her şeyi işiten gören yalnızca O'dur."*⁴⁸⁷ ayetinin tefsirinde Elmalılı, gerçeği görmek istemeyenlerin içinde hep bir büyükleme iddiasının olduğunu şöyle ifade eder:

"Hadlerinden çok aşkın, ne şimdi ne de ileride gereğine ermeleri olasılığı bulunmayan bir büyükleme... Çünkü Allah'ın ayetlerinin üzerine çıkılmaz. Allah'ın vermediği kıymet ve derece zorla alınmaz. Peygamberliğe çalışma ile yetişilemediği gibi Allah vergisinden başka bir yetkiye de erilmez. İşte Allah'ın ayetlerine karşı uğraşanlar, sırf böyle bir çalışma ile mücadele ediyorlar. Delili açık olan gerçeğe karşı bağnazlık ile uğraşanların hepsi bu hükmün içindedir. Hepsi böyle kalplerinde, yetişemeyecekleri bir kibir taşıdıklarından dolayı mücadele ederler."⁴⁸⁸

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere büyüklük sadece Allah'a hastır. Ve her şeyin yönetimi O'nun elindedir. Sıradan insanların ise makamlarına ve dünyalık sahip olduklarına güvenerek Allah'ın kendilerine vermediği bir yetkiyi hak ettiklerini düşünmeleri, Allah'a karşı bir büyükleme içinde olduklarını göstermektedir.

Elmalılı, yukarıdaki ayetin iniş nedeni ile ilgili iki rivayetin olduğunu belirtmiştir. Birinci rivayete göre ayetin iniş nedeni Kureyşlilerdir. *"Ve dediler ki: Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"*⁴⁸⁹ ve *"İnkâr edenler inananlara şöyle dediler: Eğer bu iyi bir şey olsaydı bizi bırakıp da onlara gelmezdi. Onunla doğru yolu bulamadıkları için, 'Bu eski bir yalandır' demeye devam edecekler."*⁴⁹⁰ ayetleri rivayette geçmektedir. Elmalılı, ayetin ikinci iniş nedeninin Yahudiler olduğunu şöyle nakletmiştir: "Ayetin iniş nedeni Yahudilerdir. Mukatil demiştir ki, haklarında bu ayet inmiş olan o ayetlerle uğraşanlar, Yahudilerdir. Deccali yüceltmeye kalktıklarında bu ayet indi."⁴⁹¹ Yahudiler İsrailoğullarından başkasında peygamberlik görmek istemedikleri için, gerek Kur'an'a ve gerekse diğer kitaplarda Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğiyle ilgili delil gösteren ayetlere, sırf büyükleme ve çekememezlik yüzünden karşı çıkmışlardır. Son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) inanmayı bırakıp Deccali benimsemişler ve Deccal zamanında saltanatın kendilerine geçeceğini iddia etmişlerdir."⁴⁹²

⁴⁸⁷ Mü'min 40/56.

⁴⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 209.

⁴⁸⁹ Zuhuruf 43/31.

⁴⁹⁰ Ahkâf 46/11.

⁴⁹¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 209.

⁴⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 210.

Elmalılı, Yahudilerin gerçek Mesih olan İsa'yı (a.s) ve son peygamber Hz. Muhammed'i (sav) bu şekilde büyülenme ve çekememezlikleri yüzünden inkâr ederek, bütün ümitlerini yalancı mesih olan Deccale bağlamalarını temelsiz bir durum olarak zikretmiştir.⁴⁹³

Kâfirlerin böyle mal ve makamlarına güvenerek Hz. Peygamber'e (sav) eziyet ve gözdağı vermesine karşılık “Ötekilerin sözleri seni üzmesin...”⁴⁹⁴ ayeti de bir teselli niteliği taşımaktadır. Çünkü onların sahip olduğu bütün güç ve kudret Allah'ındır. Dilerse hepsini onlardan çekip alma gücüne sahiptir.⁴⁹⁵ Ve onlar her ne yaparsa yapsın, Allah'ın yardımıyla tarih boyunca üstün gelen hep peygamberler olmuştur.⁴⁹⁶

2.2.2. Peygamberleri ve İnananları Küçümsemeleri

Toplumların kendilerine gelen elçiyi kabul etmemesinin temel sebeplerinden birisi de, içlerindeki kibir ve haset duygusundan dolayı peygamberleri ve ona inanan mü'minleri küçümsemeleridir. Zira peygamberlerin kendileri gibi bir insan olmasını gururlarına yedirememişler ve peygamber olan kişide birtakım doğüstü güçlerin bulunmasını ya da uyarıcı olarak kendileri gibi bir insan değil de, Allah'tan bir melek gelmesini, elçiliği kabul etmek için gerekçe göstermişlerdir.⁴⁹⁷

Kâfirler tarafından insani özelliklere sahip olması nedeniyle peygamberliği küçümseyen elçilerin başında Nûh (a.s) gelmektedir. “Andolsun ki Nûh'u kavmine gönderdik ve o, Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka tanrı yoktur. Hâla sakınmaz mısınız? dedi. Bunun üzerine kavminin inkârcı ileri gelenleri şöyle dediler: Bu sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.”⁴⁹⁸ ayetlerinde Nûh'un (a.s) kavmi inkârlarına gerekçe olarak peygamberin de bir insan olarak kendilerinden herhangi bir farkının bulunmadığını iddia etmişlerdir.

Elmalılı, Nûh'un (a.s) tebliği karşısında kavminin verdiği bu tepkiyi şöyle yorumlamıştır:

“Bu sözde iki anlam gözetilebilir; birisi, Nuh'da (a.s) normal insanlardan fazla bir üstünlük ve erdeminin bulunmadığı iddiasıyla onu bayağı bir kişi ve ehliyesiz bir açgözlü gibi göstermeye çalışmak ve böylece onu öfkelenndirmek, ki, bu, dünya makamları peşinde koşan hırslı ve kıskanç kimselerin, genellikle

⁴⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 211.

⁴⁹⁴ Yûnus 10/65.

⁴⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 107.

⁴⁹⁶ Mü'min 40/51, 83; Mücadele 58/21; Kevser 108/1-3.

⁴⁹⁷ Furkân 25/21; Fussilet 41/14.

⁴⁹⁸ Mü'minûn 23/23-24; Hûd 11/27, 29, 30.

ehliyetli kişilere ve hak sahiplerine karşı gelenekleridir. İkincisi; peygamberlik iddiasını, bütün insanlığın üstüne çıkmak gibi fazla bir iddia saymak, peygamberliği, insan türünde bulunması mümkün olmayan bir erdem iddiası gibi göstermektir ki, Allah'ı yaratmadan habersiz bir 'doğa' gibi düşünen Muattıla'nın veya Allah'ın soyut ruhanîlerden başkasına mesajlarını göndermeyeceğini sanan Sâbiîlerin iddialarıdır. Onun için 'peygamber' denildiği zaman, böyleleri onda insanüstü bir özellik bulunması, yani insan türünün en erdemli bir bireyinde bile bulunmayan tamamen tanrısal bir öz ve kimlik bulunması gereğini ileri sürmüşlerdir. Hristiyanların İsa'da (a.s) bir tanrılık cevheri bulunduğunu iddiaya kalkışmaları ve hatta Nestûri mezhebindekilerin, onda biri tanrısal diğeri insanî iki cevherin varlığını kabul etmelerine bile razı olmamaları, o iddiaya yenik düşmelerinin bir sonucudur.”⁴⁹⁹

Elmalılı buradan yola çıkarak bazı Avrupalı yazarların da, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini inkâr etmek için “Şüphesiz ki Muhammed insanüstü bir varlık değil bunu kendisi de söylüyor” dediklerini ve “*Ben de sizin gibi bir insanım*”⁵⁰⁰ ayetini de inkârlarına delil olarak gösterdiklerini zikretmiştir. Çünkü onlara göre Hz. Muhammed (sav) tanrılık iddiasında bulunmamıştır. Yani onların Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini kabul etmek istememeleri de o görüşü benimsedikleri için söylenmiş temelsiz bir söz olmuştur. Bu iddiada bulunanlar, bir insanın peygamberliği söz konusu olduğu zaman onu bütün insan türünün üstünde, üstün bir kimliğe sahip olduğunu iddia ediyormuş gibi sunmuşlar ve onun bir tanrı veya bir melek olduğu kabul edilmedikçe peygamber olduğu kabul edilemezmiş gibi göstermeye çalışmışlardır.⁵⁰¹

Elmalılı, İsrâ Sûresi'nde Hz. Muhammed'e (sav) karşı Kureyşlilerin tutumunu Nûh'un (a.s) kavmiyle olan mücadelesiyle ilişkilendirmiştir. Buna göre Nûh'un (a.s) kavminde olduğu gibi Kureyş müşriklerinin de Hz. Peygamber (sav) için temelsiz konuştuğunu iddia ettiklerini zikretmiştir. Kureyşlilerin bu iddiasının bir yanılgıdan ibaret olduğunu belirterek bunun; yaratıcıyı yaratmasından habersiz sanma şeklinde bir inkâr türü olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca onların Nûh'dan (s.a) İsa'ya (a.s) kadar aynı şeyleri söylediklerini ve ilmen ikna olmak istemeyen o kâfirlerin sonunda peygamberliğin doğruluğu karşısında fiilen yok olduklarını söylemiştir.⁵⁰²

Elmalılı, kâfirlerin bir insandan değil de ancak melekten peygamber olabileceğini iddia etmelerini ise iki farklı açıdan değerlendirmiştir: İlk olarak onların temelsiz tezlerinde Allah'ın insan olan birine mesaj ulaştırıp peygamberlik vermesini olası görmediklerini söylemiştir. Dolayısıyla onların Allah'ın doğrudan doğruya cisimli varlıklara etkide bulunamayacağını

⁴⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 143.

⁵⁰⁰ Kehf 18/110.

⁵⁰¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 143.

⁵⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 144.

varsaydıklarını belirtmiştir. Böyle bir delillendirmenin yönteminde ise “bir şeyi yine kendisiyle kanıtlamaya girişme” şeklinde mantıksal bir tutarsızlık olduğunu zikretmiştir. Bu şekilde onların kanıtlarıyla tezlerinin aynı şey olduğunu dile getirmiştir. İkinci olarak ise onların, meleklerin bazı kişilere değil bütün varlıklara inebileceği iddialarını da; Allah’ın, eylemlerinde sınırsız ve özgür bir varlık olduğunu kabul etmeme olarak değerlendirmiştir.⁵⁰³

Kur’an’ın ifadesiyle böyle iddia edenlere karşı peygamberler “*Evet biz de ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah, nimetine kullarından dilediğine verir*”⁵⁰⁴ diye cevap vermişlerdir. Bu ayette peygamberlerin yaratılıştan habersiz olmadığı ilkesiyle onların tezleri kökünden reddedilmiştir. “*Allah peygamberliği kime vereceğini en iyi bilir.*”⁵⁰⁵ Fakat Allah’ın ilim ve irade sıfatını düşüneyenler doğa, gelenek ve taklitle bu iddialarını sürdürmüşlerdir. Nitekim Nûh’un (a.s) kavmi, ayetin devamında geçtiği üzere “*Biz önceki atalarımızdan bunu hiç işitmedik.*” demişlerdir. Buna göre Nûh (a.s) gibi daha önce peygamberlerin olduğunu ve kendilerinin daha öncekilerden böyle bir şeyi hiç işitmediklerini iddia etmişlerdir. Buna binaen eğer kendilerine melekler gönderilseydi daha önce meleklerin gönderildiğini de hiç işitmemiş olacakları için bu anlam sonraki tezlerinin geçersizliğini ortaya koymaktadır.⁵⁰⁶

Nûh’un (a.s) kavmi sadece Nûh’u (a.s) ehliyetli biri gibi görüp küçük düşürmekle kalmayıp, ona inanan mü’minleri de düşük seviyeli insanlar olarak kabul etmişlerdir. “*Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tabi olup dururken, biz sana hiç iman eder miyiz? Ben iman edecek kimseleri kovacak değilim. Ben ancak apaçık uyarıcıyım.*”⁵⁰⁷ ayeti onların bu tutumlarına işaret etmektedir. Mü’minlerin bu durumunu peygamberliği kabul etmemek için bahane olarak ileri sürmüşlerdir.

Sâlih’in (a.s) kavmi olan Semûd da peygamberleri tarafından kendilerine yapılan uyarıları ciddiye almamışlardır.⁵⁰⁸ “*Dediler ki: İçimizden tek başına bir beşere mi uyacağız? O takdirde doğru yoldan sapmış olur, yanarız. İlahi mesaj içimizden ona mı gönderilmiş? Hayır o, yalancının, küstahın biri!*”⁵⁰⁹ ayetin ifadesine göre alaycı bir üslupla Sâlih’i (a.s) küçük düşürmeye çalışmışlardır. Elmalılı Semûd kavminin bu tutumunu şöyle değerlendirmektedir:

“İlk olarak, ‘bir insana mı’ demekle, sanki bir insana uymayı kabul etmek istemiyorlar da melek istiyorlar gibi görünüyor. Sonra ‘bizden’ demekle, kendilerinden ve kendi içlerinden olan bir insana uymak

⁵⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 144.

⁵⁰⁴ İbrâhim 14/11.

⁵⁰⁵ En’âm 6/24.

⁵⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 144-145.

⁵⁰⁷ Şuarâ 26/111, 114-115.

⁵⁰⁸ Kamer 54/23.

⁵⁰⁹ Kamer 54/24-25; Ayrıca bkz. Şuarâ 26/154.

istemediklerini anlatmış oluyorlar. Bu ifadenin dolaylı olarak ifade ettiği anlam ‘kendi içlerinden olmayıp da dışlarından bir insan olsa uyabileceklerini’ gösterir ki bu durum, genellikle bağımsızlığa layık olamayan milletlerin psikolojilerini gösterir, kendi aralarında kıskançlıkla geçimsizlik ederler de bir yabancının başlarına geçmesini memnunlukla karşılayarak köleliğe doğru giderler. Daha sonra da ‘bir kişiye mi’ diyorlar ki, kendi içlerinden bir kişiye uymayı kabul etmiyorlar, fakat bir topluluk, bir grup olsa, uyabileceklerini ifade etmiş bulunuyorlar.”⁵¹⁰

Elmalılı, bu kavmin psikolojik durumlarından bahsettikten sonra peygambere itaatin önemini belirtmek açısından bir toplumun oluşabilmesinin bir kişinin başkanlığı yani “vahdet/birlik” yasasına bağlı olduğunu, onların ise kendilerinden olan bir insana bağlanmayı istemediklerini dile getirmiştir.⁵¹¹ Bu şekilde toplumların çözülmesi kendi içlerinden olan ve onları hakka çağıran peygamberlere uymamaları sebebiyle olmuştur.

Kavmi tarafından küçümsenen ve bu nedenle elçiliği kabul edilmeyen peygamberlerden biri de Şuayb (a.s)’dır. “*Medyenliler, Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz, ayrıca aramızda seni zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni mutlaka taşıyarak öldürürdük. Bizim karşımızda sen güçlü biri değilsin, dediler.*”⁵¹² Elmalılı’ya göre Şuayb’ın (a.s) kavmi vahiy ve peygamberliği önemsemedikleri için peygamberleri tarafından kendilerine verilen öğütleri dinlememişlerdir. Onlar genellikle kötü insanlarda olduğu gibi başkalarının önem verdiği konuları kendi ölçülerine göre değerlendirdikleri için bir insanın kişisel isteklerinden ve dünyevi faydalardan uzaklaşarak, “ıslah etmekten ve işleri düzeltmekten başka bir amacım yoktur” sözünde samimi olmasını idrak edememişlerdir. Çünkü onlar içtenliği ve bir başkasına güvenmeyi anlamak için kendilerinde bir örnek bulamamışlardır. Özellikle doğa mantığıyla düşündüklerinden dolayı insanların isyanları ile başlarına gelen azaplar arasında bir bağlantı olacağına anlayamamışlardır. Yani kendilerinin yapmış olduğu gibi putlara tapmak, ölçü ve teraziyi eksik tutarak haksızlık yapmakla dünya düzeninin bozulacağına, çeşitli tufan ve depremlerin olabileceğine ihtimal vermemişlerdir. Bu şekilde kendilerine açıkça ifade edilen sözlere inanmak istememişler ve bunların arkasında gizli bir amaç ve kuvvet arama derdine düşmüşlerdir.⁵¹³

Mûsâ (a.s) ve Hârûn (a.s) da Firavun ve kavmine peygamber olarak gönderildiklerinde Firavun ve kavmi onların da kendileri gibi insani özellikler taşıdıklarını ve İsrâiloğullarının kendi emirleri altında olduklarını bahane olarak ileri sürmüşlerdir. Bu durumu da onların peygamberliğini kabul etmemeye yeterli delil saymışlardır. “*Firavun ve kavmi dediler ki: Biz,*

⁵¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 81.

⁵¹¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 82.

⁵¹² Hûd 11/91; Ayrıca bkz. Şuarâ 26/186.

⁵¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 173.

*bizim gibi iki insana iman mı ederiz? Hâlbuki onların kavmi bize kulluk ediyor.*⁵¹⁴ ayeti inkârcıların genel olarak içine düştükleri bir hatayı ortaya koymaktadır. Buradan o inkârcıların bir insana sadece dünyadaki mevkiye ve toplum içindeki pozisyonuna göre değer verdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onların, insanın bizâtîhi kendisine, düşüncesinin ve inancının kalitesine, sahip olduğu ahlaki ve insanî vasıflarına hiçbir şekilde değer vermedikleri görülmüştür.⁵¹⁵

Mekke müşrikleri de Hz. Muhammed’i (sav) küçümseyerek onun peygamberliğini kabul etmemişlerdir. *“Kendilerine kurtuluş rehberi (vahiy) geldiğinde insanların inanmalarını, ancak ‘Allah peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?’*⁵¹⁶ ayetinde geçtiği üzere Hz. Peygamber’in (sav) diğer insanlar gibi beşeri özellikler taşıması onların inkârlarının başlıca nedeni olmuştur.⁵¹⁷

Mekke müşrikleri ayrıca Nûh’un (a.s) kavminde olduğu gibi kendilerinin, güç, makam ve mevki bakımından zayıf gördükleri mü’minleri inanmamak için bahane olarak ileri sürmüşlerdir. Onların bu tutumlarıyla ilgili şöyle buyurulmaktadır: *“Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana bir sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları yanından uzaklaştırıp da zalimlerden olasın. Aramızda Allah’ın kendilerine lütufta bulunduğu kimseler de bunlar mı? Demeleri için onların bir kısmını diğerleriyle işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri bilmez mi?”*⁵¹⁸ Bu ayetin inmesine neden olan olay Müslim’de (ö. 261/875) şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber’in (sav) Abullah b. Mes’ud, Bilal-i Habeşî, Ammar b. Yâsir gibi bazı yoksul ve kimsesiz sahabilerin de bulunduğu bir toplulukla birlikte olduğu bir sırada müşriklerin ileri gelenleri Hz. Muhammed’le (sav) görüşmek istediklerini bildirmişlerdir. Ancak bunun için yanındaki Müslümanları oradan uzaklaştırması gerektiğini kölelerle ve yoksullarla bir arada bulunmayı kendilerine yakıştıramadıklarını birdirmişlerdir. Hz. Peygamber (sav) “ben mü’minleri kovamam” cevabını verince hiç olmazsa kendileri geldiğinde onların ayakta durmasını istemişlerdir. Hz. Peygamber de (sav) belki onlar İslâm’ı kabul ederler ümidiyle müşriklerin bu son teklifini kabul etmeyi düşünürken kendisini ikaz için yukarıdaki ayetler inmiştir.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Mü’minûn 23/47.

⁵¹⁵ Karaman vd., *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, s. 344.

⁵¹⁶ İsrâ 17/94.

⁵¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 508.

⁵¹⁸ En‘âm 6/52-53.

⁵¹⁹ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Müsnedü’s-Sahîh*, Dâru İhyâ-i’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrût, c. IV, s. 1878.

Bu kâfirler peygamberlere inanmak için onlarda insan gücünün üstünde birtakım vasıflar görmek istemişlerdir. Peygamberin değerini belirlemek için o üstün vasıfları kendilerince bir kriter olarak görmüşlerdir. Yine onların bu eleştirel yaklaşımlarını göstermek için şöyle buyurulmaktadır: *“Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; bizler gibi yemek yiyor çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı! Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsızce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı...”*⁵²⁰ *“Seni gördükleri zaman: ‘Bu mu Allah’ın peygamber olarak gönderdiği!’ diyerek hep seni alaya alıyorlar.”*⁵²¹ Ayetlerde geçtiği gibi Hz. Peygamber’in (sav) insani yönü gereği yaptığı birtakım şeyleri bahane ederek, insan olan bir varlığa peygamberliğin verilmesini şüpheli bir durum olarak görmüşlerdir.

Müşriklerin Hz. Peygamber’e (sav) karşı gösterdikleri bu tavırdaki tutarsızlıklarını göstermek için şöyle buyurulmaktadır: *“Eğer biz ona göndereceğimiz peygamberi bir melek yapsaydık yine adam (şeklinde) yaratır ve onlara karışık gelen durumu, yine karışık kıldık.”*⁵²² Ayrıca onların bu yersiz ithamlarına cevap olması açısından da *“De ki: Eğer yeryüzünde ağırbaşlı dolaşan/yaşayan melekler olsaydı, onlara gökten bir melek peygamber indirirdik .”*⁵²³ ayeti geçmektedir. Elmalılı, bu ayetlerin tefsirinde bir meleğin peygamber olarak gönderilmesinin, melekler için uygun olabileceğini ve peygamberliğin faydalı olabilmesi için cins birliğinin büyük bir önemi olduğunu belirtmiştir.⁵²⁴

Peygamberlik görevinin kapsamında sadece Allah’tan gelen vahiyleri tebliğ etmek yoktur. Bilakis peygamberler vahyin açıklayıcı ve ilk uygulayanlarıdır. Bu açıdan bakıldığında, peygamberler dinin ilkelerinin hayata geçirilmesi konusunda insanlar için örnek teşkil etmişlerdir. Dolayısıyla kâfirlerin ve müşriklerin iddia ettiği gibi peygamberlerin melekler arasından seçilmesi durumunda bu örnek alma gerçekleşmeyecektir. Çünkü insan ancak kendisi gibi bir insanı örnek alabilmekte ve ona tabi olmaktadır. Göremediği varlıkları ise örnek alması mümkün değildir.

Melekler onların isteklerine göre değil Allah’ın kendileri için belirlediği hikmetlere göre inerler. Nitekim *“Biz melekleri ancak açık gerçeğe indiririz, o zaman da onlara artık süre tanınmaz.”*⁵²⁵ ayeti bu gerçeği hatırlatmaktadır. Elmalılı, bu ayetin tefsirinde meleklerin hareket amaçlarının kâfirler olmadığını ve herhangi bir insanın hükmü altına da giremeyeceklerini dile

⁵²⁰ Furkân 25/7.

⁵²¹ Furkân 25/41; Ayrıca bkz. Mü’minûn 23/24; Enbiyâ 21/3.

⁵²² En’âm 6/9.

⁵²³ İsrâ 17/95.

⁵²⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. V, s. 50.

⁵²⁵ Hicr 15/8.

getirmiştir. Bilakis onların sadece Allah'ın emriyle hareket ettiklerini ve o hareketin de insanların arzusu gibi boş yere değil, herhangi bir hikmet ve gerçek bir neden ile indirildiklerini belirtmiştir.⁵²⁶

Peygamber denildiği zaman onu, yemeyen içmeyen, insani ihtiyaçları olmayan bir melek olarak düşünülmemelidir. Nitekim “*Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer (cansız) ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedî de değildirler.*”⁵²⁷ ayeti peygamberlerin de bir beşer ve diğer insanlarda bulunduğu gibi birtakım insani ihtiyaçlarının olduğuna işaret etmektedir. Elmalılı da bu ayetin tefsirinde peygamberliğin ilk şartının insan olmak, en önemli özelliğinin de vahiy ile ilahi öğretim olduğunu vurgulamıştır.⁵²⁸ Ayrıca Elmalılı, peygamberliğe ve Hz. Muhammed'in (sav) mesajına inanmayanların ise, bilimsel nedenlerden dolayı değil, peganizme eğilimleri ve gerçeği kabul etmek istemedikleri için inanmadıklarını belirtmiştir.⁵²⁹

Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed'in (sav) insani vasıflarını bahane ederek küçük düşürmelerine karşı şöyle buyurulmuştur: “*(Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı...*”⁵³⁰ Ayet insani özellikler noktasında diğer peygamberlerin de aynı vasıflara sahip olduğunu anlatarak Hz. Muhammed'e (sav) teselli niteliği taşımaktadır. Râzî, bu ayetin yine aynı sûrenin 7. ayetinde geçen Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğine itiraz olarak ileri sürdükleri iddialarına bir cevap olduğunu ve bunun Allah'ın bütün peygamberleri için sürekli tekrarlanan bir kanunu olduğunu zikretmiştir.⁵³¹

Genel olarak bütün peygamberlerin aynı vasıflara sahip olduğunu belirtmek açısından şöyle buyurulmaktadır: “*Ey Peygamberler! Helâl ve hoş şeylerden yiyin ve güzel işler yapın, çünkü ben, yaptığınız her şeyi tam olarak bilirim.*”⁵³² Elmalılı'ya göre bu ayetteki hitap bütün peygamberlere yöneliktir. Her peygambere kendi zamanında böyle seslenilmiştir. Aynı zamanda bu ayette peygamberlere karşı “yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor” diyen inançsızların iddialarına bir cevap vardır. Yani peygamberler de yeme içme konusunda serbesttir. Yalnız onlar kâfirler gibi haram olan şeylerden değil helal ve temiz olanlardan yemişlerdir. Ayrıca peygamberlerin yemesi içmesi, onlar gibi sadece zevk için değil, güzel

⁵²⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 359.

⁵²⁷ Enbiyâ 21/8.

⁵²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 271.

⁵²⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 272.

⁵³⁰ Furkân 25/20.

⁵³¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XXIV, s. 445.

⁵³² Mü'minûn 23/51.

çalışıp hayırlı işler yaparak Allah’a kulluk edip şükürlerini yerine getirme amacına yöneliktir. Onun için amaçları sadece dünya hayatının refahını yaşamaktan ibaret olan kâfirlere boyun eğmek kölelik ve zarar olduğu halde peygamberlere ve onların yolundan giden saygın kimselere itaat edip bağlanmak, dünya ve ahirette huzurlu bir hayatı yaşamaya neden olacak bir nimet ve mutluluk kaynağıdır.⁵³³

2.2.3. Atalarının Dinine Bağlılık Göstermeleri

Peygamberlerin kabul edilmemesinin bir nedeni de kavimlerin atalarından gelen inançların etkisi altında kalmalarıdır. Kâfirler ve müşrikler peygamberler kendilerine dini tebliğ edince atalarının inançlarında kalmakta ısrar etmişlerdir. Çünkü onlara göre tek doğru yol atalarının yolu olmuştur. İnançlarının doğruluğuna kendilerince çok emin oldukları için sorgulamadan, bağnazlıkla geleneğin izinden gitmeyi sürdürmüşler ve peygamberlerin tebliğ ettiği dini kabul etmemişlerdir. *“Peygamber, ‘Size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz yoldan daha doğrusunu getirsem de mi?’ diye sordu. Onlar da ‘biz sizin getirdiğiniz mesajı inkâr ediyoruz’ cevabını verdiler.”*⁵³⁴ ayetten de anlaşıldığı üzere bu durum onların yeniliğe açık olmadıklarını ve gerçeği bulma konusunda herhangi bir çabalarının olmadığını göstermektedir.

Peygamberlere karşı böyle bir tavır takınmak, zaman fark etmeksizin bütün kâfirlerin izlediği genel bir yol olmuştur. Nûh’un (a.s) kavmi, Hûd’un (a.s) kavmi, Semûd kavmi ve daha sonrakilerin hepsi kendi çağlarındaki peygambere aynı tepkiyi göstermişlerdir.⁵³⁵

Nûh’un (a.s) kavmi atalarının dinine sahip çıkmak gerekçesiyle peygamberlerinin getirdiği gerçeği inkâr eden ilk kavim olmuştur. Nûh (a.s) kendilerine tapmış oldukları putları bırakıp tek olan Allah’a kulluk etmeye çağırınca *“Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.”*⁵³⁶ diyerek inkâr etmişler ve atalarında böyle bir inancın olmadığını iddia etmişlerdir. Elllerinde hak yolu gösteren bir kitap olmadığı halde içinde bulundukları batıl inançları ısrarla savunmuşlardır. Peygamberlerinin getirdiği din ile kendi yaşadıkları arasında bir mukayese yapmaya bile yanaşmamışlardır. Bu şekilde Nûh’un (a.s) söylediklerini kendi akıllarıyla değerlendirmek yerine körü körüne geleneği taklit etmişlerdir.⁵³⁷

Putperest bir toplum olan İbrâhim’in (a.s) kavmi de putlara tapmalarını ve İbrâhim’in (a.s) tevhid çağrısını kabul etmemelerini akli bir gerekçeye değil, sadece atalarının yolunu takip etme isteğine dayandırmışlardır. Nitekim bununla ilgili ayette *“Yok, dediler; atalarımızı böyle*

⁵³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 150.

⁵³⁴ Zuhrûf 43/24.

⁵³⁵ İbrâhim 14/10; Lokmân 31/21.

⁵³⁶ Mü’minûn 23/24.

⁵³⁷ Yâsîn, *Kur’an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 118-119.

yaparlarken bulduk."⁵³⁸ buyurulmaktadır. Bu şekilde onların kendilerince en güçlü delilleri, bozulmuş olan geleneği taklit etmek olmuştur. Ve geleneğe her şekilde bağlı kalmak zorunda olduklarını iddia etmişlerdir.⁵³⁹

Firavun ve halkı da ata dinine uymak bahanesiyle Mûsâ (a.s) ve onun mucizelerini yok saymışlardır. *"Bunun üzerine Mûsâ, onlara apaçık mucizelerimizi getirdiğinde, Bu, dediler, salt uydurulmuş bir sihir, biz bunu önceki atalarımız arasında bile duymadık."*⁵⁴⁰ Elmalılı, ayette geçtiği şekliyle Mûsâ'nın (a.s) gösterdiği mucizelere Firavun ve halkının böyle tepki vermesine karşı, yeni başarıların yeni delillerle ortaya çıktığını ve gerçekten yararlı olan şeyleri eskiden yoktu diyerek reddedenlerin ise bu başarılardan yoksun olacağını ifade etmiştir.⁵⁴¹

Mekke müşrikleri de putperestliği atalarından miras aldıkları için onlara olan bağlılıklarını verdikleri tepkilerde göstermişlerdir. *"Onlara (Müşriklere): Allah'ın indirdiğine uyun denildiği zaman 'Yok dediler atalarımızı neyin üzerinde bulduksa, ona uyarız.' Ya ataları bir şeye akıl erdiremez ve doğruyu seçemez idiyse de mi?' (Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir."*⁵⁴² ayete göre müşrikler, atalarından kalma eski adetlerin Allah'ın dinine uygun olup olmadığına bakmaksızın, sırf bağnazlıkla atalarını taklit edip uyacaklarını söylemişlerdir. Bu şekilde bilgisizlik ve cahilliği taklit etmişlerdir.

Elmalılı, yukarıdaki ayetin tefsirinde geleneğe değer vermeyi iki farklı açıdan şu şekilde değerlendirmiştir:

"Gerçekten tarih ve nakil (rivayetler) temeline ve ancak ilmî nakillerin tespit edeceği birçok asrın denemelerine ve daha doğrusu Allah'ın koyduğu ve indirdiği delillere dayanan hükümlerde, geçmiş büsbütün atmak ve onu göz ardı ederek, hep yeni şeyler aramak doğru değil ise de, körü körüne geçmişe tapmak, her ne olurlarsa olsunlar, atalar yolunu tutmak ve özellikle ilimden, dinden nasibi olmayan, hata ve yanlışları açık olan, kusuru Allah tarafından açıklanmış bulunan ataları bağnazlıkla taklit etmek de onları Allah'a denk ve benzer gibi tutmak, bilgisizlik ve sapıklıkta boğulup kalmaktır. Bu konuda aranacak olan şey, hak ve batıl, yarar ve zarar, hayır ve şer, güzellik ve çirkinliktir."⁵⁴³

⁵³⁸ Suarâ 26/74.

⁵³⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XXIV, s. 510.

⁵⁴⁰ Kasas 28/36.

⁵⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 391.

⁵⁴² Bakara 2/170-171; Ayrıca bkz. Sebe' 34/43.

⁵⁴³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. I, s. 567.

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere geçmişten gelen bilgilere uymak için öncelikle doğru ve yanlışın iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde iyinin ve kötünün ölçüsü bilinip ona göre bir yol çizilmelidir.

Elmalılı, birilerinin yolunu takip etmede, eskilik veya yeniliğin tek başına bir kriter olmadığını şu şekilde açıklamıştır:

“Yararın, gerçekten yarar, hayrın gerçekten hayır, güzelliğin gerçekten güzellik olması için de Allah’ın hükmünü ve gerçeğin delilini bulmak gerekir. Dolayısıyla uyma sebebi, eskilik-yenilik veya atalar yolu olup olmamak değil, Allah’ın emrine uyan ve yaptığını bilen atalara uyulur, aksine Hakk’ın emrini tanımayan, ne yaptığını bilmeyenlere, atalar dahi olsa yine uyulmaz. Bu husus eski konularda böyle olduğu gibi yeni konularda da böyledir. Bunun için İslam Fıkıhı’nda, ‘Zarar kadîm/ezelî olmaz’ diye bir genel kural vardır. ‘Kadîm/ezelî olan kıdemi/ezeliliği üzere bırakılır’ genel kuralı da bununla kayıtlıdır. Dolayısıyla kadîm kayıtsız şartsız kadîm olduğu için değil, açık zararı bulunmamak açısından geçerli olduğu gibi; hayırlı ve güzel oluşu, ilmî yollardan biriyle bilinen ve Hakk’ın deliline uygun yeni ve sonradan olan şey de geçerlidir.”⁵⁴⁴

Geçmişten gelen bilgilere uymada temel kriter, hakkın yolunu takip etmektir. Buna karşılık geçmişten gelen birikimi aklî bir gerekçeye dayanmadan, doğruluğu ve yanlışlığı saptanmadan sadece gelenek olduğu için kabul etmek bağnazlığın göstergesi olmuştur.

Elmalılı, şüpheli konularda da delilsiz taklidin dinen uygun olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca aklen açıkça bilinmeyen konularda delilsiz söz söylemeyi ve o yolda hareket etmeyi, aslı bilinmeyen bir şeyi Allah’a iftira olarak söylemek ve bilgisizlik ile hareket etmek şeklinde tanımlamıştır.⁵⁴⁵

Mekke müşriklerinin ata dini bahanelerini göstermek için yine şöyle buyurulmuştur: *“Onlara ‘Allah’ın indirdiğine ve peygambere gelin’ denildiğinde, ‘Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter’ derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda gitmeyen kimseler olsa da mı?”*⁵⁴⁶ Ayet onların bağnazlıkla geleneği taklit ettiklerini göstermektedir. Elmalılı, bu ayetin tefsirinde geleneğe değer vermeyi ve atalara uymayı şöyle değerlendirmektedir:

“Geleneğe/töreye değer vermek, atalara ve geçmiş kimselere saygı göstererek, onlara uymak, her ne kadar genel olarak yasak değil, hatta birçok durumda gerekmekeyse de, fakat ne var ki bu uymanın, cehalet ve sapıklığa değil, ilim ve hidayete yönlendirilmiş olması gerekir. Uymak ve taklit etmek, sırf âlim olan bir kimseye bile değil, ancak hidayete ulaşmış olan, ilmiyle de amel eden âlime olmalıdır. Daha doğrusu,

⁵⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. 1, s. 567-568.

⁵⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. 1, s. 568.

⁵⁴⁶ Mâide 5/104.

âlimin şahsına değil, onun hak olan ilminedir. Örf, âdet ve gelenek de, akla ve dine uygun olması şartıyla geçerlidir. Çünkü haktan başkasına uyan, şüphesiz ki zarar eder.”⁵⁴⁷

Müşriklerin bu itirazlarının hiçbir kitapta geçmediği ve sadece kendi tutundukları bahaneleri olduğunu anlatmak için şöyle buyurulmaktadır: “*Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı tutunuyorlar? Hayır! ‘Sadece biz babalarımızı bir din üzere bulduk, biz de onların izinden gidiyoruz’ derler. Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek oranın varlıkları: Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız, derler.*”⁵⁴⁸ Ayetlerin ortaya koyduğu mesaj evrenseldir. Geçmişte ve günümüzde inançların büyük bir kısmı taklide dayanmaktadır. Müşrik Araplar da dini konulardaki bilgilerini vahiy, akıl ve duyular gibi muteber bilgi kaynaklarına değil, taklide dayandırmışlardır.⁵⁴⁹

Sonuç olarak böyle taassup içinde ve nefislerinin kölesi olan insanlar önceden edinmiş oldukları bilgilerin karşıtı olan hiçbir yeni bilgiyi kabul etmemişlerdir. Böyle şeyler sanki kendilerine söylenmiyormuş veya kendilerinin böyle şeylerle hiç ilgisi yokmuş gibi davranmışlardır.⁵⁵⁰

2.2.4.Şirk Üzere Olmaları

Her peygamber zamanındaki dini bozulmaları düzeltmek için gönderilmiştir. Peygamberler aralarından ayrıldıktan bir süre sonra kavimlerinin gösterdiği ilk inkâr eğilimi Allah’ı bırakıp kendi elleriyle yaptıkları putlara tapmak olmuştur. Bu durum bütün kavimlerde görülmüştür. Ve her peygamber zamanındaki putperestlikle mücadele etmiştir. Peygamberleri kabul etmemelerinin nedenlerinden biri de atalarından miras aldıkları bu inancı bırakmak istememeleri olmuştur. Çünkü peygamberler yeni getirdikleri dinde tek olan Allah inancını vurgulamışlardır.

Elmalılı, Beyyine Sûresi 1. ayette geçen Ehl-i kitap ve müşrikler ifadesinden yola çıkarak Ehl-i kitaptan bir kısmının özellikle Hristiyanlarda olduğu gibi İsâ’nın (a.s) Allah’ın oğlu olarak kabul edilmesinin de şirkin bir çeşidi olduğunu şu şekilde vurgulamıştır:

“Bu iki gruptan olan inkârcılar veya iki grup inkârcılar ki, bazıları kitap ehli, bazıları müşrik yahut hem kitap ehlinde hem de müşriklerden olan inançsızlar, demek olabilir. Çünkü ‘vav’ın atfı, rabıttan sonra da önce de olabilir. Bu üçüncü takdirde özellikle kitap ehlinde oldukları halde Allah’a bir oğlu olduğunu söylemek veya ‘teşbih’ yani ‘antropomorfizm’ inancına sahip olmak gibi herhangi bir şekilde açık

⁵⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. III, s. 482.

⁵⁴⁸ Zührûf 43/21-23.

⁵⁴⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, c. IV, s. 770-771.

⁵⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. II, s. 393.

veya gizli şirk düşenler kastedilmiş olur. Üçüncü ayette yalnızca kitap ehlinin zikredilmiş olmasına bu anlam daha uygundur.”⁵⁵¹

Elmalılı, yukarıdaki açıklamalarının yanında “müşrik” teriminin kapsamına giren diğer anlamları da şu şekilde izah etmiştir:

“Müşrikler, putlardan veya diğer varlıklardan her ne şekilde olursa olsun, Allah’a ortak koşanlar, yani Allah’tan başkasına tanrılık nispet edenlerdir ki putperestleri de kapsar. Dolayısıyla ‘müşrik’ terimi, Allah’ın zatının birden fazla olduğunu ileri süren her çeşit politeistleri ve Allah’ı tanımayıp, ‘Ben sizin en büyük Rabbinizim, Ben sizin için benden başka bir tanrı tanımıyorum’ diyen Firavun gibi kendisini tek tanrı olarak sunanların, arzularını tanrı edinen veya Allah’tan başka herhangi bir şeye tek başına veya ortaklaşa tanrılık payesi verenlerin hepsini kapsar.”⁵⁵²

Elmalılı’ya göre tanrının zatı bir olduğu halde sıfatlarının çok olduğuna inanmak müşrik olmayı gerektirmez. Çünkü şirk sadece Allah’ın zatında tümel veya tikel çokluk inancındadır. Bu sebeple Hristiyanların, üç zat demek olan “üç unsurun birleşmesi” şeklinde iddia ettikleri “üçlü birlik” inancı, gerçekte “tevhid inancı” değil, zatın hem çokluğu hem de tekliği manasına geldiği için hem şirk hem de kendi içinde bir çelişki içermektedir.⁵⁵³

İnsanlık tarihine bakıldığında ilk hak dinden sapma Nûh’un (a.s) kavminde görülmüştür. Bu ilk şirk, doğrudan Allah’ın varlığını inkâr olarak değil, kendi uydurmuş oldukları putları O’na ortak koşma ve putları Allah ile kendileri arasında aracı kabul etme biçiminde ortaya çıkmıştır.⁵⁵⁴ Nûh (a.s) bu putperest kavme peygamber olarak gönderilmiştir. “*Andolsun ki biz, Nûh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, O’ndan başka tanrınız yoktur. Gerçekten ben üstünüze gelecek bir günün azabından korkuyorum’ dedi.*”⁵⁵⁵ Nûh’un (a.s) bu uyarısına karşı kavmi onu sapıklıkla itham etmiştir. “*Kavminin ileri gelenleri, ‘Biz seni gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz’ dediler.*”⁵⁵⁶

Yine Nûh’un (a.s) kavminin putperestliğini göstermek açısından Kur’an’da şöyle buyurulmaktadır: “*Dediler ki: Sakın tanrılarınızı bırakmayın, ne Vedd’i, ne Suva’ı, ne Yeğus’u, ne Yeûk’u ve ne de Nesr’i*”⁵⁵⁷ Nûh’un (a.s) kavminin kendilerince en büyük olarak kabul ettikleri ve tapındıkları ayette zikredilen putların isimleridir. Bununla beraber bu putların dereceleri farklıdır. Bazılarında olumsuzluk edatı olan ‘lâ’nın tekrarlanması diğerlerinde ise

⁵⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. X, s. 107.

⁵⁵² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. X, s. 108.

⁵⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. X, s. 108.

⁵⁵⁴ Yiğit, *Kur’an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 113.

⁵⁵⁵ A’râf 7/59; Ayrıca bkz. Hûd 11/26.

⁵⁵⁶ A’râf 7/60.

⁵⁵⁷ Nûh 71/23.

kullanılmamış olması bunların arasındaki derece farklarını göstermek içindir. Bu isimler aslında başlangıçta bazı sâlih kimselerin isimleri iken ölümden sonra onların adına ve oturdukları yerlere heykeller dikilmiş ve bu kişilerin adları verilmiştir. Daha sonraki devirlerde onları tanıyanlar kalmayınca bilmeden onlara tapmışlardır.⁵⁵⁸

Nûh'un (a.s) kavmi gibi putperest bir toplum olan Âd kavmine de kendi içlerinden Hûd (a.s) peygamber olarak gönderilmiştir. Diğer peygamberlerde olduğu gibi o da kavmini öncelikle tevhid inancına davet etmiştir. “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Dedi ki: Allah'a kulluk edin sizin ondan başka ilahınız yoktur...”⁵⁵⁹ Hûd'un (a.s) bu tevhid çağrısına karşı kavminin verdiği cevap “...biz senin sözünle tanrılarımızı bırakmayız ve sana inanmayız. Ancak bazı tanrılarımızın seni fena halde çarptıklarını söyleriz...”⁵⁶⁰ olmuştur. Ayetten anlaşıldığı üzere bu kavim, Hûd'un (a.s) kendi tanrılarına dil uzattığını ileri sürerek onun aklına zarar geldiğini iddia etmişlerdir. Kendilerine olan tevhid çağrısını kabul etmemek için bu durumu bahane etmişlerdir⁵⁶¹

Âd kavmi ayrıca putperestliği atalarından miras aldıklarını iddia ederek Hûd'u (a.s) atalarının dinini değiştirmeye çalışmak ve insanlar arasında bölcülük yapmakla suçlamışlardır. “Dediler ki: Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer dorulardan isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir.”⁵⁶² Hûd (a.s) ise onların tanrı saydıkları putların, herhangi bir güce sahip olmadığını, bu putlar hakkında Allah'ın hiçbir şey indirmedığını ve onlara herhangi bir yetki verilmediğini söylemiştir. Aksine bu putları atalarının ve kendilerinin uydurduklarını, onlara gerçekliği olmayan birtakım güçler isnat ettiklerini dile getirmiştir. “(Hûd) dedi ki: Üzerinize Rabbinizden bir azap ve hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmedığı, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.”⁵⁶³

Semûd kavmi de kendilerine peygamber olarak gönderilen Sâlih'in (a.s) tevhid çağrısına karşı olumsuz tepki vermiştir. “Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey milletim! Allah'a kulluk edin sizin ondan başka tanrınız yoktur... Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan

⁵⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XXIII, s. 639; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXX, s. 657; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 122-123.

⁵⁵⁹ Hûd 11/50.

⁵⁶⁰ Hûd 11/53-54.

⁵⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. 5, s. 157.

⁵⁶² A'râf 7/70.

⁵⁶³ A'râf 7/71.

bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine kulluğa çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz."⁵⁶⁴ Ayetlerden anlaşıldığına göre bu kavim de, hiçbir mantıki bilgiye dayanmaksızın önceki atalarından taklit yoluyla öğrendikleri putperestlikten vazgeçmeyerek batıda kalmakta ısrar etmişler ve her toplumda görüldüğü gibi yeniliğe açık olmadıkları için Sâlih'in (a.s) çağrısından şüphe duymuşlardır.

İbrâhim (a.s) da dönemindeki şirk inancını kırmak için gönderilmiştir. İbrâhim'in (a.s) yolu "Millet-i İbrâhim" yani dini Hanifliktir. Haniflik doğrudan Sâbiiliğe karşılık gelmektedir. Çünkü Sâbiilik, "kişilere tapanlar" ve "yıldızların heykellerine tapanlar" olarak iki gruba ayrılmaktadır. Her ikisi de ruhçuluk fanatizmine ve meleklere tapınma fikrine indirgenmiştir. Bu şekilde bir yandan bedenî insanlığı ruhanîlikten soyutlamayla aşağılanma, diğer yandan ise insan Tağutların şirk ve Râblık iddiasına neden olmuştur. İbrâhim (a.s) bunların etkisini yok etmek için gönderilmiştir.⁵⁶⁵

Elmalılı, İbrâhim (a.s) kıssasında, önce putları tanrı edinenlerin sapkınlığını, ikinci olarak yıldızlara tapanların teorik sapkınlığının açıklandığını ve insanlığın melekûtle bağlantısının gösterilerek, Allah'ın birliğinin kanıtlanmasıyla Hanifliğin temelinin ortaya konulduğunu belirtmiştir.⁵⁶⁶

Elmalılı, İbrâhim'in (a.s) tevhidi kanıtlamak ve şirkin temelsizliğini göstermek için dört yerde kâfirlerle tartışmaya girdiğini zikretmiştir. Önce babasıyla "*Sen putları kendine bir sürü tanrılar mı ediniyorsun?*"⁵⁶⁷ ve "*Babacığım, o işitmez, görmez, sana hiçbir faydası dokunmaz şeylere niçin taparsın?*"⁵⁶⁸ diye, İkincisi kavmiyle⁵⁶⁹ Üçüncü olarak zamanının hükümdarı ile "*Rabbim yaşatan ve öldüren*"⁵⁷⁰ diye sözle tartışmıştır. Dördüncü olarak da kâfirler ile "*O putları parça parça etti ancak bir büyüklerini bıraktı.*"⁵⁷¹ ayetinin de ifade ettiği gibi onların putlarını kırarak fiilen tartışmıştır. İbrâhim (a.s) bu tartışmalar esnasında getirdiği delillerle kavmini yıldızlara ve putlara tapmaktan uzaklaştırmaya çalışmıştır.⁵⁷²

İbrâhim (a.s) kavmine putlara tapmanın yanlışlığını anlatmak için birtakım sorular sormuştur. "*Rasülüm onlara İbrâhim'in kıssasını da anlat. Hani o, babasına ve kavmine, neye*

⁵⁶⁴ Hûd 11/61-62.

⁵⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 31.

⁵⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 31.

⁵⁶⁷ En'âm 6/74.

⁵⁶⁸ Meryem 19/42.

⁵⁶⁹ En'âm 6/76-80.

⁵⁷⁰ Bakara 2/258.

⁵⁷¹ Enbiyâ 21/58.

⁵⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 32.

*tapınıyorsunuz? demişti. Birtakım putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz diye cevap verdiler. İbrâhim, peki onlar yalvardığınızda sizi işitiyorlar mı? Yahut size bir fayda sağlar yahut zarar ederler mi? Yok, dediler; Atalarımızı böyle yaparken bulduk.*⁵⁷³ Onlar da verdikleri cevaplarda taptıkları putların taştan ve madenden yapılmış eşyalardan ibaret olduklarını itiraf etmişler, fakat buna rağmen putlara tapmaktan da asla vazgeçmeyeceklerini söylemişlerdir. Dolayısıyla onlar bütün müşrik toplumlarda görüldüğü gibi putların acizliğini bilmelerine rağmen, kendilerini haklı bulmak için atalarının da aynı din üzerinde olduklarını gerekçe olarak göstermişlerdir.⁵⁷⁴

Elmalılı ruh sahibi insanların, gerek insan resmi ve heykeli olsun gerekse yıldızların ve meleklerin heykelleri olduğu kabul edilsin, cansız putlar karşısında insanın alçalmasının, zillete düşmesinin, açık bir sapıklık göstergesi olduğunu dile getirmiş ve İbrâhim'in (a.s) bunu, babası Âzer'den başlayarak her tartışmalarında onların yüzlerine vurmaktan çekinmediğini vurgulamıştır.⁵⁷⁵

Putperestlikle mücadele eden bir diğer peygamber Şuayb (a.s)'dır. *“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: Ey milletim Allah'a kulluk edin sizin ondan başka tanrınız yoktur...”*⁵⁷⁶ Kavmi onun ikazına alaycı bir üslûpla *“Ey Şuayb! Atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımızda dilediğimizi yapmamızı sana namazın mı emrediyor?... ”*⁵⁷⁷ diyerek karşılık vermişlerdir. Şuayb'ın (a.s) ibadetlerine çok düşkün olduğu özellikle namazlarını titizlikle kıldığını bilinmektedir. İbadetler içinde dinin direği olan namaz ise *“Gerçekten namaz, Allah'a karşı derin saygı gösterenler dışındakilere çok ağır gelir.”*⁵⁷⁸ ayeti gereğince, huşû sahibi olmayan, secdelere kapanmanın zevk ve yüceliğini anlamayanlara faydasız bir yük gibi görünen bir ibadet olduğu için namaz kılanlarla eğlenmek kâfirliğin gereği ve genel alışkanlıkları haline gelmiştir. Bu sebeple Şuayb'ın (a.s) kavmi onun tevhid, hukuk ve ahlaka ilişkin mesajlarını reddetmek için bunları özellikle onun namazına dayandırıp, aklına ve mantığına saldırarak peygamberliğiyle alay etmişlerdir.⁵⁷⁹

Mûsâ'nın (a.s) kavmi olan İsrâiloğullarında da ilk inkâr eğilimi putlara tapmak olmuştur. *“Ve Beni İsrâil'e denizi atlattık. Derken bir kavme uğradılar ki kendilerine özel birtakım putlara bağlanmış: tapınıp duruyorlardı. Ey Mûsâ, bunların kendilerine özel tanrıları*

⁵⁷³ Suarâ 26/69-74.

⁵⁷⁴ Yiğit, *Kur'an-ı Kerim Ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 220.

⁵⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 33.

⁵⁷⁶ Hûd 11/84.

⁵⁷⁷ Hûd 11/87.

⁵⁷⁸ Bakara 2/45.

⁵⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 171.

*bulunduğu gibi, sen de bize özel olmak üzere bir tanrı/bir put yap, dediler.*⁵⁸⁰ İsrâiloğullarının bu put isteği onca yaşanan olaylara rağmen ders çıkarmadıklarının ve cahilliklerinin bir göstergesi olmuştur. Onlar Mûsâ'ya (a.s) verilen mucizelerle Firavun'un zulmünden kurtulmalarına rağmen, kendilerine iyice yerleşmiş olan Mısır putperestliğini zihinlerinden söküp atamamışlar ve kabul ettikleri hak dinin tevhid ilkesini tam olarak içselleştirememişlerdir.⁵⁸¹ Ayrıca onların böyle bir istekte bulunması imanlarında sebat etmediklerini kanıtlamaktadır.

Elmalılı'ya göre Kur'an'ın anlattığı şekliyle bu kıssada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, hangi millet veya hangi put olursa olsun, genel olarak putperestliğin batıl ve yok olmaya mahkûm olduğudur. Ayrıca putperestlik bilgisiz insanları aldatabilecek ve ilgilerini çekebilecek niteliklere sahiptir. Bu tarz bazı kötülükler insanların birbiriyle kaynaşması ve gelenek yoluyla bir toplumdaki diğer bilgisiz bir topluma geçmiştir. İsrâiloğulları'nın da buzağı heykeline tapma fitnesine götüren ilk inkâr eğilimi, böyle bir görenekle meydana gelmiştir. Uydurma bir tanrı istemek, milletlerin kendilerine özel tanrıları olabileceği zannına düşmek ve putperest bir milletin putlarına imrenmek cahillik derecelerini göstermektedir.⁵⁸²

Mûsâ (a.s) Allah'la buluşmak için onların yanından ayrılınca kavmi onun arkasından putlara tapmıştır. *“(Tûr'a giden) Mûsâ ayrıldıktan sonra kavmi, ziynet eşyalarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor! Onu tanrı olarak benimsediler ve zulümde karar kıldılar.*⁵⁸³ Mûsâ (a.s) Rabbi ile buluşmasından dönerken kavminin onun yokluğunda bir buzağı heykelini tanrı edindikleri, Allah tarafından kendisine haber verilmiştir. *“Allah Mûsâ'ya şöyle haber verdi: ‘Şüphesiz biz, senin ayrılışından sonra, kavmini imtihan ettik. Sâmirî onları saptırdı.*⁵⁸⁴ Mûsâ (a.s) da bu haberi alınca kızgınlıkla kavminin yanına dönmüştür. Kavmine *“Bana arkamdan ne kötü vekil oldunuz? dedi.”⁵⁸⁵ Bu kavim Mûsâ'nın (a.s) yokluğunda ona verdikleri söze uygun davranmayarak arkasından buzağıya tapmışlardır. Bilakis Mûsâ'yı (a.s) ölmüş zannedip peygamberlerinin ölümünden sonra birçok ümmetin dinlerini bozmasının gelenek olduğu gibi onlar da hemen dinlerini değiştirmeye kalkmıştır.⁵⁸⁶*

⁵⁸⁰ A'râf 7/138.

⁵⁸¹ Yiğit, *Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 456.

⁵⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 281.

⁵⁸³ A'râf 7/148.

⁵⁸⁴ Tâhâ 20/85.

⁵⁸⁵ A'râf 7/150.

⁵⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 292.

Hristiyanlar ve Yahudiler de peygamberleri Allah’a oğul isnat ederek şirke düşmüşlerdir. “Yahudiler, Üzeyr Allah’ın oğlu, dediler. Hristiyanlar da, Mesih Allah’ın oğlu, dediler. Bu onların ağızlarıyla söyledikleri sözleri ki önceden inkâr edenlerin sözlerine benzetiyorlar...”⁵⁸⁷ Başlangıçta Hristiyanların bir kısmı böyle söylese de sonradan çoğu bu şekilde kabul etmişler. Böyle söylemeyenleri de kendi aralarında kâfir ilan etmişlerdir. Hristiyanlar İslâm’ın ortaya çıkışına kadar bu durumu, “üreme” ve “doğma” şeklinde, bir oğul anlamında söylemişlerdir. Sonradan ise Kâbe’ye Beytullah “Allah’ın evi” denilmesi gibi sadece şeref anlamında bir isim tamlaması olmak üzere söylendiğini de iddia edenler olmuştur. Ayette “bundan önce inkâr edenlerin sözlerine benzerler” ifadesinden önce sözü geçenlerin müşrikler olduğu anlaşılmaktadır. Müşrikler de “melekler Allah’ın kızlarıdır” diyerek küfre girmişlerdir. Sonuç olarak Yahudiler ve Hristiyanların bu “oğul” sözleri de aynen ona benzer bir inkâr ve aynı zamanda şirk olmuştur. Dolayısıyla Yahudi ve Hristiyanlar Ehl-i kitaptan olmalarına rağmen bu yönleri ile müşriklere benzemişlerdir.⁵⁸⁸

Ehl-i kitabın ve müşriklerin bu şirk inancına karşı “O göklerin ve yerin egemenliği kendisine ait olan, çocuk edinmeyen, egemenliğinde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratan yarattığına belli bir ölçüye göre düzen veren Allah’tır.”⁵⁸⁹ ayeti onların bu yersiz yakıştırmalarına bir cevap niteliği taşımaktadır. Ayetin ifadesine göre Allah çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Hristiyanların iddia ettiği gibi bir evlatlık edinmemiştir. Putperestlerin dedikleri gibi de değildir. Bu ayet Allah için ortaklar olduğunu iddia edenleri açıkça reddetmektedir. Ve Allah’ın tek ve yüce olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü o bütün her şeyi yoktan var etmiştir. Yaratılan her şeyin bir sınırı vardır ve o sınırı geçememektedir. Bu şekilde hiçbir şeyin yaratılma sınırını çiğneyip Allah’a ortak olması söz konusu değildir.⁵⁹⁰

Bunların yanında Allah’tan başkasını tanrı edinenlerin tezlerini kanıtlayabilecek akli ve naki olarak geçerli hiçbir delilleri olmamıştır. “Yoksa O’ndan başka birtakım tanrılar mı edindiler? De ki: Haydi delilinizi getirin! İşte benimle beraber olanların söylediği, işte benden öncekilerin söylediği, hayır onların çoğu hakkı bilmezler, bunun için de inatla yüz çevirirler.”⁵⁹¹ ayet bu gerçeğe işaret etmektedir. Hâlbuki dini konularda böyle delilsiz söylenen sözlerin hiçbir değeri olmamıştır. Dolayısıyla ayette onlara hadlerini bildirmek için Hz. Peygamber’den (sav) o müşriklere açık bir delil getirmeleri istenmiştir. Önceki peygamberlerin getirmiş oldukları akli ve nakli açıdan açıklanmış tevhid kanıtlarıdır. Tevrat, İncil ve Kur’an bu

⁵⁸⁷ Tevbe 9/30.

⁵⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 473.

⁵⁸⁹ Furkân 25/2.

⁵⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 237-238.

⁵⁹¹ Enbiyâ 21/24.

kanıtlardandır.⁵⁹² Zira önceki peygamberlerin getirdikleri mesajın tevhit inancı olduğu “*Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, ‘Benden başka ilah yoktur, şu halde bana kulluk edin.’ diye vahyetmiş olmayalım.*”⁵⁹³ ayetinde açıklanmıştır.

Bütün peygamberler kavimlerini şirkten sakındırıp, tek olan Allah inancına davet etmişlerdir. “*Senden önce gönderdiğimiz peygamberlere sor! Biz, Rahman’dan başka ibadet olunacak tanrılar yapmış mıyız?*”⁵⁹⁴ ayetteki bu ifadede peygamberlerin tevhidde söz birliği içinde oldukları tanık olarak gösterilmiştir. Bununla hem o söz ve görüş birliğinde oldukları haber verilmiş, hem de vurgulanması kapsamında bu gerçeğin araştırılması ve üzerinde düşünülmesi emrolunmuştur. Burada Hz. Muhammed’e (sav) kendinden önce gönderilen peygamberlerin her birinin Allah’tan başka tapınılacak ilah olmadığına birleştikleri hatırlatılmıştır. Her biri Allah’a ortak koşmayı ve putlara tapmayı kesin bir dille reddetmişlerdir.⁵⁹⁵

Elmalılı’ya göre Allah’tan başkasına tapanlar yarar elde etme amacından çok zarar görme korkusuyla putlara tapmışlardır. Çünkü zalimler insanları en çok terör siyasetiyle kendilerine taptırmaya çalışmışlardır. Bu sebeple birçok güçsüz insan güç ve kuvvet onların kendilerininmiş gibi kabul ederek ve korkarak onları tanrı yerine koymuşlar, Allah’ı unutmuşlardır.⁵⁹⁶

Elmalılı’ya göre kendisi mülk olan bir şeyin sahibine eşit olamaz. Aynı şekilde Yüce Allah’ın yarattıklarından ve kullarından birisi de kendisine eşit olamaz. Müşrikler de bir şey bildiklerinden değil heva ve heveslerine uyduklarından dolayı şirkte düşmüşlerdir. Allah’ın yarattıkları içinden birilerini ortaklar sayarak onlara tapmışlardır. Onları kendilerinin sahipleriymiş gibi görmüşler ve özgürlüklerini onlara vermişlerdir.⁵⁹⁷

Sonuç olarak şirkin temelsizliğini göstermek açısından Kur’an’da şöyle buyurulmaktadır: “*Allah’tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. O örümcek, bir ev edinmiştir, fakat evlerin en çürüğü de kuşkusuz örümcek evidir, bunu keşke bilselerdi.*”⁵⁹⁸ Ayete göre Allah’tan başkalarını ihtiyaçlara karşılık verir, her türlü tehlikeden korur düşüncesiyle dost, tapınılacak bir şey sayanların durumu, örümceğin durumuna

⁵⁹² İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, c. VI, s. 3015; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 61.

⁵⁹³ Enbiyâ 21/25.

⁵⁹⁴ Zuhrûf 43/45.

⁵⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VII, s. 306.

⁵⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 239-240.

⁵⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 468.

⁵⁹⁸ Ankebût 29/41.

benzetilmiştir. Zira örümcek hiç dini olmayanlar gibi büsbütün evsiz değil, bir sinek avlayabilecek kadar bir eve tutunmuştur. Fakat onun evinde ne gölge vardır ne de olası tehlikelerden koruyabilmektedir. Bir rüzgârla yok olmaktadır. İşte müşriklerin de gittiği yol da böyle dayanıksız ve bütün tutundukları gelip geçici olmuştur.⁵⁹⁹

2.2.5. Peygamberlerin Getirdiği Mesajların Dünya Menfaatleriyle Çelişmesi

Bazı milletlerin, peygamberlerin getirdiği mesaja kayıtsız kalmasının bir nedeni de kendilerine yapılan uyarıların, siyasi, ekonomik ve sosyal statü gibi dünya çıkarlarıyla çelişmesidir. Bu kavimler eğer peygamberler tarafından kendilerine yapılan çağrılara kulak verirlerse hürriyetlerinin kısıtlanacağını ve üstünlüklerini kaybedeceklerini iddia etmişlerdir.

Âd kavmi dünyalık menfaatlerini kaybedecekleri düşüncesiyle Hûd'un (a.s) mesajını inkâr etmişlerdir. *“Gerçekten, sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz”*⁶⁰⁰ ayetinden anlaşıldığı üzere Âd kavmi peygambere uymayı, ziyana uğramak olarak görmüştür. Peygambere uymakla şahsiyet ve değerlerini kaybedecekleri endişesine kapılmışlardır. Böylece haktan sapmış olan her hâkim sınıf, aynı Kureyş müşriklerinde olduğu gibi, kullara hükmetme hakkını sadece kendilerinde olduklarına inanmış, hâkimiyet ve liderlik sıfatlarının başkalarına verilemeyeceğini iddia etmişlerdir. Ayrıca onlar dinin kabul edildiği takdirde mevcut durumun değişmesi ve dünyevî imkânlarının büyük bir kısmını kaybetmek düşüncesiyle peygambere inanmamışlardır.⁶⁰¹ Yukarıda verilen ayetin tefsiriyle ilgili Ebûssuûd (ö. 982/1574) şunları zikretmiştir: *“Bak gör ki, kendilerini hem dünyada hem de Ahiret'te mutluluğa ulaştıracak hak peygambere uymayı, nasıl ‘ziyana uğramak’ kabul ettiler de, zararın en son noktası olan putlara tapmayı ziyan saymadılar.”*⁶⁰²

Şuayb'ın (a.s) kavmi bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Medyen halkı Şuayb (a.s) kendilerine peygamber olarak gönderildiği dönemde hak dinden uzaklaşmışlar, ticari hayatta dürüstlük önemini yitirmiş, ölçü ve tartı işlerinde hilekârlık artmıştır. Halk arasında fitne ve bozgunculuk son derece yaygınlaşmıştır.⁶⁰³ *“Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ondan başka hiçbir tanrınız yoktur. İşte size Rabbinizden açık bir belge geldi; artık ölçü ve tartıyı tam tutun, sahip oldukları şeyler konusunda insanlara haksızlık etmeyin, yeryüzü düzene girmesinden sonra yine bozguna fırsat vermeyin...”*⁶⁰⁴ Şuayb'ın (a.s) bu tebliğine karşı kavminden gelen cevap: *“Kavminin önde gelenlerinden tebliği*

⁵⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 432.

⁶⁰⁰ Mü'minûn 23/34.

⁶⁰¹ Yiğit, *Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 156-157.

⁶⁰² Ebûssuûd el-Amedî, Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, c. VI, s. 133.

⁶⁰³ Yiğit, *Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, s. 377.

⁶⁰⁴ A'râf 7/85.

kabul etmeyenler dediler ki: Şuayb'a uyarsanız kuşkusuz büyük kayba uğrayanlardan olursunuz."⁶⁰⁵ şeklinde olmuştur. Ayete göre Medyen'in ileri gelenleri Şuayb'ın (a.s) istediği gibi doğruluk, dürüstlük ve ahlaki hususları kabul edip uyguladıkları takdirde sahip oldukları bütün maddi şeyleri kaybedeceklerini düşünmüşlerdir. Özellikle ticaret ve alışverişlerde hakkı adaleti gözetirlerse ticaretlerinin büyüyüp gelişemeyeceğini iddia etmişlerdir. Bunun yanında, coğrafi konum olarak ticaret kervanlarının kesiştiği bölgede yer almaları dolayısıyla eğer doğruluğu ve dürüstlüğü esas alıp, bu kervanların geçip gitmesine izin verirlerse, stratejik durumun sağlamış olduğu bütün ticarî ve siyasî imkânlardan mahrum kalacaklarını düşünerek komşu ülkelere karşı hâkimiyet ve etkinliklerinin biteceğini iddia etmişlerdir. Bu durum sadece Şuayb'ın (a.s) toplumuna özel değildir. Sefih toplumlar hak ve doğruluk karşısında hep aynı endişeye kapılmışlardır. Yalan ve hileye başvurmadan ticaret, siyaset ve diğer dünyevi işlerin yürütülmesinin imkânsız olduğu düşüncesi tarih boyunca bütün sefih toplumların genel bir görüşü haline gelmiştir. Dolayısıyla peygamberlerin yapmış olduğu davete karşı en büyük itiraz, hileli yollar bırakılır ve doğru yola uyulursa ilerleme sağlanamayacağı ve toplumun yıkılacağı korkusu olmuştur.⁶⁰⁶

Medyen halkı, bir kimsenin inanç ve dininin sadece ibadet törenlerine ilişkin olduğu, dini kuralların gündelik hayatla hiçbir ilişkisinin bulunmadığını ve bu hayatta herkesin canının istediğini yapabileceği görüşünü savunmuşlardır. Bu şekilde Şuayb'ın (a.s) kavminin sahip olduğu dünya nimetlerini keyfince tasarruf edebilme talebi, hayatın dinî ve dünyevî şeklinde iki ayrı bölüme ayrılması yönüne hizmet etmektedir. Şuayb'ın (a.s) kavmi, bugün batılının ve batılılaşmış toplulukların iddia ettikleri bölünmede (din-dünya) ısrar etmişlerdir. Batılılaşmış toplumlar bu tür bir ayrımı insan tarafından gerçekleştirilmiş "zihni ilerleme" düşüncesiyle insanlığın aydınlanmasının bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. İslâm dini ise getirdiği prensiplerle geçmişte olduğu gibi şimdi de bu düşüncelere karşı bir duruş sergilemiştir.⁶⁰⁷

Dinin sadece ibadet törenleriyle sınırlandırılması, diğer günlük hayatla ilgili koymuş olduğu ilkelerin yok sayılması, dine karşı bütüncül yaklaşımı yok saymaktır. Çünkü İslâm'da din hayatın merkezi konumundadır. Bu yönüyle din insanın dünya hayatını şekillendiren manevi bir klavuzdur. Nitekim İslâm dininin, ekonomi, sosyal, ahlak ve aile hayatı gibi insan yaşamının her yönüne ilişkin kuralları mevcuttur. İnsanlar da hayatın bütününe hitap eden bu dinî kurallardan sorumludur.

⁶⁰⁵ A'râf 7/90.

⁶⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. II, s. 61.

⁶⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. II, s. 390-391.

Firavun da Mûsâ'nın (a.s) peygamberliğini ve mucizelerinin gerçek olduğunu anlamasına rağmen birtakım dünyalık menfaatleri kaybedeceği düşüncesiyle onun peygamberliğini kabul etmemiş ve halkını da bu yönde etkilemiştir. Özellikle Mûsâ'nın (a.s) mucizeleri karşısında hakikati anlayıp iman eden sihirbazların, büyücülükle hükûmetin işlerini bozarak memlekette devrim yapacaklarını ve İsrailoğullarını da kendilerine uydurup, Mısır'ın yerli halkı olan Kıpt kavmini Mısır'dan çıkaracaklarını iddia etmiştir. Firavun bu şekilde kendi kamuoyunu “vatan tehlikesi” korkusuna düşürüp, Mûsâ (a.s) ve ona inananlar aleyhinde ayaklandırmak istemiştir.⁶⁰⁸ Firavun böylece hileci bir tavır sergileyerek Mûsâ'nın (a.s) peygamberliğini ve onun getirdiği mucizeleri birtakım politik durumlara aykırı gördüğü için kabul etmemiştir. Halkını da bu yönde baskılamıştır.

Mekke müşriklerinin de Hz. Peygamber'e (sav) inanmamasının altında yatan sebeplerden biri dünyalık menfaatlerini kaybetme kaygısıdır. *“Belki de sen, ‘Ona bir hazine indirilseydi ya veya beraberinde bir melek gelse ya! Demelerinden ötürü sana vahyolunan ayetlerin bir kısmını (duyurmayı) bırakacak ve bu yüzden ruhun daralacaktır. Fakat sen sadece bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.”*⁶⁰⁹ ayeti ile Hz. Peygamber (sav) teselli edilip, Mekke müşriklerinin alaylarına takılmadan ve en ufak bir tereddüde düşmeden dine tebliğine devam etmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Bu ayetlerin nazil olduğu sıralarda Kureyşliler Mekke'deki tüm kabilelerin en etkin konumundaydı. Arabistan'ın dini merkezi olan Kâbe'nin de bütün sorumluluğunun onlarda olması nedeniyle tüm Arabistan üzerinde dinî, ekonomik ve siyasî bir üstünlük sağlamışlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sav) mesajını kendileri için bir tehdit unsuru olarak görmüşler üstünlüklerini kaybedeceklerini düşünmüşlerdir. Bu nedenle Hz. Muhammed'in (sav) mesajını kabul etmemişlerdir.⁶¹⁰

Bu dünyaya bağlılık gösteren kavimler ayrıca âhiret hayatını ve insana yüklediği sorumlulukları da reddetmişlerdir. *“Siz öldükten sonra tekrar dirilteceksiniz dersin, inkârcılar, kesinlikle diyeceklerdir ki: Bu apaçık bir aldatmadan başka bir şey değildir.”*⁶¹¹ ayete göre inkâr edenler, peygamberlerin mesajlarında yer alan “Ahiret, ölümden sonra diriliş, sorumluluk ve din” sözünü veya bunları dile getiren Kur'an'ı, dünya lezzetlerinden ve özgürlüklerinden alıkoyarak baskıcı bir iradeye boyun eğdirmek, üzerlerinde egemen olmak için uydurulmuş bir söz olarak kabul etmişlerdir.⁶¹²

⁶⁰⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, c. VI, s. 3049; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 251.

⁶⁰⁹ Hûd 11/12.

⁶¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. II, s. 355.

⁶¹¹ Hûd 11/7.

⁶¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 133.

Genel ayetlerden ve açıklamalardan anlaşıldığı üzere insanın dünya hayatına aşırı meyletmesi, sınırsız özgürlük isteği, makam ve mevkisini koruma endişesi dine karşı bakış açısını etkilemiştir. Nitekim geçmiş kavimlerin dine bakışı bu sınırsız özgürlük çerçevesinde şekillenmiştir. Din, kendilerine hem dünya hayatıyla hem de sahip oldukları maddi şeylerle ilgili belli sınırlamalar getirince bu durumu özgürlük için bir tehdit unsuru görmüşler ve kısa yoldan peygamberi ve dini inkâr etmeyi tercih etmişlerdir.

2.3.Peygamber-Toplum İlişkisi Bağlamında Günümüzdeki Din ve Kur'an Anlayışlarının Elmalılı Tefsiri'ne Göre Değerlendirilmesi

Zamanın ilerlemesiyle toplumların, dine ve dinin gerektirdiği sorumluklara karşı tavrı değişmemiştir. İnsan düşüncesinde dini ve peygamberi inkârın nedenleri genellikle aynılık arz etmektedir. Bu kısımda geçmişle günümüz arasında bir bağlantı kurularak geçmişte yaşanan sorunların benzerlerinin günümüzde de devam etmekte olduğu üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu çağı en fazla meşgul eden konulardan biri olan, Kur'an'ı merkeze alıp sünnete yönelik eleştiriler yapanların görüşleri tezin içeriği bağlamında ele alınıp açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Günümüz Toplumunda Peygamber-Din Algısı

Peygamberlere ve dine yönelik yaklaşımlarda geçmiş kavimler ve günümüz toplumları arasında birtakım benzerlikler görmek mümkündür. Geçmişte nasıl ki dine, peygambere ve peygamberin getirdiği ilâhi mesajlara karşı olumsuz bir duruş sergilendiyse günümüzde de bazı kesimler tarafından benzer tavırlar gösterilmektedir. Günümüz toplumlarının öncekilerden tek farkı öncekiler peygamberlerin getirdiklerine dünya hayatında şahit olmuşlardır ve bilerek inkârı seçmişlerdir. Günümüz toplumları ise peygamberlerin zamanında yaşamamadıkları halde onlardan gelen mirası nakil yoluyla alıp yine onlara karşı bir duruş sergilemişlerdir. Böylece peygamber karşıtlığının farklı şekillerde ve boyutlarda benzer tavırlar olarak hala devam ettiği görülmektedir.

Elmalılı, kıssaları tefsir ederken bazı konularda geçmiş kavimlerle günümüz toplumları arasında peygamberlere ve dine yönelik tutumlarda benzerlikler olduğunu zikretmiştir. Mü'minûn Sûresi 31-41. ayetlerinde anlatılan kıssayı tefsir ederken, ayetlerde bahsi geçen kavmin peygamberlerine karşı göstermiş olduğu tavırları, günümüzdeki bazı kesimlerin dine ve peygambere bakış açısıyla ilişkilendirmiştir. Ayetlerde kıssası anlatılan kavmin kimler olduğu açık bir şekilde zikredilmemiştir. Fakat bu kavimden önce Mü'minûn sûresinde Nûh'un (a.s) kıssası anlatıldığı ve diğer bazı surelerde de (A'râf, Hûd, Şuarâ) Nûh (a.s) kıssasından

sonra Âd kavmi zikredildiği için bu kavmin Âd kavmi, sözü edilen peygamberin de Hûd (a.s) olduğu müfessirlerin bazıları tarafından genel kabul görmüştür.⁶¹³

Elmalılı, bu kavmin günümüz inançsızları ile aynı niteliklere sahip olduklarını ve dini, peygamberi, ahiret hayatını kabul etmemelerinin temel gerekçelerinin birbirine benzerlik gösterdiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Bu özellikler, çağdaş kâfirlerin de en göze çarpan özelliklerini oluşturduğu gibi söyledikleri sözler tamamıyla şimdiki kâfirlerin ağızlarından düşürmedikleri sözlerdir. Bunlar da bir insanın peygamber olabileceğini kabul etmemekle beraber, peygamberi sıradan bir insan düzeyinde göstermek için onu yiyip içtiği şeylerle kıyaslıyor.”⁶¹⁴

Elmalılı “*Gerçekten sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz.*”⁶¹⁵ ayetinin tefsirinde bu kavmin, kendi toplumlarında peygambere itaat düşüncesini tamamıyla yok etmek istediklerini ortaya koymuş ve şöyle demiştir:

“Hatırlatmaya gerek yoktur ki insanın bir başka insana boyun eğmesini kayıtsız şartsız olarak inkâr eden bu söz, haricilik ve anarşistlik davasıdır. Bir başkanın başkanlığı altında toplanmayan hiçbir insanlık toplumu yoktur. Cumhuriyetler bile bir başkanın başkanlığı altında birleşmek zorundadır. Fakat kendi dünya hayatlarında ilerisini hiç hesaba katmak istemeyen devrimci kâfirler, kendi amaç ve yararlarını elde etmek için özgürlük iddiası altında itaat temellerini yıkarak, milletlerin toplumsal düzenlerini bozmaktan zevk alırlar. Bunun gibi dünya hayatındaki zenginlik ve bollukta şımarmış ve ahiret buluşmasının yalan olduğunu diline dolamış olan o kâfirler de Allah’ın emriyle peygambere itaat duygusunu kırmak için insanın insana meşru olan itaat prensibini bir kölelik ve zarar anlamında göstererek kökünden baltalamaya çalışıyorlardı.”⁶¹⁶

Elmalılı, zamanın ilerlemesiyle insanların dine karşı inkâr psikolojilerinin değişmediğini aynı ithamların günümüzde de devam ettiğini şöyle vurgulamıştır: “İşte görülüyor ki, zamanımız kâfirlerinin ve özellikle aydın olmayı taslayan çağdaş zındıkların dine karşı söyledikleri sözler de en ilkel kâfirlerin bu sözlerine ‘irtica’dan, yani geriye dönmekten başka bir şey değildir.”⁶¹⁷ Ayrıca “*Dediler ki: Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi? Hakikaten gerek bize gerekse daha önce atalarımıza böyle vaadde bulunuldu; (fakat) bu geçmiştekilerin masallarından başka bir şey değildir.*”⁶¹⁸ ayetinin tefsirinde de çağımızdaki insanların din ve ahiret hakkındaki söylemlerini

⁶¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. III, s. 85; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIII, s. 275; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 146.

⁶¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 147.

⁶¹⁵ Mü'minûn 23/34.

⁶¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 147-148.

⁶¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 148.

⁶¹⁸ Mü'minûn 23/82-83.

geçmişteki insanların söylemleriyle ilişkilendirerek benzer olan yönleri şu şekilde zikretmiştir: “Bugünkü ateistlerin de din ve ahiret inançlarına karşı tek sözleri ‘masal ve hurafe’ demekten başka bir şey değildir. Hatta ‘esatîr ve hurafe karışmış bunları düzeltmeli’ diyerek, dindarlık maskesi altında dinsizliği yaymaya çalışan nice kâfirler ve şeytanlar görüyoruz. Hâlbuki İslâm mitlerden ne kadar uzaktır.”⁶¹⁹

Elmalılı, Hûd Sûresi’nde geçen Şuayb (a.s) kıssasında⁶²⁰ anlatılan Medyen halkının durumunu, günümüz insanların genel dinî ve ahlakî tutumlarıyla ilişkilendirmiş ve Medyen halkında görülen dinî ve ahlakî bozulmaların her birinin günümüz kâfirlerinin de görüldüğünü şu şekilde açıklamıştır: “Şuayb (a.s) hakkındaki kıssalara iyi dikkat edilirse, zamanımız medeniyetlerinin genel ahlaki durumlarına oldukça yakından dokunan noktalar görülür.”⁶²¹

“Bir taraftan putlara düşkünlük; diğer taraftan da Allah’a karşı büyülenme ve gurur ile namazı küçümseme, özgürlük ve ticaret adı altında hilekârlık demogöjisiyle saldırganlık, terbiyesizlik, bozgunculuk etmek, vahiy ve peygamberliğe karşı akıllık taslamak, çağdaş kâfirlerde de en çok görülen cahiliye geleneği olduğu için, modern uygarlığa ait insanların, Şuayb (a.s) ve Medyen kıssasını olabildiğince ibretle dinlemeleri gerekir.”⁶²²

Elmalılı, Mü’min Sûresi 83. ayetinde genel olarak peygamberlerin getirdiği mucizelere karşı öncekilerin gösterdikleri tavırlarla günümüz insanların mucizeye bakışlarının benzerliğini şu şekilde ifade etmiştir: “Bilimlerine, sanatlarına, felsefelerine güvenerek peygamberlerin mucizelerini ve haber verdikleri açık ayetleri tanımak istemediler ki, böyleleri her zaman vardır.”⁶²³

Elmalılı, Burûc Sûresi’nde Firavun ve Semûd kavminin zikredilmesinden sonra hemen ardından gelen *بَلِّ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ* “Doğrusu inkârcılar (gerçeği) yalanlayıp dururlar.”⁶²⁴ ayetinin açıklamasında şunları zikretmiştir:

“Buradaki ‘بَلِّ’ edatı, çağdaş kâfirlerin durumunu açıklamaya geçiş içindir. Yani, bütün bunlar anlatıldığı halde kâfirler hâlâ Yüce Allah’ın kuvvet ve kudretine ve Kur’an’ın müjde ve tehdit ile açıkladığı şeylerin gerçek olduğuna inanmıyorlar ve o büyük kurtuluşa ermek istemiyorlar da, ‘Bunlar yalandır, asılsızdır’ diye bir yalanlama sevdası içine dalmışlar ve sonlarının kötü olacağını düşünmüyorlar.”⁶²⁵

⁶¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VI, s. 156.

⁶²⁰ Hûd 11/84-87.

⁶²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. 5, s. 169-170.

⁶²² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. 5, s. 171-172.

⁶²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. 7, s. 221.

⁶²⁴ Burûc 85/19.

⁶²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. 10, s. 419.

Kur'an'ın ifadelerine bakıldığında toplumların hak yoldan ayrılması, ahlaki ve sosyal olarak bozulması tarih boyunca gözlenen bir durum olmuştur. Nitekim Mekke müşriklerinin durumu tam olarak önceki kavimlerin durumlarına uyduğu için, onlara hep öncekilerin başlarına gelenlerden örnekler verilerek uyarılar yapılmıştır. Bu çağda da hala hem Kur'an'a hem de Hz. Peygamber'in (sav) sahih sünnetiyle bildirmiş olduğu hükümlere itibar etmeyip dinden kendilerini soyutlamış olan toplumlar görmek mümkündür. Bu şekilde toplumsal bozulmalar bütün zamanlar için sorun arzeden bir durum olmuştur.

2.3.1.1. Peygambersiz Din Anlayışı

Dine inanmak insan için fitrîdir. Bu husus İslâm'ın ana kaynaklarında da çok net vurgulanmıştır.⁶²⁶ İnsan bu ihtiyacını karşılamak için tarih boyunca hep kendisinden üstün bir varlığa bağlanma duygusunun gerekliliğini hissetmiştir. Nitekim bu duygunun tatmin edilmesi ve insanın içindeki manevi boşluğun giderilmesi için kimi zaman putlara, kimi zaman Ay'a, yıldızlara vb. birtakım güçlere tapılmıştır.

Putlara tapmakla beraber Allah'ın varlığına inanan kesimler de vardır. Mekke müşriklerinin inançları bu şekildedir. Onlar bir taraftan Allah'a inanırken diğer taraftan kendileriyle Allah arasında aracı olurlar, dualarını ve ibadetlerini Allah'a ulaştırırlar zannıyla putlara tapmışlardır. Kendilerince bu şekilde fitrattan gelen tabi ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Dine inanmanın tabii bir ihtiyaç olduğunun bilinmesine rağmen hem geçmiş dönemlerde hem de bu çağdaki insanların dine ve dinin öğretilerine karşı olumsuz tavırlar göstermelerinin nedeni, dinin ilkelerinden sorumlu tutulmak istememeleri olmuştur. İnsanlara genel dini sorumluluklarını hatırlatan ise Allah'ın insanlar arasından seçtiği peygamberlerdir. Peygamberlerin mesajlarında yer alan, özellikle ahiret hayatının varlığı ve ahiretin insana yüklediği sorumluklar inançsız toplumlar için dünyadaki özgür yaşamı kısıtlayan bir durum olarak varsayılmıştır. Bu şekilde dünya yaşamında ilâhi bir güç tarafından kontrol edilmek istemedikleri için kendilerine kuralları anlatan peygamberlere inanmak istememişler ve dinin peygambersiz de olabileceği tezini savunmuşlardır.

2.3.1.1.1. Deist Yaklaşım

Deizm Latince'de "Tanrı" anlamına gelen "deus" kelimesinden türetilmiş olup Grekçe'de yine "Tanrı" anlamındaki theostan gelen teizm aynı sözlük anlamına sahiptir. Deizm, Tanrının varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir

⁶²⁶ Rûm 30/30; Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu 'l-Müsne'dü's-Sahîhu 'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, 1422, c. VI, s. 114.

tabi din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya tamamen inkâr eden felsefi ekolün adıdır.⁶²⁷

Deizm’de Allah inancı dışında diğer inanç esaslarının hepsi reddedilmektedir. Ayrıca deizmde Allah’ın sadece evreni ve içindekileri yarattığı evrene ve evrenin içindeki düzene herhangi bir müdahalesi olmadığı savunulmaktadır. Bu şekilde Tanrının yaratma sıfatı dışındaki bütün sıfatları ve özellikleri reddedilmiştir. Burada konunun bağlamı gereği sadece deizmin nübüvveti inkârı üzerinde durulacaktır.

Deizm’de Allah’ın varlığı ve yaratıcı olduğu ama hiçbirşey indirmedeği savunulmuştur. Bu şekilde gerek ilâhi vahyi gerekse peygamberliği tamamen inkâr söz konusudur. Kur’an’ın ifadesiyle konuyla ilgili şöyle buyurulmuştur: *“Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, muhafızları onlara, ‘Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?’ diye sorarlar. Onlar da şöyle cevap verirler: ‘Evet, doğrusu bize bir uyarıcı (peygamber) gelmişti; fakat biz onu yalancılıkla itham etmiş ve ‘Allah hiçbir şey göndermemiştir, siz gerçekten büyük bir sapıklık içindesiniz’ demiştik.”*⁶²⁸ ayetlerinde kâfirlerin cehennem azabı karşısında dünyadayken peygamberlere yönelik inkârlarını itiraf ettikleri anlaşılmaktadır. Elmalılı, ayette geçen ‘size bir uyarıcı gelmedi mi?’ sözüne karşı *“Biz bir elçi gönderilinceye kadar kimseye azap edici de değiliz.”*⁶²⁹ ayetinin bu soruya cevap ve delil niteliği taşıdığını, ceza olan her azaptan önce ilâhi yasa gereği nakli ve akli bir delil ile uyarıda bulunulduğunu vurgulamıştır.⁶³⁰

Elmalılı, bu ayetleri tefsir ederken Allah’ın gönderdiği herhangi bir peygamberi inkâr etmenin Allah’ı inkâra götüreceğini şu şekilde zikretmiştir:

“Bu gösteriyor ki, ‘Allah’ı inkâr etmek’ onun kendisini, var olduğunu inkârdan ibaret değil, Rab oluşuna bağlı niteliklerini, herhangi bir peygamberini, indirmiş olduğu ayet ve delillerini, onlar aracılığıyla ulaştırmış olduğu haber ve uyarılarını yalanlayarak inkâr edip nankörlük yapmak da inkârdır. Çünkü peygamberi inkârın kaynağı, ‘Allah hiçbir şey indirmede’ şeklinde genel bir yalanlamadan ibaret olan bir inkâra varıp dayanır ki bu da doğrudan doğruya Allah’a karşı bir inkâr ve nankörlüktür.”⁶³¹

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere deizmin inanç sisteminde birtakım tutarsızlıklar vardır. Allah’ı kabul etmekle birlikte O’na olan kulluk görevini, peygamberleri ve ilâhi kitapları reddetmeleri onların Allah inancında samimi olmadıklarını göstermektedir.

⁶²⁷ Hüsameddin Erdem, “Deizm”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. IV, s. 109-111.

⁶²⁸ Mülk 67/8-9.

⁶²⁹ İsrâ 17/15.

⁶³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 570.

⁶³¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 570.

Elmalılı; kâfirleri, peygamberi inkâra ve yalanlamaya götüren sebebi mantıkî bir önermeyle şu şekilde açıklamıştır:

“Kâfir peygamberi yalanlarken, gönlünden o olumsuz cümlesini (sâlîbe-i külliyye), büyük önerme (kübra) sayarak şöyle bir kıyas yürütür: ‘Sen, Allah bana bir şey indirdi diyorsun; hâlbuki Allah hiçbir şey indirmemiştir. Bu nedenle indirdi diyen yalan söylemiş olur. Demek ki siz büyük bir yanılgi ve şaşkınlık içindesiniz’ demiş olur ve haber verilen azabı görmedikçe uyarıya inanmaz.”⁶³²

Elmalılı, felsefede ateizmin Allah’ı inkâr anlamına geldiği gibi, Allah’ın hiçbir şey indirmediğini savunan deizmin de aynı şekilde Allah’ı inkâr anlamı taşıdığını şöyle vurgulamıştır:

“Felsefenin ifadelerine göre bunun özeti şudur: Allah’ı inkâr, yalnız ‘atheisme’den, yani ta’til denilen, Tanrıyı yok saymaktan ibaret değil, ‘biz Allah’a inanırız fakat peygamberliğe ve peygamberlere inanmayız’ diye, peygamberliği yok saymak ve (sadece) tanrının bir olduğuna inanmak (gerisini kabul etmemek) demek olan ‘deisme’ de Allah’ı inkârdır. Nitekim ‘Allah vardır ve birdir, ama bize filân nimeti veren o değildir’ veya ‘o bizim işimize karışmaz’ demenin Allah’a ortak koşmaktan ve yok saymaktan farkı olmayan bir çelişki olduğunda kuşku yoktur.”⁶³³

Elmalılı, bu açıklamalara ilave olarak ayette “Allah hiçbir şey indirmedii” diyen kâfirlerin ateist olmayıp tanrının varlığına inanıp peygamberliği inkâr eden deistler olduğunu vurgulamıştır. Bunların bu inkârlarında hareket noktalarının ise Allah’ın her şeyde açık olan kudret ve yardımına karşı kafalarında oluşturmuş oldukları olumsuz bir fanatiklik dogmasından ibaret olduğunu ve kendilerine aykırı durum sergileyenleri ise şaşkınlık ve aldanmışlıkla suçladıklarını zikretmiştir.⁶³⁴

Elmalılı, deistlerin “Allah hiçbir şey indirmedii” sözlerinin peygamberi inkârın yanında Kur’an’ı da inkârı içeren bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Kur’an’ın bütün indirilmiş olan kitaplardan yüce olduğunu ve asırlar geçmesine rağmen dünyanın her yerinde aynı sağlamlıkla korunduğunu görüp bildikleri halde Allah tarafından indirilme bir kitap olduğunu kabul etmemişlerdir. Kur’an’ın Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğu gerçeğini kabul etmedikleri için de Hz. Peygamber’i (sav) sanki bir şair veya yazar gibi kendi söylediği ve yazdığını kitabı olarak kabul etmişlerdir.⁶³⁵

Mekke müşriklerinin Kur’an’ın uydurma bir kitap olduğunu iddia etmelerine karşı bir cevap niteliğinde şöyle buyurulmuştur: “Onu Allah’a iftira etti mi? Diyorlar; eğer iftira

⁶³² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 570-571.

⁶³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 572.

⁶³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 572.

⁶³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 572.

ettimse, siz beni Allah'tan kurtaramazsınız, de.”⁶³⁶ Elmalılı, ayette de belirtildiği gibi Kur'an'ın kuvvetli açıklamalarına aldirmayıp Hz. Peygamber'in (sav) bilerek veya yanlış olarak aldanmış olduğu görüşünü iddia edenlerin olduğunu vurgulamış ve Corci Zeydan'ın *Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi* 'nde bu görüşlerin şu şekilde savunulduğunu zikretmiştir:

“Bilerek aldatmış değil, kendisi cidden ve bütün içtenlikle inanmış ve ancak bu inanmasında yanılmıştı; yoksa yanlışlığını bilen bir yalancı, ahlak ve tavırlarında öyle temiz bir hayat, dürüstlük izleyemez; öyle kalıcı ve sağlam bir eser ve şimdiye kadar iki yüzden fazla devlet kurup geliştirmiş, cihanda büyük büyük uyanışlar ve değişimler meydana getirmiş bir din kuramazdı.”⁶³⁷

Hz. Peygamber'de (sav) ahlaki olarak herhangi bir kusur göremeyince onun peygamberliğini ve kendisine indirilen Kur'an'ı inkâr için davasında yanılmış olduğu bahanesini kullanmışlardır. Bu bahaneye tutunarak Allah'ın herhangi bir şey indirmediği tezini savunmuşlardır.

Kâfirlerin dünyadaki inkârlarına pişman olarak ahirette şu sözleri sarfedecekleri buyurulmuştur: “*Şayet kulak vermiş ve aklımızı kullanmış olsaydık, şimdi şu alevli cehennemden mahkûmları arasında olmazdık, diye de ilâve ederler.*”⁶³⁸ Elmalılı, kâfirlerin Allah hiçbir şey indirmedi demelerinin nedeninin ayette bahsedilen üç şey olduğunu şu şekilde zikretmiştir:

“Allah hiçbir şey indirmedi deyip durmanın nedeni bu üç şeymiş. Birincisi, işitme, duyma gücünden, kulaktan yararlanmamak, ikincisi, akıldan yararlanmamak, üçüncüsü de böyle kötü bir ortamda bulunmak. Fakat bu üçüncüsü bir taraftan neden, bir taraftan da sonuç demektir. İşitme ve akıl, insana başlangıcı ve sonu, geçmişi ve geleceği tanıttıracak en faydalı iki kılavuzdur; diğer duyular yalnız şimdiki zamanı, yani içinde olduğumuz anı tanıttırır. Dil ve akıl ise her bilime bakar. Ve işitme akıldan önce olmalıdır. İşitme yeteneği ve akıllı olanlar, anlayıp dinleyerek kötü bir ortamdan çıkar, iyilere katılabilir. Şu halde inkâr ve nankörlüğün bütün nedeni, işitme ve akıl gücüne gereği gibi önem vermemekte yoğunlaşır. Bu ise hayvanlıktan daha aşağı bir bayağılıktır.”⁶³⁹

İslâm'da bilginin temel kaynakları vahiy, akıl ve duyulardır. Allah'ın hiçbir şey indirmediğini iddia edenler bu bilgi kaynaklarından olan vahyi doğrudan inkâr etmişlerdir. Diğer iki kaynağı bilgiye ulaşmak için yeterli saymışlardır. Fakat yukarıdaki ayetten de anlaşıldığına göre, peygamberlerin getirdiği haberlere inanmadıkları için işitme duyusunu, kendilerine tebliğ edilen şeyler üzerinde hiç düşünmeden direkt inkârı seçtiklerinden dolayı da akıl yetisini gerektiği gibi kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

⁶³⁶ Ahkâf 46/8.

⁶³⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 572-573.

⁶³⁸ Mülk 67/10.

⁶³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 574.

Kâfirlerin peygamberleri inkârına karşı onlara cevap olması yönüyle Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: “Allah, Âdem'i ve Nûh'u ve İbrâhim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.”⁶⁴⁰ Elmalılı, bu ayette çağımızı en fazla meşgul eden konulardan biri olan peygamberlik konusunun özünün anlatıldığını zikretmiştir. Zira ona göre Peygamberlik kavramından ne anlaşılması gerektiği, peygamberlerin diğer insanlardan temel farklarının ne olduğu burada ortaya konmuştur. Ayrıca bu ayetin Allah'ın bir peygamber göndermeden emirlerini, buyruklarını direkt olarak insanlara iletmesi gerektiğini savununlar için de bir cevap niteliği taşıdığını zikretmiştir. Buna göre Allah'ın râb/efendi, eğitici oluşunun bir gereği olan eğitim kanunu, seçme ve yavaş yavaş olgunlaştırma kanunu olduğunu dolayısıyla peygamber göndermenin, Allah'ın Râb oluşun, ilim ve kudretinin, rahmetinin delillerini oluşturmakta olduğunu söylemiştir. Peygamberlerin de insanlar arasından seçilip olağanüstü bir yetkinliğe ulaşmalarının ancak bu şekilde kesin, bilimsel ve mantıklı bir delillendirmeyeyle anlaşılabilceğini ifade etmiştir.⁶⁴¹

2.3.1.2. Peygambersiz İlähi Kitap Anlayışı

Günümüzde Hz. Peygamber'in (sav) sünnetini ve hadislerini reddederek sadece Kur'an'ın, dini meselelerin anlaşılması için yeterli ve tek kaynak olduğunu savunan taraftarlar vardır. Burada tez konusunun bağlamı gereği çok detaya girilmeden bu grupların Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine ve Kur'an'a bakış açıları değerlendirilecektir.

2.3.1.2.1. Meâlcilik Akımı

“Meâlcilik” diğer isimleriyle, “ehl-i Kur'an veya Kur'aniyyûn” olarak bilinin bu ekol İslâm dünyasında XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Sünneti tamamen redderek sadece Kur'an'ı benimseme anlayışı ilk defa VIII. yüzyılda tartışma konusu olmuş ve günümüze kadar da varlığını sürdürmüştür.⁶⁴² Hindistan'da ortaya çıkan ve sadece Kur'an'ı referans almayı hedefleyen bu oluşum, dini bir cemeat olarak Abdullah Çekrâlevî tarafından Lahor'da kurulmuştur. Ancak bu oluşumun temel görüşleri göz önünde bulundurulduğunda, tarihi Seyyid Ahmed Han'a (1817-1889) ve onun öğrencisi Çerağ Ali'ye dayanmaktadır.⁶⁴³ Bu yaklaşımı benimseyenler Kur'an'ı İslâm'ın tek kaynağı olarak gördükleri için, Kur'an'ı

⁶⁴⁰ Âl-i İmrân 3/33.

⁶⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 430.

⁶⁴² Abdülhamit Birışık, “Kur'aniyyûn” *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXVI, s. 428-429.

⁶⁴³ Şahin Güven, *Kur'aniyyûn Ekolü Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/11, (Aralık 2001), s. 386.

anlamanın belirli bir zümrenin tekeline bırakılamayacağını bu nedenle herkesin Kur'an'ı anlayabilecek seviyede olduğunu kabul etmektedirler.⁶⁴⁴

Meâlcilik, Türkiye’de toplumun bazı kesimlerinde ciddi olarak savunulmaktadır. Bu kesimler, İslâm toplumlarındaki geri kalmışlığı Kur'an'ı merkeze alarak ve geleneğin aksine yenilikçi bir bakış açısıyla çözülebileceğini iddia etmişlerdir. Böylece Kur'an'ı hayatlarının merkezine alan bu kimseler kendilerini, toplumun yaygın olarak kabul ettiği inanç ve kabullerin yanlış olduğunu ispatlayıp ortadan kaldırma ile sorumlu tutmuşlardır.⁶⁴⁵ Onlar bu düşünceleriyle geleneğin karşısında bir tavır almışlar ve kendi içtihatlarıyla dine yeni bir boyut kazandırma girişiminde bulunmuşlardır. Fakat sünnet ve hadis olmadan Kur'an'ın anlaşılabilirliğini savunan bu akımın temsilcilerinden bir kısmı Kur'an'ı anlamak için Arapça, Tefsir ve diğer İslamî ilimlerin hiçbirisinden alt yapısı olmadıkları, hatta bir kısmının Kur'an'ın Arapça orijinal dilini okuyamadığı halde sadece mâline bakarak Kur'an ayetlerini yorumlamaya çalıştıkları bilinmektedir.⁶⁴⁶

Bu oluşumlar sünnete ve Hz. Peygamber'in (sav) hadislerine de şüpheli bir şekilde yaklaşmaktadır. Zira Kur'an'ın anlaşılması için sünneti yeterli delil olarak görmemektedirler. Bunların sünnete yönelik şüphelerinin ardında yatan sebepler; Kur'an'ı tek kaynak olarak görmeleri, sünnetin vahiy olmadığını ileri sürmeleri, sünnete bakarak hüküm vermenin hükümde şirke götürdüğünü iddia etmeleri, Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinin o dönemin şartlarına göre ve sahabenin ihtiyaçlarının giderilmesi için söylendiğini dolayısıyla hadislerin hükmünün sadece o dönem için geçerli olduğunu düşünmeleridir. Bunların yanısıra, sünnetin tedvininin geç dönemlerde başlaması, sünnetin Hz. Peygamber (sav) döneminde yazılmadığı için mana ile rivayet edilmesi, Kur'an gibi Allah tarafından korunma garantisinin olmadığı ve hadisler arasında birçok uydurma hadisin bulunması sünnetin delil olarak kabul edilmemesinin temel sebepleri arasında sayılabilmektedir.⁶⁴⁷

Kur'an'ı doğru anlamak veya korumak adına onu açıklayan sünneti reddederek Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini de pasif konuma düşürmüşlerdir. Hz. Peygamber'in (sav) görevini sadece Kur'an'ı tebliğ etme olarak konumlandırmışlardır. Oysa tebliğin dışında Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlikle ilgili tebyin ve teşri görevleri de vardır. Nitekim bununla ilgili “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu

⁶⁴⁴ Mehmet Bağçivan, *Modernleşmenin Tefsirdeki İki Komplikasyonu: Kur'ancılık- Meâlcilik ve Tarihselcilik*, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/1, (Haziran-2021), s. 4-5.

⁶⁴⁵ Bağçivan, *Modernleşmenin Tefsirdeki İki Komplikasyonu: Kur'ancılık- Meâlcilik ve Tarihselcilik*, s. 7.

⁶⁴⁶ <https://risale.online/soru-cevap/mealcilik-akimi> (Erişim Tarihi:23.05.2022)

⁶⁴⁷ Güven, *Kur'aniyyûn Ekolü Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi*, s. 390.

Kur'an'ı indirdik."⁶⁴⁸ ayetinde Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an'ı açıklama görevine vurgu yapılmıştır. Bu ayet sünnet olmadan Kur'an'ın anlaşılamayacağını bir delilidir. Ayrıca Kur'an'da hangi namazın kaç rekât olduğu, zekatın hangi mallardan ne oranda verileceği gibi ibadetlerle ilgili detaylar geçmemektedir. Bunların detayları sünnetten öğrenilmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an'da geçmeyen konularda da hüküm koyma yetkisi vardır. "...İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar."⁶⁴⁹ ayeti Hz. Peygamber'in (sav) teşri görevini hatırlatmaktadır. Yine hadislerde de geçtiği üzere bir kadının halası veya teyzesi ile bir nikâh altında tutulamayacağı⁶⁵⁰, azı dışı olan her yırtıcı hayvanın ve pençesiyle avlanan kuşların etlerinin yenmesinin yasaklanması⁶⁵¹ Kur'an'da geçmeyen fakat Hz. Peygamber'in (sav) teşri görevi ile koymuş olduğu hükümlerdir. Elmalılı yukarıdaki ayetin tefsirinde "mârûf'u emretmeyi, rahmetin ve merhametin bir gereği; "münker"i yasaklamayı da azap nedenlerini ortadan kaldırmak şeklinde tanımlamıştır.⁶⁵² Böylece Hz. Muhammed'in (sav) bütün insanlık için ağır ve sıkıntılı yükümlülükleri neshettiğini, sıkıntısız, kolay ve müsamahalı bir şeriat ile geldiğini ifade etmiştir. İnsanlık üzerine genel "rahmet" ve "hasene"nin ancak bu şekilde yazılmış olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca hem Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğine ve Kur'an'ın nuruna, hem de sünnetine ve gidişatına, buyruğuna ve yasasına gerçekten uyup arkasından gidenleri "rahmet"e, dünya ve ahiret "hasenesi"ne kesin olarak erecek ve kesin olarak azaptan kurtulacak kişiler olarak ifade etmiştir. Netice olarak bütün insanlık için Kur'an'ı doğru anlamının ve uygulamanın ayrıca felâha ermenin yani asıl kurtuluşun tek yolunun Hz. Muhammed'in (sav) sünnetine tabi olmakla mümkün olduğunu zikretmiştir.⁶⁵³

Sünnetin vahiy kaynaklı olmadığına dair iddialarına, "*Bilin ki bana Kur'an ile beraber bir misli de verildi*"⁶⁵⁴ hadisi bir delildir. Hadis-i şerifte geçen "misli" ifadesi İslâm âlimleri tarafından sünnet olarak kabul edilmiştir. "*Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıktırak yakalardık.*"⁶⁵⁵ ayetinin ifadesine göre Hz. Peygamber (sav) üstlenmiş olduğu rolü gereği hata üzere bırakılmamıştır. Elmalılı ayete daha iyi anlaşılması için şöyle meal vermiştir: "*Eğer o elçi, bize karşı yani biz söylemeden, yap veya yapma demeden sanki biz söylemişiz gibi bizim adımıza kendiliğinden bazı laflar uydurmaya kalkışsaydı, biz*

⁶⁴⁸ Nahl 16/44.

⁶⁴⁹ A'râf 7/157.

⁶⁵⁰ Müslim, *el-Müsnedü's-Sahîh*, c. II, s. 1028.

⁶⁵¹ Müslim, *el-Müsnedü's-Sahîh*, c. III, s. 1534.

⁶⁵² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 303.

⁶⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. IV, s. 304.

⁶⁵⁴ Ebû Dâvûd Süleyman b. el- Eş'as, *Sünenü Ebî Davûd*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, c. IV, s. 200.

⁶⁵⁵ Hâkka 69/44-45.

ondan dolayı yeminiyle elbette tutar yakalardık.”⁶⁵⁶ Bu ayetten de anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber’in (sav) bütün uygulamalarını Allah’ın vahyine göre yapmıştır. Hz. Peygamber’in (sav) din adına ortaya koyduğu her şey Allah’ın muradına uygun olmalıdır. Bu da ancak Allah’ın peygamberine bildirmesiyle mümkün olmuştur. Bu durumda sünnetin de vahiy kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sahabe ve sonraki nesiller sünneti vahiy olarak kabul etmişlerdir.⁶⁵⁷ Ayrıca “Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan sakının...”⁶⁵⁸ ayeti de konuya örnek olması açısından bir delil niteliğindedir. Ayet konunun bağlamı dikkate alınarak fey’ ve ganimet gibi şeylerin dağıtımında Hz. Muhammed’in (sav) kullandığı takdir yetkisine saygılı olunması gerektiği şeklinde izah edildiği gibi; kapsamlı bir ifade olması yönüyle genellikle Hz. Peygamber’in (sav) sünnetinin Müslümanlar açısından bağlayıcı bir kaynak olduğunun Kur’an’daki dayanakları arasında zikredilmektedir.⁶⁵⁹ Elmalılı da ayetteki emrin özelde ganimetler konusunda indiğini fakat genelde Hz. Peygamber’in (sav) verdiği her emri kapsadığını belirtmiştir. Ayrıca sahih hadis kaynaklarında geçen bazı rivayetlerin de bu iddiayı kuvvetlendirdiğini söylemiş ve aşağıdaki rivayeti zikretmiştir:⁶⁶⁰

“İbn Mes’ud (r.a) demiştir ki: ‘Allah şu kadınlara lanet etmiştir ki onlar veşm yapanlar ve yaptırınlar, yüzünün tüylerini yolarlar, seyrek dişlerle güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırtkanlar ve Allah’ın yarattığını değiştirenlerdir.’ Bu söz Benî Esed kabilesinden Kur’an okuyan ve anlamını iyi anlayan Ümmü Yakub adındaki bir kadının kulağına gidince, hemen İbni Mes’ud’un yanına vardı ve ‘İşittim ki sen şöyle şöyle demişsin’ dedi. O da ‘Ben peygamberin lanet ettiği kimselere niye lanet etmeyeceğim? O Allah’ın kitabında var’ diye cevap verdi. Kadın, ‘Ben mushafın iki kapağı arasında ne varsa okudum, ama böyle bir şey görmedim’ dedi. İbni Mes’ud da ‘Eğer okuduysan Cenabı Allah’ın ‘Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının’ buyurduğunu görmedin mi?’ dedi. Kadın, ‘evet’ dedi. İbni Mes’ud da ‘İşte Hz. Peygamber (sav) onları yasakladı’ cevabını verdi.”⁶⁶¹

Netice olarak konuyla ilgili genel ayetler ve rivayetler sünnetin de dini meselelerin anlaşılmasında delil niteliğinde kabul edilebileceğini ve Hz. Peygamber’in (sav) din adına söylediği her şeyin Kur’an’a uygun olduğunu göstermektedir.

⁶⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. IX, s. 93.

⁶⁵⁷ <https://www.ihsansenocak.com/kilisenin-en-son-en-tehlikeli-oyunu-sunnet-i-reddeden-kuran-muslumanligi/> (Erişim Tarihi:23.05.2022)

⁶⁵⁸ Haşr 59/7.

⁶⁵⁹ <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ha%C5%9Fr-suresi/5132/6-10-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi:20.07.2022)

⁶⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, c. VIII, s. 248.

⁶⁶¹ Bkz. Buhârî, *el-Câmiu l-Müsnedü’s-Sahîhu l-Muhtasar*, c. VI, s. 147; Müslim, *el-Müsnedü’s-Sahîh*, c. III, s. 1678.

2.3.2.Kur'an'a Göre İdeal Toplum

Kur'an-ı Kerim'de, öncelikle amaçlanan inançlı bir toplum oluşturmaktır. Allah'ın indirmiş olduğu her şeyin teslimiyetçi bir şekilde kabul edilmesi ideal toplum için hedeflenen bir inanç sistemidir.

2.3.2.1. Allah'a ve Rasül'e İtaat Eden Toplum

Kur'an'ın birçok ayetinde peygambere itaat Allah'a itaatin hemen ardından zikredilmiştir.⁶⁶² Kur'an, peygamberlerin kendilerine itaat edilmesi için gönderildiğini anlatır. İnsanın hidayete ulaşması için de peygambere itaatin zorunlu olduğunu zikreder. Peygamberlere itaatin meşruiyeti onların ilâhî vahye mazhar olmalarından kaynaklanmaktadır. Kur'an'da peygambere itaat edenlerin cennet nimetleriyle mükâfatlandırılacağı⁶⁶³, isyan edenlerin ise azapla cezalandırılacağı zikredilmiştir.⁶⁶⁴

Peygambere itaat etmek Allah'a olan itaatin bir göstergesidir. Peygamberi sevmek de Allah'a duyulan sevginin kanıtlanmasıdır. Nitekim “(Resûlüm) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”⁶⁶⁵ ayetinde buyrulduğu gibi Allah'ı sevmek peygamberi de sevmeyi gerekli kılmaktadır. Ayrıca Allah'ın sevgisine mazhar olabilmek için de peygamberleri sevmek ve onlara itaat etmek gerekmektedir.

Kur'an'ın birçok yerinde Allah'a ve peygambere itaat aynı ayette zikredilmiştir. “De ki: Allah'a ve rasûlüne itaat edin...”⁶⁶⁶ ayetinin nuzûl sebebiyle ilgili tefsirlerde şöyle bir rivayet geçmektedir: “Önceki ayette Hz. Peygamber'e (sav) uyulması istenince münafıkların başı Abdullah b. Übey: ‘Gördünüz mü? Muhammed kendine itaat edilmesini Allah'a itaat gibi görüyor; bizim de Hristiyanların İsa'yı sevdikleri gibi kendisini sevmemizi istiyor!’ şeklinde bir ithamda bulundu. Bunun üzerine bu ayet indi ve öyle bir şüphenin söz konusu olamayacağını gösterdi.”⁶⁶⁷ Elmalılı, bu ayetin tefsirinde Rasûlullah'a (sav) uymanın Hristiyanların İsa (a.s) hakkında dedikleri gibi, onu tanrılığına ortak etmek, Allah'a duyulacak sevgiyi bölmek ve bunu üç ortağa dağıtmak şeklinde değil, yalnız bütün sevgiyi Allah'da toplayıp ancak Allah'a kendini teslim edip boyun eğmekle olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'e (sav) Allah'ın bir peygamberi, Allah'ın doğru yolunu ve emirlerini insanlara bildirmekle görevli olduğu için ve sadece Allah için itaat etmek gerektiğini belirtmiştir.⁶⁶⁸

⁶⁶² Nisâ 4/80; Mâide, 5/92; Enfâl 8/20, 24; Nûr 24/54; Ahzâb 33/71; Muhammed 47/33.

⁶⁶³ Nisâ 4/13, 69; Nûr 24/52.

⁶⁶⁴ Nisâ 4/14.

⁶⁶⁵ Âl-i İmrân 3/31.

⁶⁶⁶ Âl-i İmrân 3/32.

⁶⁶⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. VIII, s. 198; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 425-426.

⁶⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 426.

Elmalılı'ya göre bir elçiyi bir peygamberi tanımak sadece onun kendisini değil, aynı zamanda onu elçi olarak göndereni tanımaktır. Elçiyi tanımamak ve kabul etmemek de onun efendisini tanımamaktır. Bir devletin elçisini, görevlisini reddetmek, o devleti ve kanunları reddetmek olduğu gibi, Allah'ın elçisini reddetmek de Allah'ı inkâr ve nankörlüktür. Dolayısıyla Allah'ın peygamberine boyun eğmekten çekinenler, Allah'a boyun eğmekten kaçınan kâfirlerdir.⁶⁶⁹

Elmalılı, Hristiyanların İsa'ya (a.s) olan bağlılıklarının yanlış temeller üzerine kurulduğunu, itaat konusu çerçevesinde şu şekilde değerlendirmiştir:

“Eğer Hristiyanlar Allah'ı sevselerdi İsa (a.s)'ı Allah'ın bir peygamberi olmak üzere tanır ve ona bir tanrı olarak ibadet değil, bir peygamber olarak itaat eylerlerdi. Eğer ancak Allah'ı seviyorlar ve İsa (a.s)'a Allah'ın bir elçisi olarak boyun eğiyorlarsa, peygamberlik sıfatında elçinin kendisi ve şahsını değil, ancak onu gönderenin izzet ve yüceliğinin dikkate alınması gerekeceğinden, peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Rasûlullahı da tanır ve ona da boyun eğlerdi. Onlar Allah'ı sevseler, Allah'ın peygamberlerinden bir kısmını tanıyıp bir kısmını tanımamazlık etmezler.”⁶⁷⁰

Hristiyanların İsa'ya (a.s) olan sevgileri ve bağlılıkları Kur'an'da geçen itaat konusuyla uyuşmamaktadır. Çünkü onlar İsa'yı (a.s) Allah'ın peygamberi olarak değil, şahsını olağanüstü bir mertebede görerek onda ilâhlık vasfı olduğunu kabul etmişlerdir. Yani onların sevgi ve bağlılıkları peygamberliğine yönelik değil, ilâhlaştırdıkları şahsına yönelik olmuştur. Bu şekilde peygamberliğin kıymetini bilmedikleri için Hz. Muhammed'i (sav) de inkâr etmişlerdir.

Elmalılı, Yahudilerin de aynı Hristiyanlarda olduğu gibi peygamberliğin değerini bilmediklerinden Mûsa'nın (a.s) peygamberliğinden çok kişiliği üzerinde durduklarını, bu yüzden İsa'nın (a.s) ve Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini kabul etmediklerini belirtmiştir.⁶⁷¹ Nitekim Hz. Muhammed'e (sav) itaat etmenin kapsamında Allah'ın gönderdiği diğer peygamberlere itaat de vardır. Çünkü peygamberlerden her biri hak yola davet için gönderilmiş elçilerdir ve her biri getirdiği mesajlarla diğerinin doğruluğunu ispatlamıştır. Böylece birine gereği gibi itaat etmemek, diğerlerine gösterilecek olan itaati ve saygıyı da geçersiz kılmaktadır.

Peygambere itaat edenler “...Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim...”⁶⁷² ayetinin ifade ettiği uymanın dışana çıkmamakla yükümlüdürler. Çünkü bu itaatte, tam gönül rızası ile isteyerek boyun eğme vardır. Bu itaat ayrıca doğrudan doğruya Allah'a

⁶⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 426.

⁶⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 426.

⁶⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 427.

⁶⁷² Âl-i İmrân 3/20.

itaatin bir göstergesidir. Hz. Muhammed'in (sav) kişiliği açısından değil, peygamberliği açısından ikinci derecede, dolaylı bir itaattir.⁶⁷³ Çünkü Hz. Peygamber (sav) de beşer olması yönüyle Allah'a itaatle emrolunmuştur.

Şimdiye kadar olan anlatımlarda özelde Hz. Muhammed'e (sav) genelde ise bütün peygamberlere yönelik itaatin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde duruldu. Bundan sonraki anlatımlarda ise Hz. Peygamber 'e (sav) neden itaat edilmesi gerektiği Kur'an perspektifinden ele alınacaktır.

Kur'an'da, Hz. Peygamber'e (sav) itaat edilmesinin nedenleri geçmektedir. Bu nedenler arasında Hz. Peygamber'in (sav) ümmeti için bir örnek ve şahit olarak zikredilmesi, Kur'an'ı açıklama vasfı, hidayet üzere olması, ümmetine her açıdan düşkün olması sayılabilir.⁶⁷⁴

Hz. Peygamber'in (sav) örnek kişiliği için Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: *“Andolsun ki, Resûllah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”*⁶⁷⁵ Ayette Hz. Peygamber'in (sav), Allah'ın rızasını kazandıracak davranışlarda bulunmak isteyenler için mükemmel ve canlı bir örnek olduğu zikredilmiştir. Bu şekilde Hz. Peygamber'in (sav) örnekliği hislerine mağlup olmuş insanlar için değil, bundan asıl hedef, insanlığa ameli kâideler öğretmek ve bu kâideleri kendi yaşayışıyla göstermektir.⁶⁷⁶

Hz. Peygamber'in (sav) şahitliğiyle ilgili *“Ey peygamber! biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”*⁶⁷⁷ buyurulmaktadır. Ayette sayılan bu özellikler gereği peygambere uyulması gerekir.

Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an'ı açıklayıcı olmasıyla ilgili *“Nitekim kendi içinizden size ayetleri okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.”*⁶⁷⁸ ayeti geçmektedir. Kur'an'ın doğru anlaşılması ve içerdiği hükümlerin doğru bir şekilde uygulanması için peygambere itaat zorunludur.

Bütün peygamberlerin hidayet üzere olmasıyla ilgili *“İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.”*⁶⁷⁹ ayeti buyurulmuştur. Ayette önceki

⁶⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. II, s. 427.

⁶⁷⁴ Mahmut Çınar, *Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi*, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi, 7/8, (Aralık-2018): s. 329-331.

⁶⁷⁵ Ahzâb 33/21.

⁶⁷⁶ Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 419.

⁶⁷⁷ Ahzâb 33/45.

⁶⁷⁸ Bakara 2/151.

⁶⁷⁹ En'âm 6/90.

peygamberlerin hepsinin doğru yol üzere oldukları hatırlatılmış ve Hz. Peygamber'in (sav) onların yolunu takip etmesi emredilmiştir. Dolayısıyla bu ayet peygamberlerin hepsine yönelik itaat ve saygıyı konu edinmiştir.

Hız. Peygamber'in (sav) ümmetine düşkün olmasıyla ilgili “*Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.*”⁶⁸⁰ buyurulmuştur. Bütün peygamberlerin ümmetlerine çok düşkün oldukları ve onların hidayete erip dünya ve ahiret mutluluğunu istedikleri bilinmektedir. Ayette Hz. Peygamber'in (sav) de ümmetine karşı düşkün olduğu ve onların herhangi bir sıkıntıya uğramasının kendisi için üzüntü sebebi olduğu zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) ümmetine olan bu düşkünlüğü, ancak ümmeti için hayır isteyeceği anlamına gelmektedir. Bu sevginin ve merhametin karşılığı olarak itaat zorunlu hale gelmektedir.⁶⁸¹ Yukarıdaki ayetin tefsirinde Elmalılı, Hz. Peygamber'in (sav) yüksek bir izzet sahibi ve şerefli olmasından dolayı insanların bütün dert ve kederlerine karşı çok duyarlı olduğunu ifade etmiştir. İnsanları sıkan ve üzen her şeyin Hz. Peygamber'in (sav) aleyhine olduğunu belirtmiştir. Ayrıca onun bu bakışının, sadece Araplara yönelik olmadığını bilakis onun bütün insanlık için merhametin bir simgesi olduğunu vurgulamıştır. Ayette Hz. Peygamber (sav) için zikredilen “Raûf” ve “Rahîm” isimlendirme ve nitelemesinde Hz. Peygamber (sav) için Allah'ın büyük bir ikramı ve şereflendirmesi olduğunu zikretmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmış olduğu için mü'minlere karşı “Raûf” ve “Rahîm” olarak isimlendirildiğini, onun getirdiği şeriatı de iman edenler için özünde rahmeti ve merhameti barındıran din olarak tanımlamıştır.⁶⁸²

⁶⁸⁰ Tevere 9/128.

⁶⁸¹ Çınar, *Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi*, s. 331.

⁶⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, c. V, s. 40-41.

SONUÇ

Kur'an kıssalarının Elmalılı tefsirinde ele alınıp incelenmesi Kasasu'l-Kur'an ilminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu çerçevede peygamber-toplum ilişkisinde peygamberlere yönelik olumsuz tutumların psikolojik ve sosyal boyutlarını görmek mümkün olmuştur. Konuya dair Elmalılı'nın önceki kavimlerin tutumlarıyla ilgili açıklamaları ve yorumları günümüzdeki din ve Kur'an anlayışlarını da sağlıklı ve doğru bir şekilde değerlendirme imkânı vermiştir.

Elmalılı'nın; tefsirinde, Kasasu'l-Kur'an ilmine dair açıklamalar yaptığı tespit edilmiştir. Buna göre bir hikayenin kıssa özelliği taşıması için araştırılıp incelenmeye, izi takip edilmeye değer, kalıcı bir güzelliğe sahip olması ve okunduğunda ibret içermesi gerektiği belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak edebiyatta anlatılan her hikayenin kıssa özelliği taşımadığı ifade edilmiştir. Kıssaların en güzel anlatımının sadece Kur'an'ın ifadelerinde olduğu üzerinde durulmuş ve kıssalar okunurken bu ifade güzelliği, her kıssanın anlatılış amacı, içerdiği hikmetler, peygamberlerin kavimleriyle olan münasebetleri, vb. konular yüzeysel bir bakış açısıyla değil her birinin önemi iyi bir şekilde kavranarak ayrıntılı bir okuma tavsiyesi verildiği tespit edilmiştir. Kıssalar bu şekilde Kur'an'ın anlatım üslubuna dikkat ederek okunduğunda bunlardan alınacak olan ibretlerin başka hiçbir kaynakta bulunamayacağı da vurgulanmıştır. Ayrıca Kur'an'ın naklettikleri ile yetinip başka kaynaklara başvurulmaması gerektiği kıssalar okunurken dikkat edilmesi gereken diğer bir husus olarak ifade edilmiştir. Başka kaynakların kıssalarla ilgili birtakım gerçek dışı bilgileri de barındırmasından dolayı okuyucuya kıssaların asıl hikmetini vermeyeceği üzerinde durulmuştur. Özellikle İsrâiliyatla ilgili rivayetlerde ihtiyatlı davranılması ve Kur'an'ın kıssa anlatımındaki genel hedefine odaklanılması gerektiği hatırlatılmıştır.

Elmalılı'nın Kur'an kıssalarını tefsir ederken diğer müfessirlerden farklı olarak kendine has bazı metotları olduğu görülmüştür. Buna göre Kur'an'ın birçok sûresinde geçen kıssaların anlatılış nedenini ve içerdiği hikmetleri açıkladığı saptanmıştır. Kıssalarla ilgili ayetleri tefsir ederken çıkarılması gereken dersler yer yer belirtilmiş ve olayın yeri, zamanı ve şahısları gibi ayrıntılara takılmadan belirtilen ibret noktalarına odaklanılması gerektiği ifade edilmiştir. Bazen ayetin ayetle tefsiri esas alınarak bir kıssada verilmek istenen dersin başka bir ayetin mesajında olduğu zikredilmiştir. Kıssaların hitabının yer ve zaman fark etmeksizin kıssaları okuyan herkes için geçerli olduğu hatırlatılmıştır. Özellikle Âdem'in (a.s) bütün beşeriyeti temsil etmesi yönüyle onun hayatıyla ilgili Kur'an'daki anlatımların herkes için kapsayıcı

olduğu belirtilmiştir. Kıssaların farklı surelerde tekrar edilmesinin kuru bir tekrar olmadığı ve her bir olayın anlatılmasında başka hikmetlerin ve ayrıntıların olduğu ifade edilmiştir. Kur'an'da kıssaların peş peşe anlatılmasının hikmetleri açıklanmış, bu kıssalar arasında bağlantı ifadeleri kullanılarak kıssaların benzer ve farklı yönlerine işaret edildiği saptanmıştır. Sûrelerde konu bütünlüğü göz önünde bulundurularak, kıssaların sûrede anlatılan diğer konularla ilişkisinin kurulduğu görülmüştür.

Kur'an kıssalarında peygamberlere karşı tutumların benzerliğiyle ilgili Elmalılı, her kıssanın Hz. Peygamber'in (sav) ve ümmetinin durumunu andırdığını ifade etmiştir. Geçmiş kavimlerin kendi peygamberlerine tutumları ile Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'in (sav) çağrısına karşı olumsuz tavırları arasında; peygamberleri inkâr etme, yalanlama, birtakım asılsız iddialarla itham etme, inanmak için mucize talebinde bulunma vb. olumsuz tutumlar yönünden benzerliklerini tespit ettiği görülmüştür. Elmalılı, herhangi bir peygamberin kavmi tarafından inkâr edilmesini ve yalancılıkla suçlanmasını genel açıdan değerlendirerek bu şekilde tavır almanın bütün peygamberleri inkâr anlamına geleceğini ifade etmiştir. Toplumların peygamberlere dönük mecnun, sihirbaz vb. asılsız yakıştırmalarını ise; düşünceleri ve eğilimleri o yönde olduğu için kendileriyle kıyaslayarak peygamberleri itham etmeleri şeklinde değerlendirmiştir. Kavimlerin mucize taleplerini inançsızlık göstergesi olarak yorumlamış, buna karşılık evrende gerçekleşen ve her biri Allah'ın varlığına delil olan olayları düşünüp ibret alınması gerektiğine vurgu yapmıştır. Elmalılı peygamberlerle ve verdikleri haberlerle alay edilmesinin sebebini toplumların inançsızlıklarına bağlamış ve ayrıca peygamber öldürmeyi de bu inançsızlığın en uç noktası olarak değerlendirmiştir.

Elmalılı'nın açıklamalarından kavimlerin peygamberlerine yönelik tavırlarının kendilerince birtakım psikolojik ve sosyolojik sebeplere dayandırdıkları anlaşılmıştır. Ata dini bahanesi, putperestlik inançları, sosyal statü kaygısı, peygamberlerin ve mü'minlerin küçünsemesi, peygamberlerin mesajlarının dünya menfaatleriyle çelişmesi bu sebepler arasında zikredilmiştir. Elmalılı'nın ifadeleriyle bu bahanelerin hiçbir akli ve mantıki delile dayanmadığı; bunların, bilakis inançsızlık uğruna arkasına sığındıkları birtakım geçersiz mazeretler olduğu anlaşılmıştır.

Elmalılı'nın; tefsirinde, geçmişte olduğu gibi günümüzde de peygamber ve din karşıtlığının hala devam ettiği hususuna dikkat çektiği görülmüştür. Bu bağlamda önceki inançsız toplumlarla günümüz inançsızları arasında şu benzer yönleri tespit etmiştir: İnsanın insana itaat düşüncesini reddetmeleri nedeniyle peygamberliği küçümsemeleri, din ve ahiret hakkında masal ve hurafe gibi söylemlerinin olması, bilimsellik adı altında akli ve hissi

mucizeleri reddetmeleri, Allah'ın vahiy yoluyla bildirdiği hakikatleri yalanlamaları. Bu benzerliklerin yanında geçmişte olduğu gibi günümüzde de “deist” bakış açısıyla peygamberliğin inkâr edildiği, bu tutumun “ateizm”de olduğu gibi toptan dini inkâra götürebileceği belirtilmiştir. Elmalılı'nın; günümüz yanlış Kur'an anlayışlarından biri olan “mealcilik” akımına karşı delil olması açısından Kur'an'daki örneklerle dikkat çektiği, ayrıca Kur'an'ın anlaşılmasında sünnetin önemini vurgulayan ayetleri zikrettiği ve bunları tefsir ederken sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu gösteren rivayetlere yer verdiği görülmüştür.

Kur'an'a göre ideal toplumun; Allah ve Rasülü'ne inanan ayrıca Kur'an ve sünnet bütünlüğünü esas alan bir toplum olması gerektiği vurgulanmıştır. Elmalılı; peygamberlere Allah için itaat edilmesi gerektiğini belirtmiş, bu itaati de Allah'a duyulan sevginin bir göstergesi olarak tanımlamış ve peygamberlere insani özelliklerine göre değil Allah'ın elçileri olmaları nedeniyle itaat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- Abay, M., *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Aydın, M., *Genel Tefsir Kuralları*, Nûn Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Bağçivan, "M., Modernleşmenin Tefsirdeki İki Komplikasyonu: Kur'ancılık- Meâlcilik ve Tarihselcilik", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/1, (Haziran-2021), ss. 1-17.
- Beydâvî, M., *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1418, c. I-V.
- Birişik, A., "Kur'annıyyûn" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.XXVI, ss. 428-429.
- ,A., "Sûre" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXVII, ss. 538-539.
- Bulut, H., İ., "Mucize", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.XXX, ss. 348.
- Buhârî, M., *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, 1422, c. I-IX.
- Cerrahoğlu, İ., *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019.
- Cevherî, İ., *es-Sihâh Tâcü'luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlim, Beyrût 1407/1987, c. I-VI.
- Çınar, M., "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi", *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8, (Aralık-2018), ss. 327-344.
- Deliser, B., *Kur'an-ı Kerim Penceresinden Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Eşsiz Örnekliği*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016.
- Demirci, M., *Tefsir Usûlü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- Esen, D., *Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili" Tefsirinde Ulûmu'l Kur'an*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.
- Ebû Davûd, S., *Süneni Ebû Davûd*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, c. I-IV.
- Ebûsuûd, M., *İrşâdü'l-Akli's-selim İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût.
- Ebu'l Â'la, M., *Tefhîmu'l-Kur'an Kuran'ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, c. I-V.
- Elmalılı, M. H., *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, sad. Cebeci vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2018, c. I-X.
- Erdem, H., "Deizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. IV, ss. 109-111.
- Fîrûzâbâdî, M., *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1426/2005.

- Güven, Ş., “Kur’aniyyûn Ekolü Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/11, (Kayseri-2001), ss. 385-408.
- Hatipoğlu, İ., “İsrâiliyat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXIII, ss.199-202.
- İsfehâni, R., *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’an*, thk. Safvân Adnan Dâvûdî, Dâru’l-Kelam, Dimeşk 1412.
- İbn Manzûr, C., *Lisânü’l-Arab*, Darû İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrût 1418, c. I-XV.
- Karaman, H., vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020.
- , H., vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017.
- Kattân, M., *el-Mebâhis fi’Ulûmi’l-Kur’an*, Mektebetü’l-Meârif, Riyad 1417, c. I-II.
- Kurtûbî, F., *el-Câmî’li-Ahkâmi’l-Kur’an*, Dârû’l-Kütûbi’l-Mısriyye, Kahire 1384/1964, c. I-XX.
- Kutup, S., *Kur’an’da Edebî Tasvir*, çev. Kamil M. Çetiner, Arslan Yayınları, İstanbul 1997.
- Müslim, H., *el-Müsnedü’s- Sahîh el- Muhtasar bi-Nakli’l-Adl ani’l-Adl*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l Arabî, Beyrût, c. I-IV.
- Sinanoğlu, M., “Küfür”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXVI, ss. 533-534.
- Şengül, İ. *Kur’an Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994.
- Şimşek, M., *Kur’an Kıssalarına Giriş*, Kardelen Yayınları, Konya 2013.
- Nesâî, A., *es-Sünenü’l-Kübra*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 1421, c. I-X.
- Özdemir, Ş., *Elmalılı’nın Kıssaları Tahlili*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007.
- Râzî, F., *Mefâtîhu’l-Gayb*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrût 1420, c. I-XXXII.
- Taberî, M., *Câmi’ul-Beyân an Te’vilî Âyi’l-Kur’an*, Müessesetü’r-Risâle, 1420/2000, c. I-XXIV.
- Tirmizî, S., *Sünenü’t-Tirmizî*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrût 1998, c. I-VI.
- Yiğit, Y., *Kur’an-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2004.
- Yaka, E., *Kur’an’da Ehl-i Kitab’ın Kendi Dinlerine Karşı Tutumu*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1994.
- Yaman, K., *Kur’an Kıssalarında Toplum Özellikleri*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2016.
- Zebîdî, H., *Tâcü’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâru’l-Hidâye, c. I-X.
- Zehebî, M., *el-İsrâiliyyât fi’t-Tefsîr ve’l-Hadîs*, Dimeşk 1985.

Zemahşerî, M., *el- Keşşâf an Hakâikı Gavâmîzî't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrût 1407, c. I-IV.

Zuhaylî, V., *Tefsirü'l-Münir*, çev., Arslan vd., Bilimevi Yayınları, İstanbul 2003.

<https://www.ihsansenocak.com/kilisenin-en-son-en-tehlikeli-oyunu-sunnet-i-reddeden-kuran-muslumanligi/> (23.05.2022)

<https://risale.online/soru-cevap/mealcilik-akimi> (23.05.2022)

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ha%C5%9Fr-suresi/5132/6-10-ayet-tefsiri> (20.07.2022)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Havva YILMAZ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Alanya İmam Hatip Lisesi
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yabancı Dil / Diller	Arapça
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	ALANYA NEBAHAT ŞİFA ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ (2015-2016) MAHMUTLAR HALİL ÜLKER ORTAOKULU (2016-2021) ÇILDIR ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ (2021-2022)